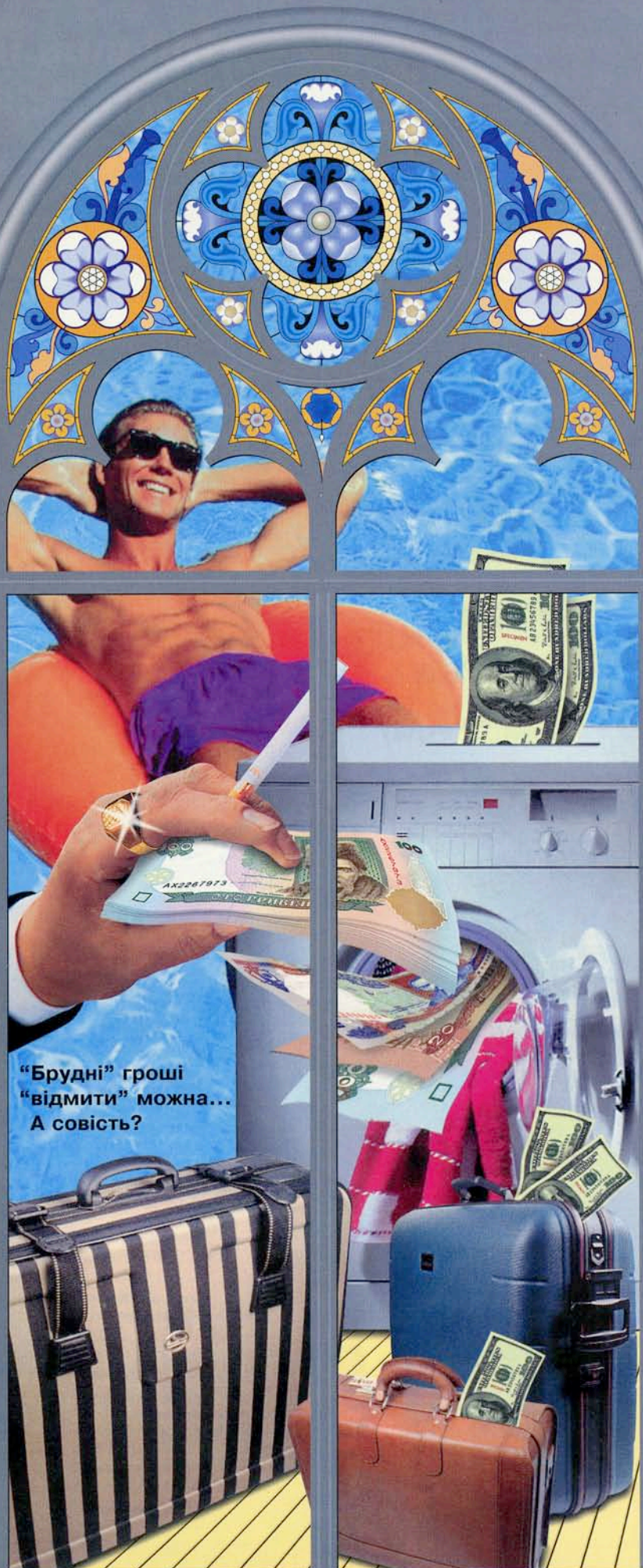

ВІСНИК

11 / 2001

Національного банку України

“Брудні” гроші
“відмити” можна...
А совість?

Офіційні видання Національного банку України: СТАТИСТИКА, АНАЛІЗ, ДОКУМЕНТИ

“Вісник Національного банку України”

Щомісячний ілюстрований
науково-практичний журнал.

Тематична спрямованість — висвітлення діяльності
НБУ, питань функціонування банківської системи
України, актуальних фінансово-кредитних проблем.

Передплатний індекс — 74132

“Бюлетень Національного банку України”

Щомісячне статистичне видання НБУ.

Містить інформацію про реальний стан економіки,
грошовий, кредитний та валютний ринки, грошово-
кредитну та банківську статистику. Видається
українською, російською та англійською мовами.

Передплатний індекс — 22602

“Платіжний баланс України”

Щоквартальне статистичне видання НБУ.

Публікуються табличні дані з платіжного балансу, аналітичні
матеріали щодо розвитку зовнішнього сектора економіки
України, його впливу на стан макроекономічних індикаторів
у країні, подається аналіз та методологія складання
платіжного балансу. Видається українською, російською
та англійською мовами.

Передплатний індекс — 22601

“Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності”

Щомісячний додаток до “Вісника НБУ”.

Збірник найсвіжіших документів, що регламентують
банківську діяльність. Мета збірника — ознайомлення широкого
кола читачів із повними текстами законодавчих актів,
а також постанов, інструкцій та інших документів НБУ
з банківської сфери.

Передплатний індекс — 74132

“Банкноти і монети України”

Щорічний додаток до “Вісника НБУ”. Каталог.

Містить детальну інформацію про всі паперові грошові
знаки — законні платіжні засоби України, розмінні, пам’ятні
та ювілейні монети, введені в обіг Національним банком
України. Для нумізматів, колекціонерів та масового читача.

Передплата не проводиться.

Телефон для довідок: (044) 293-15-19

Адреса редакції: просп. Науки, 7, Київ-028, 03028, Україна

тел./факс: (044) 264-96-25, тел: (044) 267-39-44, E-mail: litvinova@bank.gov.ua

Редакційна колегія:

СЕНИЦЬ П.М. (голова)
 БОНДАР В.О.
 ВОРОНОВА Л.В.
 ГАЙДАР Є.Т.
 ГЕСЬ В.М.
 ГРЕБЕНІК Н.І.
 ГРУШКО В.І.

ДОМБРОВСЬКІ Марек

ІЛАРІОНОВ А.М.

КАНДИБКА О.М.

КІРСЬ О.І.

КРАВЕЦЬ В.М.

КРОТЮК В.Л.

ЛИСИЦЬКИЙ В.І.

МАТВІЄНКО В.П.

МОРОЗ А.М.

ОСАДЕЦЬ С.С.

ПАТРИКАЦ Л.М.

(зав. редакцією — головний редактор)

РАЄВСЬКИЙ К.Є.

САВЛУК М.І.

СТЕПАНЕНКО А.І.

ФЕДОСОВ В.М.

ЧЕРНИК І.П.

ШАРОВ О.М.

Номер підготовлено редакцією
 періодичних видань НБУ

Головний редактор

ПАТРИКАЦ Л.М.

Заступник головного редактора

КРОХМАЛЮК Д.І.

Відділ монетарної політики

та банківського нагляду

Редактор відділу ПАПУША А.В.

Відділ бухгалтерського обліку, розрахунків

та інформаційно-програмного забезпечення

Редактор відділу КОМПАНІЄЦЬ С.О.

Відділ валютного регулювання

та міжнародних банківських зв'язків

Редактор відділу БАКУН О.В.

Відділ економіки, законодавчого

забезпечення та комерційних банків

Редактор відділу В'ЮНСКОВСЬКИЙ М.І.

Головний художник КОЗИЦЬКА С.Г.

Літературний редактор КУХАРЧУК М.В.

Відділ реклами і розповсюдження

Редактор відділу ФЕСЕНКО Н.М.

Дизайнери

ХОМЕНКО Ф.М.

КОЗИЦЬКА С.Г., ГОРНЯК С.З.

Коректор

СІЛВЕРСТОВА А.І.

Оператор ЛИТВИНОВА Н.В.

Фото НЕГРЕБЕЦЬКОГО В.С.,

ЗАКУСИЛА В.П., ГРИЦЕНКА М.С.

Черговий редактор

КОМПАНІЄЦЬ С.О.

Адреса редакції:

просп. Науки, 7, Київ-028, 03028, Україна

тел./факс: (044) 264-96-25

тел.: (044) 267-39-44

E-mail: litvinova@bank.gov.ua

Журнал зареєстровано Держкомвидавом України

09.06.1994 р., свідоцтво КВ № 691

Журнал рекомендовано до друку

Вченою радою Київського національного

економічного університету

Публікації в журналі Вищою атестаційною

комісією України визнано фаховими

Передплатний індекс "Вісника НБУ"

та додатка "Законодавчі і нормативні акти

з банківської діяльності" 74132

Дизайн

Редакція періодичних видань НБУ

Надруковано з готового оригінал-макета

Інженерно-технічним центром НБУ

Формат 60 × 90 / 8. Друк офсетний.

Умовн. друк. арк. 8.0. Умовн. фарбовідб. 114.4.

Обл.-вид. арк. 2.86

При передруку матеріалів, опублікованих у

журналі, посилання на "Вісник Національного

банку України" обов'язкове. Редакція може

публікувати матеріали в порядку обговорення,

не поділяючи думку автора. Відповідальність

за точність викладених фактів несе автор,

а за зміст рекламних матеріалів —

рекламодавець.

© Вісник Національного банку України, 2001

Вісник

11 / 2001

Національного банку України

Щомісячний науково-практичний журнал Національного банку України

Видається з березня 1995 року

№ 11 (69) ♦ Листопад 2001

ЗМІСТ

Номер підписано до друку редакцією
 періодичних видань НБУ 31.10.2001 р.

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

Ю.Яременко	Ше раз про закон, якого чекали 10 років	2
В.Козій	Ровесник незалежності	6
С.Компанієць	Станіслав Аржевітін: "Ми тут надовго"	8
	Змінено порядок ліцензування банків	10
	Зміни і доповнення до "Офіційного списку комерційних банків України та переліку операцій, на здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України", внесені за період із 1 вересня по 1 жовтня 2001 р.	10
	Перелік банків, які отримали банківську ліцензію та дозвіл Національного банку України на здійснення операцій за період із 1 вересня по 1 жовтня 2001 р.	12
	Нумерація операцій, на які Національний банк України надає банкам письмовий дозвіл на здійснення операцій	12
	Динаміка фінансового стану банків України на 1 жовтня 2001 року	13
	Звіт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 1 півріччя 2001 року	14

МАКРОЕКОНОМІКА

О.Черняк, С.Корнієнко	Прогнозування зовнішньоторговельного сальдо України: комбінований підхід із застосуванням VAR-моделей	17
О.Бакун	Уроки з економіки та управління від Інституту МВФ	20
В.Лагутін, Т.Кричевська	Довіра до монетарної політики: вибір грошово-кредитної стратегії в Україні	22
	Економетричні дослідження та економетрика	25

ЦЕНТРАЛЬНИЙ БАНК

Д.Крохмалюк	Державотворчий потенціал Українського козацтва	26
-------------	--	----

СВІТОВА ЕКОНОМІКА

О.Кузнецов	Трансатлантичний вимір євро	27
М.Савлук	Після зустрічі з Вільгельмом Ханкелем	29

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

	Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за вересень 2001 року)	30
Р.Яворський	Досвід України в боротьбі з "відмиванням" коштів, добутих злочинним шляхом	31
	Офіційний курс гривні щодо іноземних валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за вересень 2001 року)	34

ФІНАНСОВИЙ РИНОК

	Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у вересні 2001 р.	36
Л.Конопатська, Н.Бондар	Актуальні проблеми страхування депозитів комерційних банків	37
І.Савицька, О.Коломієць	Розрахунки за електроенергію: ломка стереотипів	40
О.Євтух	Типові ризики іпотечного капіталу та управління ними	43
О.Пересіда	Особливості кредитування міжнародними банками проектів під гарантію уряду України	46

ФОНДОВИЙ РИНОК

	Ринок державних цінних паперів України у вересні 2001 р.	49
--	--	----

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

С.Петрова	Переоцінка необоротних матеріальних та нематеріальних активів банками України	50
-----------	---	----

НУМІЗМАТИКА І БОНІСТИКА

	Про введення в обіг ювілейної монети "400 років Крелевцю"	53
	Про введення в обіг ювілейної монети "Михайло Драгоманов"	53

НАГЛЯД ТА АУДИТ

Р.Ладокіна, Т.Шпаковська	Окремі аспекти реалізації Комплексної програми навчання та підвищення кваліфікації працівників банківського нагляду	54
--------------------------	---	----

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

О.Васюренко, К.Вишняков	Правові аспекти підготовки та працевлаштування молодших спеціалістів і бакалаврів банківської справи	56
Л.Патрикац	Українській академії банківської справи — п'ять років	58

БАНКІРИ І МИСТЕЦТВО

А.Янович	Україна — головна тема творчості	60
----------	----------------------------------	----

АНОТАЦІЇ

		63
--	--	----

Юрій Яременко

Голова правління АБ "Староківівський банк".
Член Ради Асоціації українських банків

Кожний банк, природно, має власні орієнтири в роботі з клієнтами, а тому застосовує чимало ексклюзивних "рецептів" ринкового характеру для їх залучення. Навіть невеликі банки прагнуть надати клієнту якомога ширший спектр послуг, інакше утримати його буде дуже складно. Кількість послуг і вибір напрямку вкладення коштів прямо залежить від того, яким менеджмент банку бачить ринок, чи здатний він розпізнати прибуткові ринкові сектори, запропонувати послугу, яка б мала попит на ринку. Все це стає аксіомою повсякденної банківської практики лише тоді, коли законодавча база дає змогу чітко регламентувати і розвивати банківську справу в країні. Ось чому всі ми так чекали нового Закону України "Про банки і банківську діяльність".

Як відомо, це вже другий закон щодо банківської діяльності. Перший, прийнятий 1991 року, діяв упродовж майже 10 років, слугуючи становленню і розбудові вітчизняної банківської системи. Звичайно, новий закон ґрунтовніший і досконаліший. Враховуючи десятилітній досвід та сучасні реалії, він забезпечує умови для ефективної роботи банків, сприяє поліпшенню ситуації на ринку банківських послуг, активізації ділової активності загалом і кредитування реального сектора економіки зокрема. Закон не тільки розширює можливості ведення банківського бізнесу, а й дає змогу говорити про підвищення його надійності та прозорості, що сприяє зростанню довіри до фінансових установ країни з боку клієнтів і вкладників.

І все ж багато професіоналів банківської справи переконані, що й нинішній закон доведеться доопрацьовувати.

Шкода, що минулого разу не було розглянуто багато пропозицій робочої групи, створеної Асоціацією українських банків (до неї входили досвідчені практики і, головне, юристи комерційних банків). Серед відхилених пропозицій було чимало конструктивних. Уведені в

Ще раз про закон, якого чекали 10 років

Життя невпинно біжить уперед, вимагаючи від нас щоденних змін, аби не відставали від його стрімкого темпу. Здавалося б, зовсім недавно почав діяти Закон України "Про банки і банківську діяльність", прийнятий Верховною Радою наприкінці минулого року та підписаний Президентом на початку нинішнього, а науковці і практики вже прагнуть змін, вже хочуть бачити його інакше.

На перший погляд, у законі є все, що повинен мати основоположний документ, покликаний регламентувати роботу банків упродовж тривалого часу. Тут і статті, що регулюють порядок створення банківських об'єднань — корпорацій, фінансових холдингових груп — з метою концентрації капіталу; і порядок реорганізації та ліквідації банківських установ; і тлумачення повноважень і термінів введення тимчасової адміністрації в комерційному банку; і механізм боротьби з "відливанням" "брудних" грошей; і детально регламентований порядок створення банків з іноземними інвестиціями; і нові підходи до управління державними банками...

Але це тільки на перший погляд.

Уже нині фахівці Національного банку України в порядку законодавчої ініціативи розробляють для подання до Верховної Ради проект закону про внесення змін і доповнень до зазначеного документа. У цьому зв'язку, гадаємо, будуть доречними і своєчасними думки й зауваги автора пропонованої публікації — відомого банкіра, досвідченого практика, керівника комерційного банку.

закон, вони вочевидь стимулювали б розвиток банківської системи в цілому. Пропонувалося, наприклад, встановити інші взаємовідносини між Національним банком і комерційними банками, побудувавши їх на заявочному, а не дозволяючому принципі.

Втім, життя продовжується. Закон є, основні його положення працюють, і це вже добре. Властиво, він недосконалий, але іншого в нас немає. У цьому зв'язку хочеться відзначити глибоке і всебічне розуміння Національним банком України проблем, з якими постійно зіштовхуються наші банки — і великі, й середні, й малі. Саме розуміння, гнучкість і мобільність НБУ дає змогу всім нам працювати, зв'язуючись із новим законом.

Повертаючись до змісту Закону "Про банки і банківську діяльність", хочу особливо наголосити на положеннях щодо капіталу банку. Робоча група пропонувала залишити лише два поняття капіталу: статутний капітал (тобто стартовий) і капітал банку. Однак у законі фігурують інші терміни — "капітал підписний", "капітал регулятивний", а також поняття основного і додаткового капіталу. Виникає запитання: навіщо введено терміни "капітал підписний" і "капітал регулятивний"?

Позиція Асоціації українських банків була чіткою і всім зрозумілою. Вимоги до величини статутного капіталу повинні висуватися лише в разі створення нового банку, а нагляд НБУ за

капіталами діючих банків має здійснюватися шляхом контролю за показниками адекватності їх капіталів.

Однак закон містить чимало термінів, що означають капітал банку. У них можуть заплутатися як банкіри, так і юристи. А там, де бракує чіткості й точності, завжди є простір для чиновника, котрий трактує норму закону так, як це зручно чи вигідно йому. Небезпідставно керівники невеликих банків побоюються, що якийсь "заповзятий" чиновник зажадає негайного доведення розміру статутного фонду діючого банку до розмірів, встановлених законом для банку, який лише створюється.

Очевидно, в багатьох середніх і невеликих банках зітхнули з полегшенням, дізнавшись, що жорстка норма мінімального статутного капіталу банку — 25 млн. грн. — в закон не увійшла. Національний банк пішов назустріч новачкам:

— 1 млн. євро потрібен для реєстрації регіональних кооперативних банків;

— 3 млн. євро — для комерційних банків, які діють на території певного регіону або області;

— 5 млн. євро — для банків, діяльність яких поширюється на територію всієї України.

Щоправда, стверджувати однозначно, що це краще, ніж раніше, ніхто з банкірів не зважиться. По-перше, 5 млн. євро — не завжди те ж саме, що 25 млн. грн. Курсова арифметика — річ далеко не проста. У всіх іще в пам'яті кризовий 1998-й рік.

Хоча й наступні роки були не набагато кращими. Внаслідок обсяг капіталу українського банківського сектора в гривнях зростає, а у валюті — навпаки.

Сподіватися ж на статутний фонд в 1 млн. євро банкам не доводиться, тому що в нас поки що немає кооперативних банків. Закон також не визначає поняття “діяльність на території певного регіону” (як, до речі, й поняття “діяльність на території всієї України”). Яким, скажімо, маємо вважати банк із кількома філіалами, розташованими у двох областях, — регіональним чи всеукраїнським. Отож навіть запропонованими поступками та послабленнями не дуже й скористаєшся. Гасла ж на зразок “малі банки — малому бізнесу” авторами закону, на жаль, до уваги не взято.

Висунувши європейські вимоги до мінімального стартового капіталу вітчизняного банку, автори “фінансової конституції” не змогли в рамках того ж закону вирішити питання щодо захисту капіталів від знецінення. Хоча одне й друге — речі взаємопов’язані. Інфляційні процеси в економіці європейських країн і темпи девальвації їхніх валют не можна порівняти з українськими, але там ніхто не забороняє захищати свої кошти від знецінення, хеджуючи курсові ризики через кошик валют. Більше того, там це нормальна практика. У нашому ж законі навіть не згадується про рятівну для банків “структурну” валютну позицію.

Або таке питання. Якщо банку необхідно відкрити представництво — як йому це зробити? Адже в статті 23 “Порядок відкриття філії і представництв банків на території України” йдеться лише про філії. Про представництва — жодного слова!..

Наведу ще один приклад. У статті 44 “Управління ризиками” читаємо: “Банк створює постійно діючий підрозділ з питань аналізу та управління ризиками”. Даруйте, але ж це фраза — для підручника. У законі не може бути висловів на зразок “банк створює” — там встановлюються чіткі правові норми: “банк зобов’язаний створювати” або “банк має право створювати”.

Хотів би детальніше зупинитися на поняттях “кредит”, “кредитні договори”, “кредитні правовідносини”. У законі використовується термінологія, яку не застосовують у зобов’язальних відносинах. Наприклад, у кредитних договорах, як і в будь-яких договорах, є пункт, сформульований так: “За невиконання зобов’язань стягується неустойка”. Економісти, які працювали над законом, напевно помилилися: вони вирішили, що неустойка — це збори. Але ж збори — це термін, запозичений уже з податкового законодавства.

Є в законі також серйозні методологічні

помилки, які можуть мати негативні правові наслідки. В одному випадку різні поняття і правові відносини змішуються до купи, в іншому — штучно розмежовуються, хоча вони є тотожними. Так, у статті про кредитування роз’єднано тотожні правові положення: повернення суми боргу і повернення суми зі сплати відсотків. Право чітко формулює: все, що людина вина, є боргом. Не можна розмежовувати ці поняття, стверджуючи, що сума боргу — це одне, а відсотки — інше. Таке трактування боргу і відсотків створює колізію, перешкоджаючи стягненню суми кредиту та відсотків за ним як складових єдиного боргу. Не можна, щоб борг залишався боргом, а відсотки за ним ішли, як кажуть, за іншою статтею, і боргом узагалі не вважалися. Відтак можна легко знайти юридичну зачіпку, і борг зі сплати відсотків не виплачувати...

Зауважуємо в законі й інші неточності, пов’язані з кредитуванням. Гадаю, не відноситься до кредитних правовідносин і “будь-яке зобов’язання на придбання права вимоги боргу”. Річ у тім, що відносини, пов’язані з “придбанням” права вимоги боргу (“поступка вимоги”) є самостійним видом правовідносин, урегульованих розділом 17 Цивільного кодексу.

Не відповідає специфіці кредитних правовідносин включений до визначення банківського кредиту вираз “будь-яке продовження терміну погашення боргу”, позаяк воно можливе за різних правовідносин — не тільки кредитних.

Очевидною помилкою у визначенні банківського кредиту є теза щодо зобов’язання боржника сплачувати “збори з суми боргу”. Поняття збору стосується податкового, а не банківського законодавства і пов’язане з виконанням обов’язків (а не зобов’язань) платників податків перед бюджетом. Отже, термін “збори” не може бути застосований для характеристики кредитних правовідносин. Авторі закону, очевидно, мали на увазі зобов’язання зі сплати неустойки. Однак таке зобов’язання не є предметом кредитних відносин, і тому говорити про нього, коли йдеться про визначення банківського кредиту, некоректно.

Тож аналізуючи Закон “Про банки і банківську діяльність”, доходимо висновку: його статті стосовно кредиту і кредитування містять істотні супереччності, понад те — вносять плутанину в розуміння цих понять.

Загальновідомо: слово “кредит” має багато визначень, насамперед юридичних. Останні мають особливе значення, бо тільки юридична техніка дає змогу уникнути двозначності: тлумачення норми й поняття. Економісти, не вельми розбираючись в юридичній техніці, нерідко

нав’язують власні формулювання. Саме це, певно, й сталося при підготовці закону.

Кредитування — один зі способів заробляння банком грошей, і чим спроможніший він у цій справі, тим більше має можливостей для процвітання. В Україні чимало банків, яким вдається тримати кредитний портфель в ідеальному стані. Значачу, що це в основному невеликі банки, в яких “руки доходять” до кожного клієнта, до кожного позичальника. Та є, зрозуміло, й такі, в котрих близько 50% кредитного портфеля становлять “погані кредити”. Вони це всіляко увалюють, приховуючи такі позички за різними статтями балансу.

Банк не ворог собі, а отже, і своєму клієнту. Підтримуючи клієнта вигідними умовами кредитування, банк прагне сприяти його бізнесу, аби в перспективі мати постійного клієнта і надійного позичальника. Безсумнівно, сьогодні, як і п’ять-сім років тому, банкіри хочуть давати гроші “жирним” позичальникам — під високий відсоток і суперліквідну заставу. Але сьогодні банкіри оцінюють їхню кредитоспроможність і порядність за західними банківськими зразками. Репутація діяльного і порядного підприємця цінується вище, ніж, скажімо, залишкова вартість заводу, що простоє.

Клієнти банків також змінилися: тепер вони справедливо розраховують на більшу довіру до себе та свого бізнесу. Ще недавно банкіри брали під заставу нерухомість, цілісні майнові комплекси, автотранспорт. Сьогодні популярні й інші види забезпечення — товари в обороті, майнові права за контрактом, якісна дебіторська заборгованість тощо.

Багато банків нині вводять інститут менеджерів, які, першими спілкуючись з клієнтом, на основі пакета його статутних і фінансових документів роблять попередній висновок стосовно доцільності кредитування. Властиво, за першим зверненням позичальника ніхто й ніколи не надасть кредит у півмільйона гривень. Банкіри починають із кредитів “на підтримку штанив” — поповнення оборотних коштів, спочатку придивляючись до клієнта.

Розповім, як це робиться у нас, в АБ “Старокіївський банк”. Ми проводимо політику пріоритетності якості кредитного проекту перед забезпеченням кредиту. Тому особливу увагу банк приділяє бізнес-плану позичальника, його кредитній історії, специфіці ведення бізнесу та оцінці реального ризику неповернення позикових коштів.

Коли клієнт (майбутній позичальник) звертається до банку з проханням про кредит, ми насамперед з’ясуємо реальність наданого ним проекту. Первинний пакет документів складається з балан-

су, “зворотки” за поточним рахунком, за сновницьких документів і короткої бізнес-пропозиції, аналізуючи яку ми прагнемо зрозуміти, як будуть використані ресурси, за рахунок чого утвориться додаткова вартість, чи зможе клієнт обслуговувати кредит і чи отримає він прибуток.

Зрозуміло, що наша ставка за кредитом має відповідати вимогам ринку. Крім того, вона залежить від терміну кредиту, запланованої банком прибутковості від кредитних операцій, рівня ризику, пов'язаного з даним кредитом і т. д. Якщо ми кредитуємо надійного клієнта — з міцним фінансовим становищем, достатніми фінансовими потоками, бездоганною кредитною історією, хорошим забезпеченням тощо, — ризики банку зменшуються, і відповідно можна встановити нижчу процентну ставку. Плідна робота з позичальником — це виважена система ставок і правильна політика системи кредитування.

Кредитний портфель у задовільному стані мають ті банки, які постійно і безпосередньо працюють зі своїми боржниками. Якщо цю роботу переадресуємо службам безпеки, контролю, третім особам, то, як правило, вона виявляється безрезультатною. Тому, надаючи кредит, важливо встановити тісні й довірливі відносини між банком і позичальником. Хто ж має знати позичальника краще, ніж кредитор? Якщо кредитор відповідально ставиться до наданого ним кредиту, він тримає постійний зв'язок із позичальником, він у курсі всіх його справ, — і тоді гроші обов'язково повертаються. Звісно, кожний банк створює так званий “захист від дурнів”, має власну систему контролю за виданим кредитом. А проте можна лиш пошкодувати, що це питання не вирішено в законодавчому порядку. Не обумовлено його і в новому законі про банки. Відтак сьогодні лише ті чи інші сприятливі обставини допомагають повернути кредит.

Не можна покладатися лише на совість або почуття обов'язку позичальника — на варті інтересів кредитора має стояти закон. Звичайно, можна ставитися до цього, так би мовити, по-філософськи: мовляв, країна молода, закони ще недосконалі. Але ж ми вже 10 років живемо в ринкових умовах, будуємо нові фінансові та кредитно-грошові відносини. Часу не бракувало, щоб стосунки між кредиторами і позичальниками врегулювати законодавчо.

Упевнений, що гучні так звані “кидки”, які готувалися свідомо, уже залишилися в минулому. Сьогодні підприємство, отримуючи кредит у банку, як правило, має намір його повернути. Інша справа, якщо позичальник бажає, але неспроможний повернути кредит, він починає “волинити”, і в нього для цього чимало можливостей.

Трапляється, позичальник опиняється у критичній фінансовій ситуації. Йдеться про суто бізнесову ситуацію, а не про обставини, пов'язані, скажімо, з пожежею, повінню, землетрусом тощо. В такому разі позичальник повинен негайно повідомити про це кредитора. Відтак вони спільно знайдуть шлях до розв'язання проблеми. Здебільшого так і буває. Але ж буває й інакше... До речі, завжди, у всі часи і у всіх народів існувала проблема взаємовідносин між кредитором і позичальником. Ще Сократ писав: “Якщо у боржника тільки озноб, то кредитора вже трусить лихоманка”.

Виявляється, проблеми банку, пов'язані з неповоротністю кредиту, взагалі мало кого цікавлять, окрім самого банку. Податкова поліція починає займатися цією справою тільки тоді, коли в ній є якийсь кримінал. Важко зрозуміти податківцям наші проблеми: мало того, що банку не повернули гроші — ще й не заплатили за користування цими грошима, тобто банк не отримав прибуток. На цьому етапі розмови податківці починають нудьгувати. Вже не кажу про те, як складно довести УБЕЗУ і УБОЗУ, що в діях позичальника-боржника був зловмисний намір, що він є шахраєм, бо взагалі не збирався повертати кредит. Але навіть якщо вдається все це довести, правоохоронні органи ця історія все одно навряд чи схвилює. Їх цікавить лише збиток, завданий державній власності. Хоча положення про захист приватної власності є і в Конституції України, і в інших правових актах. От і виходить, що коли людина на державній овочевій базі вкрала якихось три морквини, то буде відповідати за це перед законом, а якщо та ж людина вкрала у комерційного банку 1 мільйон гривень, то банку доведеться довго і клопітно доводити сам факт крадіжки.

Як це не дивно, але в чинному законодавстві існують норми, якими встановлено перевагу боржника над кредитором. Внаслідок порушується конституційний принцип рівності перед законом усіх суб'єктів права власності. Адже Конституцією заборонені привілеї чи обмеження за ознаками майнового стану.

У чому ж полягає нерівність між боржником і кредитором? Згідно з Цивільним кодексом за договором про кредит банк передає позичальнику гроші у власність. У той же час позичальник, згідно з тим же Цивільним кодексом і Законом “Про заставу”, не передає предмет застави у власність банку для забезпечення цього договору, як це передбачено в більшості європейських країн. Отож у разі неповернення боргу реалізувати предмет застави, який не є власністю банку, надзвичайно складно. За Законом “Про заставу” навіть якщо предмет застави не продано на

торгах, заставне майно може перейти у власність банку виключно за згодою позичальника і тільки за первинною оцінкою його вартості. Якщо ж аукціон із продажу заставного майна не відбувся двічі, організатор аукціону в п'ятиденний термін повинен просто повернути виконавчі документи заставотримачу, і на цьому все. Відповідно до Положення “Про порядок проведення аукціонів” реалізаційну ціну можна зменшувати щонайбільше на 30% від первинної оцінки. Виникає запитання: як за таких умов можна продати предмет застави?

Боржник отримав переваги також і в новій редакції Закону “Про банкрутство”, згідно з яким кредитор, перш ніж одержати відшкодування збитку за рахунок заставного майна, відповідно до процедури банкрутства повинен ужити всіх заходів для відновлення платоспроможності боржника. Чому у такому разі немає закону, який би допомагав банку відновити власну платоспроможність, погіршену збитками від неповернення кредиту? Прикладів дискримінації кредитора, як кажуть, не перелічити.

Усе це позначається на взаємовідносинах банку і підприємства. Відомо, що від кредитування проблемних підприємств, яким якраз найбільше й потрібні позикові гроші, банкіри відбиваються руками і ногами. Це й зрозуміло. Сума неповернених кредитних коштів становить майже 25%. Природно, банкіри компенсують збитки за рахунок інших позичальників, встановлюючи високі відсотки за кредитами. Що ж до можливостей банку впливати на підприємство, яке відмовляється повертати кредит, то вони більш ніж обмежені. Закон “Про банкрутство” працює виключно на користь позичальника. Швидко повернути свої кошти, зробити боржника банкрутом, продавши його майно, в банку немає жодних шансів. Більше того, трапляються випадки звернення боржників до арбітражу з вимогою визнати договір позики недійсним. І, як це не парадоксально, суди часто йдуть назустріч дебіторам. Сьогодні, коли дефіцит ресурсів в основному подолано, стає очевидним, що головна причина низького рівня кредитування реального сектора не в грошах. Вона — в загальному слабкому стані економіки й, зокрема, у нормативній незахищеності кредитора. Обороняючись самотужки, банки змушені завищувати процентні ставки за кредитами.

Однак повернемося до Закону “Про банки і банківську діяльність”. Загальновідомо, що законодавство має встановити систему взаємопов'язаних норм. Будь-який новий закон повинен логічно виходити з попереднього і узгоджуватися з ним. Якщо, наприклад, у попередніх законах визначено гарантії

повернення наданого кредиту, то новий закон повинен будуватися таким чином, щоб у ньому обов'язково містилося посилення на гарантії, описані раніше в іншому законі. Це необхідно для того, щоб у новому законі гарантії не можна було тлумачити інакше, ніж у попередніх.

Над Законом "Про банки і банківську діяльність" працювало багато фахівців, у тому числі й економістів. А вони загалом схильні до узагальнюючих формулювань. Наприклад, часто говорять про те, що потрібен швидкий оборот грошей, що саме він забезпечує економічне зростання держави. Юристи ж стверджують, що обороту грошей перешкоджають ті чи інші конкретні положення законодавства. Причому, стимулює його не поява чергового нового закону, а нова (або хоча б оновлена) система законів і положень, які в сукупності й визначають характер обороту.

Система законів, як уже мовилося, — взаємопов'язана. Скажімо, нині є нагальна необхідність у створенні закону про банківський кредит. Дуже потрібний закон, покликаний врегулювати кредитні відносини. Зрозуміло, він має впливати з, так би мовити, основного закону — "Про банки і банківську діяльність". Але ж в останньому кредитні відносини визначено неточно. Є помилки, про що йшлося вище. Отже, перш ніж розробляти новий закон, необхідно виправити, уточнити й правильно сформулювати деякі статті Закону "Про банки і банківську діяльність".

До речі, кредитні відносини — це специфічні зобов'язальні відносини. Люди, які готують закон про банківський кредит, повинні мати чітке розуміння того, як узагалі будуються зобов'язальні відносини. Стрижнем цих відносин є Цивільний кодекс. Тому слід точно визначити місце нового закону в загальній системі цивільного законодавства. Важливо, щоб закони "Про банки і банківську діяльність", "Про банківський кредит" і Цивільний кодекс не суперечили один одному ні духом, ні буквою.

Зазначу, що в багатьох законах, так чи інакше пов'язаних із фінансами та банківською справою, економісти продовжують диктувати власне розуміння кредиту. Та слід пам'ятати: право і вся юриспруденція будуються за іншими, ніж економіка, законами.

Звернемося ще раз до Закону "Про банки і банківську діяльність". У сьомому абзаці статті 2 міститься таке визначення: "Банківський кредит — будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми". Вважаю за необхідне змінити визначення банківського кредиту на таке: "Банківський кредит — правовідносини між банком і позичальником, за якими банк зобов'язується надавати грошові кошти (кредит) позичальнику в розмірі та на умовах, передбачених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит, сплатити за користування кредитом (відсотки), виконати інші умови договору". Необхідність нової редакції обґрунтовується тим, що у діючому законі визначення банківського кредиту включає в себе різні зобов'язальні правовідносини. Так, до банківського кредиту помилково віднесено "будь-яку гарантію". Правовідносини, пов'язані з гарантією, як уже наголошувалося вище, визначені в законодавстві не як кредитні, а як такі, що стосуються забезпечення виконання зобов'язань, причому не тільки зобов'язань за кредитом (див. главу 16 Цивільного кодексу).

Усі зауваження, висловлені на адресу Закону "Про банки і банківську діяльність", на перший погляд можуть видатися незначними і несуттєвими. Але це не так. Ідеться не про якісь терміно-

логічні різночитання й суперечки. Насправді за кожною статтею закону стоїть правова практика. Не можна допустити, щоб, наприклад, під час судового розгляду той чи інший закон тлумачився по-різному. Ось чому положення будь-якого закону повинне бути узгоджене з відповідними положеннями всіх інших законів. Інакше — кожна сторона судового розгляду посилатиметься на вигідні їй статті і трактуватиме їх на власний розсуд.

І останнє. Нещодавно в рамках канадсько-українського законодавчого міждержавного проекту відбулася поїздка до Канади української делегації, до складу якої входили голова Комітету Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності народний депутат України В.Б.Альошин, член цього ж комітету, народний депутат України В.М.Сокерчак, постійний представник Верховної ради в Конституційному Суді, президент Асоціації юристів галузі фінансів і банківської діяльності А.О.Селіванов, заступник начальника головного юридичного управління Верховної Ради України В.В.Мілованов, банкіри, фінансисти. Брав участь у цій поїздки і я. Цікаво, що наші канадські колеги всіляко акцентували увагу на тому, що в українському законодавстві, зокрема в Законі "Про банки і банківську діяльність", не визначено питання щодо кредитування і кредитної політики. Для нас готували спеціальні огляди на цю тему, запросили відвідати канадські кредитні союзи. І ми наочно переконалися, як злагоджено і чітко працює канадське законодавство з питань кредиту. Чи варто нам відставати? Час учитися на кращих зразках!

Від редакції: Свою суб'єктивну думку з даної проблеми висловив банкір-практик. А що, шановні читачі, з цього приводу думаєте ви? Запрошуємо до розмови всіх — законотворців, юристів, фінансистів, науковців.

У № 4 "Вісника НБУ" за 2001 рік ми розповідали про те, що АБ "Старокіївський банк", забезпечуючи своїх клієнтів зручним видом самообслуговування, встановив на Хрещатику в Києві три надсучасні банкомати німецької фірми Simens Nixdorf. Матеріал закінчувався словами голови правління банку Ю.В.Яременка: "Насамкінець хочу повідомити киян, що нині АБ "Старокіївський банк" готує для них ще кілька приємних несподіванок у центрі столиці. Не буду поки що відкривати секрет — хай це стане для киян сюрпризом".

І ось сюрприз відбувся. У Пасажі на Хрещатику банк установив унікальні автомати, котрі не тільки видають гроші клієнтам, а й слугують чимось на зразок музейних експонатів, що ознайомлюють з монетами та коштовностями різних часів і народів.

Трансбанку — 10 років

Голова правління АКБ "Трансбанк" Валентина Лашкевич.

Ровесник незалежності

9 жовтня нинішнього року Акціонерному комерційному банку "Трансбанк" виповнилося 10 років. Його становлення відбувалося одночасно з розбудовою нашої молододі держави. Десять років прибуткової діяльності свідчать про те, що цей нелегкий шлях банк долав гідно і діяв професійно.

Центральний офіс банку по вулиці Фізкультури у Києві.

Знагоди ювілею варто згадати етапи діяльності Акціонерного комерційного банку "Трансбанк" — універсального банку, здатного швидко реагувати на ринкові зміни та потреби клієнтів.

З метою обслуговування дорожньої галузі, кредитування та сприяння її розвитку в листопаді 1990 року Український державний концерн "Укршляхбуд" на зборах своїх організацій прийняв рішення про створення банку.

9 жовтня 1991 року Національний банк України під № 22 зареєстрував Київський комерційний дорожній банк "Київшляхбанк".

У травні 1993 року було прийнято рішення про створення на базі цієї установи Київського акціонерного комерційного банку "Київшляхбанк" — відкритого типу.

Після реорганізації деяких міністерств, у тому числі й концерну "Укршляхбуд", та створення Міністерства транспорту, в лютому 1994 року рішенням зборів акціонерів "Київшляхбанк" перейменовано в АКБ "Трансбанк".

Із розвитком банку повсякчас розширювалося коло його клієнтів. Нині їх понад чотири тисячі: колективи державного сектора, комерційно-підприємницькі структури, громадські організації та установи, підприємства дорожньої галузі Української державної корпорації "Укравтодор", ТОВ "Слов'янські нафтопродукти", підприємство з іноземними інвестиціями "АТЕК-95", ТОВ "Нафта-Юг", Державне київське підприємство по виробництву бактерійних препаратів "Біофарма", ЛМКП "Львівтеплоенерго" та багато інших.

Як відомо, банк розвивається лише разом зі своїми клієнтами. Тому глибоке розуміння їхніх проблем, чітке і своєчасне виконання зобов'язань перед ними завжди були в центрі уваги Трансбанку, кредо діяльності якого було й залишається незмінним: діловитість, порядність, чесність і взаємодопомога.

Сьогодні АКБ "Трансбанк" — це стабільний універсальний банк із бездоганною діловою репутацією, який

постійно розширює спектр послуг та їх якість.

Трансбанком проведено вісім емісій акцій, у результаті чого його статутний фонд збільшився з 6 млн. карбованців до 20.08 млн. гривень. Сьогодні відкрито підписку на акції дев'ятої емісії, мета якої — довести розмір статутного фонду до 25 мільйонів гривень, що надасть змогу зміцнити капітальну базу, розширити кредитно-фінансові можливості банку.

Понад вісім років АКБ "Трансбанк" очолює голова правління Валентина Лашкевич. Під її керівництвом банк зарекомендував себе на грошово-кредитному ринку стабільним, надійним і відповідальним партнером, що, зокрема, засвідчують висновки вітчизняних ("Аналітик" та "АПіК") і міжнародних (KPMG Accounting NC, Deloitte & Touche UCC) аудиторських фірм.

Успіхи банку, його зростання та процвітання, якісний підбір кадрів — усе це свідчення вдумливого і вмілого управління діяльністю.

За даними Асоціації українських банків на 1 жовтня 2001 року серед 121 комерційного банку, які надали економічну звітність, Трансбанк утримує високі рейтингові показники:

- за фінансовим результатом — 29 місце;
- за прибутковістю статутного фонду — 26-те;
- за прибутковістю чистих активів — 7-е.

Нині капітал банку перевищує 33 млн. гривень.

Банк бере активну участь в економічному, соціальному житті країни, сприяє розвитку товарно-грошових відносин, розширює спектр банківських послуг, стимулює підприємництво, співпрацює з державним та комерційним секторами економіки.

Пріоритетом кредитної діяльності Трансбанку є сприяння розвитку вітчизняних галузей народного господарства та підтримка вітчизняного виробника. Основні напрями вкладення коштів —

Ювілеям передують щоденна напружена праця.

дорожня галузь, будівництво автострад, нафтовий комплекс і забезпечення паливно-мастильними матеріалами сільськогосподарських та інших споживачів, підприємництво, фармацевтична галузь.

Обслуговуючи експортно-імпортні операції, банк підтримує міжнародну співпрацю, інтеграцію у сфері реального виробництва. В інвестиційній діяльності він прагне забезпечити ліквідність і надійність своїх вкладень.

У вирішенні фінансових питань клієнтів Трансбанк використовує різноманітні схеми розрахунків — із застосуванням векселів, документарних акредитивів, гарантій, інкасо. Він одним із перших в Україні почав працювати за системою американської компанії Вестерн Юніон, яка дає змогу переказати або отримати грошові кошти протягом 15 хвилин з будь-якого куточка світу. Банк використовує в роботі сучасні міжнародні платіжні та інформаційні системи S.W.I.F.T. і REUTERS DEALING, є абонентом глобальної міжнародної мережі Інтернет.

Трансбанк успішно працює з банківськими металами, комерційними та дорожніми чеками, пластиковими картками Віза, Мастеркард/Єврокард. На

початку 2002 року банк має стати афіліативним членом міжнародної платіжної системи Європей.

Для зручності клієнтів впроваджено технологію розрахунків за системою "Клієнт — Банк", яка дає змогу швидко й ефективно використовувати особисті рахунки, отримувати необхідну інформацію, здійснювати платежі безпосередньо зі свого офісу. Банком надаються послуги з телебанкінгу, а з початку 2002 року планується задіяти також інтернет-банкінг.

Одним із напрямів спільної діяльності Трансбанку та його клієнтів є запровадження для підприємств та організацій зарплатних проектів із використанням пластикових карток. При цьому суттєво спрощується процес виплати заробітної платні та зберігається повна конфіденційність.

З метою забезпечення централізованого фінансування та кредитування будівельних робіт, прискорення розрахунків між організаціями в різних регіонах України відкрито філії у Києві, Херсоні, Львові. У 2001 році Трансбанк відкрив безбалансові відділення, аби охопити послугами якомога ширше коло клієнтів, насамперед фізичних осіб.

У ювілейний для АКБ "Трансбанк" час, — каже голова правління банку Валентина Лашкевич, — хочеться висловити ширшу вдячність усім, хто поруч із нами — акціонерам, клієнтам, — за співпрацю, допомогу, довіру.

Сподіваємося, що спільні галузеві інтереси, розуміння та підтримка завдань, взаємоповага та підтримка і надалі забезпечуватимуть надійний захист і плідний розвиток банку та його партнерів.

На кожному робочому місці — спеціалісти високої кваліфікації.

Працівники АКБ "Трансбанк" постійно в пошуку нових форм роботи з клієнтами.

Віктор Козій.

Банку "Ажіо" — 10 років

Голова правління банку "Ажіо"
Станіслав Аржевітін.

Станіслав Аржевітін: "Ми тут надовго"

Десять років тому Національний банк почав реєстрацію комерційних банків незалежної України. У жовтні 1991-го до книги реєстрації під одинадцятим номером було занесено банк "Ажіо". На честь десятилітнього ювілею в банку відбулася прес-конференція, на якій журналістів ознайомили з віхами розвитку банку.

Будинок банку "Ажіо" — окраса вулиці Червоноармійської у Києві.

Спілкування голови правління банку "Ажіо" Станіслава Аржевітіна з представниками засобів масової інформації анонсував 10-хвилинний відеофільм — своєрідна мозаїка з миттєвостей, які яскраво проілюстрували віхи пройденого банком шляху.

1991 рік. Станіслав Аржевітін власноруч пише статут банку, що став "вхідним квитком" на отримання ліцензії НБУ. Придбання першого комп'ютера колективом на той час сприйняв як революційну подію.

1992 рік. "Ажіо" закріплюється у першій десятці банків. Створюється "Ажіо"-коледж та методологічний центр, де активна життєва позиція, нуртуюча молодість колективу банку та його менеджерів втілюються у цілу низку власних законопроектів: про Національний банк, про банки, про вексель, про кредитні спілки, про товариства дрібного кредитування. Багато нормативів, які запроваджувалися у банківській системі

починаючи з 1992—1993 років, як правило, проходили апробацію саме тут. Із часом "Ажіо" буде серед пілотних банків у процесі переходу на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку і звітності.

1993 рік. Частина акцій "Ажіо" викуповує трудовий колектив.

1994 рік. Банк запроваджує систему електронних розрахунків, репрезентує першу в Україні локальну пластикову картку. Тепер у колективі з іронією згадують ті фантастичні ілюзії, не позбавлені, втім, здорового глузду: без електронних грошей банківська система справді не може працювати. Вже через п'ять років після тієї першої спроби на базі власних пластикових карток "Ажіо" запровадив на кількох підприємствах Києва зарплатні проекти. 2001 року акціонерний банк "Ажіо" став асоційованим членом Європей Інтернешнл, і невдовзі з'являться емітовані ним картки цієї платіжної системи.

1995 рік. Змінюються політичні та

економічні умови, банкрутують відомі банки, шалені гіперінфляція, та "Ажіо" залишається величиною постійною. Навіть у пік кризи платежів тут не траплялося випадків невиконання зобов'язань перед клієнтами.

1996 рік. Банк — активний учасник упровадження національної грошової одиниці — гривні. "Ажіо" підтверджує орієнтацію на ринок і формує стратегію незалежного менеджменту. Він відмовляється від спокуси отримування прибутків у нелегальному секторі економіки. Банк переїжджає у власне приміщення. Нині він володіє вже цілим комплексом будівель у Києві за адресою Червоноармійська, 10, узяв землю, на якій вони розташовуються, в оренду на 50 років. "Ми в Україні надовго", — заявляє його голова.

1997 рік. У полі зору банку малий та середній бізнес. За час роботи "Ажіо" на кредитно-фінансовому ринку України

Фойє банку.

Зал засідань.

Молоде обличчя банку.

Діловитість і привітність — стиль роботи працівників банку.

ку № 1 за ліквідністю і платоспроможністю, що зазначено у міжнародному аудиторському висновку. Право на здійснення ним усіх видів банківських операцій підтверджує ліцензія Національного банку України № 4 від 21 квітня 2000 року, яку доповнюють отримані у 1992 році ліцензія на проведення операцій з валютою зарубіжних держав та у 1994 році — ліцензія Міністерства фінансів України на здійснення депозитарних операцій.

Банк зорієнтований на ринок. Аржевітін вважає такий шлях єдино правильним. І це твердження досвідченого банкіра підкріплене здобутими за десятилітню історію незалежністю банку та його менеджменту, умінням вистояти в кризових ситуаціях, гнучкою політикою щодо ризиків, самостійністю ухвалення рішень, оперативністю у реагуванні на ринкові зміни.

коло банківських послуг, що надаються клієнтам, розширилося від розрахунково-касового обслуговування та кредитування підприємств до їх повного спектра. Зміцніли його зв'язки з міжнародними фінансовими установами — Європейським банком реконструкції та розвитку, Німецько-українським фондом "Євразія". Спільно з ними "Ажіо" активно кредитує вітчизняних виробників. Він стає банком міжнародної довіри.

1998 рік. Завдяки завбачливій політиці банку фінансова криза та внутрішній дефолт з ОВДП не спричинили відчутних потрясінь. І навіть тепер у банку з'являються сотні нових клієнтів.

1999 рік. За активну участь у розбудові української банківської системи керівництво "Ажіо" отримує відзнаку Президента і Почесну грамоту Національного банку України. Це ще раз засвідчує визнання позицій банку на ринку.

2000 рік. "Ажіо" за оцінкою НБУ остаточно закріплюється на позиціях бан-

Банк живе за принципом: незалежність, стабільність і відповідальність перед суспільством. Найкраща його візитка — авторитетний, стабільний і надійний імідж, визнаний клієнтами та партнерами. Голова правління дослідив формулу успіху "Ажіо", яка дає змогу відчутно твердий ґрунт під ногами, і стисло означив її як "4 К". Це:

- капітал — м'язи банку;
- клієнти — на благо яких він працює;
- кадри — основа основ;
- каталог послуг, які забезпечують банку конкурентоспроможність.

Універсальний характер діяльності дає банку змогу швидко реагувати на зміни у структурі попиту на фінансові послуги, враховуючи та задовольняючи таким чином вимоги клієнтів.

Гнучка тарифна політика та комплексне обслуговування теж спрямовані на максимальне задоволення вимог клієнтів.

Операційний зал банку.

Зал обслуговування населення.

Протягом десяти років особливою гордістю колективу є те, що проблемні кредити в його портфелі ніколи не становили більше 3—5 процентів, а запас

ліквідності та платоспроможності перевищував нормативи у кілька разів. Сьогодні капіталізація банку дозволяє збільшити активи у 8—10 разів. Колектив

має намір і надалі притримуватися політики прозорого чесного коректного банку. Менеджмент “Ажіо” свого часу зважився на здорову конкуренцію і це дало йому змогу подолати всі економічні негаразди, які переживала наша держава.

Колектив пишається вдало реалізованими дитячими банківськими програмами “Банкіри з дитинства” для учнів 4—5 класів і суботньою школою банківської справи для старшокласників. Первісток банку — “Ажіо”-коледж — уже відзначив свою восьму річницю. Більш як у десятих освітніх закладах державної і недержавної форм навчання керівники цього банку готують майбутніх банкірів.

Зважаючи на вагомий досвід, активну життєву позицію, авторитет очолюваної ним установи, банківська спільнота вже втретє обирає голову правління банку “Ажіо” Станіслава Аржевітіна головою Ради Асоціації українських банків.

Світлана Компаніць,
“Вісник НБУ”.

Інформація з першоджерел /

Змінено порядок ліцензування банків

Згідно зі статтею 7 Закону України “Про Національний банк України” та Законом України “Про банки і банківську діяльність” з метою узгодження нормативно-правових актів Національного банку України про регулювання діяльності банків із Законом України “Про банки і банківську діяльність” Правління НБУ постановою від 17 липня 2001 року № 275 (zareestrowana в Міністерстві юстиції України 21 серпня 2001 р. за № 730/5921) затвердило нове Положення “Про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій”. У зв'язку із цим “Вісник НБУ” відповідно модифікує форму подачі змін і доповнень до реєстраційних матеріалів.

Оскільки частина змін сталася до вступу в дію нового Положення, а решта — після, ми розмежували їх, відобразивши у різних таблицях. Пропонуємо увазі читачів також “Нумерацію операцій, на які Національний банк України видає банкам письмовий дозвіл на здійснення операцій”, на котру посилатимемося у подальших числах журналу. Зауважуємо, що ця “Нумерація” не є нормативним документом. Застосовуємо її для зручності користування таблицями. Водночас звертаємо увагу на суттєві відмінності “Нумерації” від “Переліку операцій, які підлягають ліцензуванню Національним банком України”, востаннє опублікованого в № 10 (2001 р.) “Вісника НБУ”.

Зміни і доповнення до “Офіційного списку комерційних банків України та переліку операцій, на здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України”¹, внесені за період із 1 вересня по 1 жовтня 2001 р.

А. Зміни і доповнення до офіційного списку комерційних банків України

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м, Київ і Київська область					
Акціонерний комерційний банк “ГАРАНТ”	ВАТ	14 400 810	24.03.1993 р.	157	(м. Київ, Русанівська Набережна, 18)
Акціонерний комерційний банк “Росток Банк”	ЗАТ	18 042 270	25.03.1994 р.	240	м. Київ, бул. І.Лепсе, 4

¹ “Офіційний список комерційних банків України та перелік операцій, на здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України” опубліковано у “Віснику НБУ” № 10, 2001 р. Дані, що змінилися, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

Акціонерний комерційний банк "Форум"	ВАТ	60 000 000	31.01.1994 р.	231	м. Київ, бул. Верховної Ради, 7
Акціонерне товариство "Український інноваційний банк"	ВАТ	30 000 000	02.10.1991 р.	9	м. Київ, вул. Інститутська, 12-а; керівництво — вул. Смирнова-Ласточкина, 10-а
Дніпропетровська область					
Товариство з обмеженою відповідальністю "КласикБанк" (колишня назва — Комерційний банк "Класик")	ТОВ	17 000 000	06.10.1995 р.	254	м. Дніпропетровськ, просп. К.Маркса, 39-а
Акціонерний комерційний банк "Причорномор'я"	ВАТ	16 133 260	21.04.1993 р.	163	м. Дніпропетровськ, просп. Гагаріна, 33
АР Крим і м. Севастополь					
Відкрите акціонерне товариство "Об'єднаний комерційний банк" (колишня назва — "ОБ'ЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК")	ВАТ	30 065 640	23.12.1991 р.	74	м. Сімферополь, вул. К.Лібкнехта, 5

Б. Зміни і доповнення до переліку операцій, на здійснення яких комерційні банки отримали (або втратили) ліцензію Національного банку України

Назва банку	Юридична адреса	Номер ліцензії	Дата отримання ліцензії	Операції, на здійснення яких комерційні банки отримали (або втратили) ліцензію НБУ ²
м. Київ і Київська область				
Банк "Український капітал"	м. Київ, просп. Перемоги, 67	26	29.03.2000 р.	1,2,3*,4,5* , 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15,16,17,18, 19,20,21,22, 26, 27, 28, 29, 30; знято контроль з операції 1 ; продовжено контроль за виконанням операції 3 до 01.01.2002 р.; операція 5 — без права відкриття нових рахунків "Ностро".
Акціонерний комерційний банк "Легбанк"	м. Київ, вул. Жиланська, 27	45	10.07.2000 р.	1,3,4, 5* ,8,9,10,11,12,13,14,15,16, 17,18 ,19,20,21, 22, 23 ,26,27,28,29,30; відновлено дію ліцензії на операції 5,18,23 та знято обмеження з операцій 17,20 ; операція 5 — без права відкриття нових рахунків "Ностро".
Акціонерний комерційний банк "ГАРАНТ"	(м. Київ, Русанівська Набережна, 18)	154	20.06.2000 р.	1*,3* ,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20, 21,22,26,27,28,29,30; встановлено контроль за виконанням операцій 1,3 до 25.12.2001 р.
Акціонерний банк "Київська Русь"	м. Київ, вул. Б.Хмельницького, 52-б	19	28.02.2001 р.	1,2, 3*,4,5* ,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19, 20,21,22,26,27,28,29,30; продовжено зупинення дії ліцензії на операцію 3 до 01.02.2002 р.; операція 5 — без права відкриття нових рахунків "Ностро"
Донецька область				
Донецький акціонерний банк "Донвуглекомбанк"	м. Донецьк, вул. Артема, 63	18	12.03.1999 р.	1,4, 9*,12*,15*,16*,19*,30* ; продовжено зупинення дії ліцензії на операції 9,12,15,16,19, 30 до 25.01.2002 р.
Одеська область				
Акціонерний комерційний банк "ПОРТО-ФРАНКО"	м. Одеса, вул. Пушкінська, 10	129	15.09.2000 р.	1,2,4,8,9,10, 11*,12,13* ,15,16, 17*,18* ,19,20, 21*, 22* ,26,29,30; зупинено дію ліцензії на операції 11,17,18,22 до 20.11.2001 р.; продовжено обмеження дії ліцензії на операції 13,21 до 25.01.2002 р.
Харківська область				
Акціонерний комерційний банк "Український банк торгового співробітництва"	м. Харків, вул. Клочковська, 3	68	15.03.2001 р.	1*,4,5* ,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,20, 21,22,26,27,28,29,30; продовжено контроль за виконанням операції 1 до 01.03.2002 р.; операція 5 — без права відкриття нових рахунків "Ностро"

² Цифра зі знаком "+" означає номер операції, на здійснення якої банк одержав право; цифра зі знаком "*" означає номер операції, здійснення якої для даного банку певною мірою обмежене.

Перелік банків, які отримали банківську ліцензію та дозвіл Національного банку України на здійснення операцій за період із 1 вересня по 1 жовтня 2001 р.

Назва банку	Юридична адреса	Номер банківської ліцензії	Дата отримання банківської ліцензії	Номер дозволу на здійснення операцій	Дата отримання дозволу на здійснення операцій	Операції, на здійснення яких банки отримали дозвіл НБУ ¹
м. Київ і Київська область						
Закрите акціонерне товариство "Комерційний банк НРБ-Україна"	м. Київ, вул. Володимирська, 46	198	05.09.2001 р.	198-1	05.09.2001 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,12,13,14,18,19,20,22,23
Акціонерний комерційний банк "Український кредитно-торговий банк"	м. Київ, вул. Щербакова, 35	25	14.09.2001 р.	25-1	14.09.2001 р.	1* ,2,3,4,5,6,7,8, 11* ,12,13,14,15,17,18,19,20,21; операцію 1 обмежено до 16.11.2001 р.; операцію 11 зупинено до 25.11.2001 р.
Закрите акціонерне товариство "ПРАЙМ-БАНК"	м. Київ, вул. Нижньоюрківська, 81	197	19.09.2001 р.	197-1	19.09.2001 р.	1,2,3,5,6,7,8,12,13,14,18,19,20
Відкрите акціонерне товариство "Кредитпромбанк"	м. Київ, бул. Дружби Народів, 38	174	24.09.2001 р.	174-1	24.09.2001 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,9,11,12,13,14,15,17,18,19,20,21,22,23
Волинська область						
Товариство з обмеженою відповідальністю "Діалогбанк"	м. Луцьк, вул. Коперника, 8	196	24.09.2001 р.	196-1	24.09.2001 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,12,13,14,15,18,19,20,21
Львівська область						
Акціонерне товариство "Західно-Український Комерційний Банк"	м. Львів, вул. Сахарова, 78	43	24.09.2001 р.	43-1	24.09.2001 р.	1,2,3,4,5,6,7,8,11,12,13,14,15,17,18,19,20,21

¹ Цифра зі знаком "*" означає номер операції, здійснення якої для даного банку певною мірою обмежене. Офіційні назви операцій, передбачені Положенням "Про порядок видачі банкам банківських ліцензій, письмових дозволів та ліцензій на виконання окремих операцій", затвердженим постановою Правління НБУ від 17 липня 2001 року № 275, подано в матеріалі "Нумерація операцій, на які Національний банк України надає банкам письмовий дозвіл на здійснення операцій", опублікованому нижче.

Нумерація операцій, на які Національний банк України надає банкам письмовий дозвіл на здійснення операцій

Операції з валютними цінностями	
1	Неторговельні операції з валютними цінностями
2	Ведення рахунків клієнтів (резидентів та нерезидентів) в іноземній валюті та клієнтів-нерезидентів у грошовій одиниці України
3	Ведення кореспондентських рахунків банків (резидентів і нерезидентів) в іноземній валюті
4	Ведення кореспондентських рахунків банків (нерезидентів) у грошовій одиниці України
5	Відкриття кореспондентських рахунків в уповноважених банках України в іноземній валюті та здійснення операцій за ними
6	Відкриття кореспондентських рахунків у банках (нерезидентах) в іноземній валюті та здійснення операцій за ними
7	Залучення та розміщення іноземної валюти на валютному ринку України
8	Залучення та розміщення іноземної валюти на міжнародних ринках
9	Операції з банківськими металами на валютному ринку України
10	Операції з банківськими металами на міжнародних ринках
11	Інші операції з валютними цінностями на міжнародних ринках
12	Емісія власних цінних паперів
13	Організація купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів
14	Здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг)
15	Здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб
16	Здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї
17	Перевезення валютних цінностей та інкасація коштів
Операції за дорученням клієнтів або від свого імені	
18	Операції з інструментами грошового ринку
19	Операції з інструментами, що базуються на обмінних курсах та відсотках
20	Операції з фінансовими ф'ючерсами та опціонами
21	Довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами
Депозитарна діяльність і діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів	
22	Депозитарна діяльність зберігача цінних паперів
23	Діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів

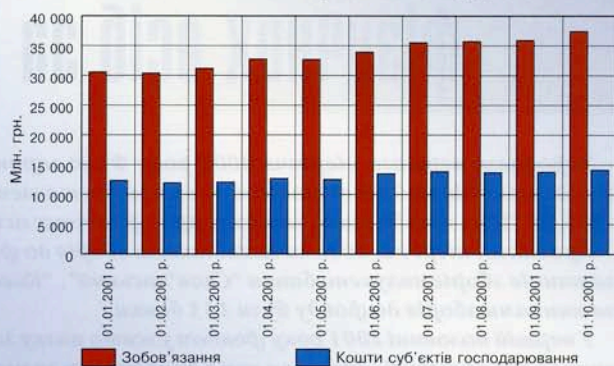
На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготувала головний економіст департаменту реєстрації та ліцензування банків НБУ Олена Сілецька.

Динаміка фінансового стану банків України на 1 жовтня 2001 року

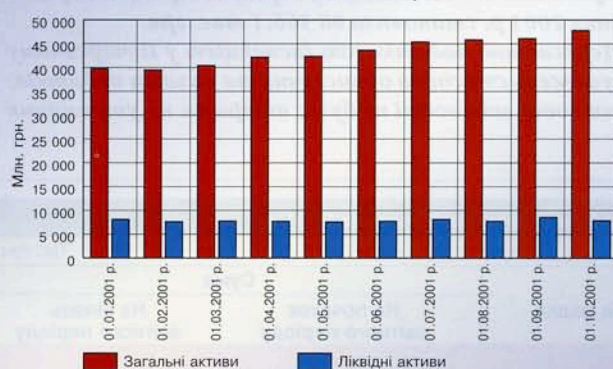
Балансовий та статутний капітал комерційних банків

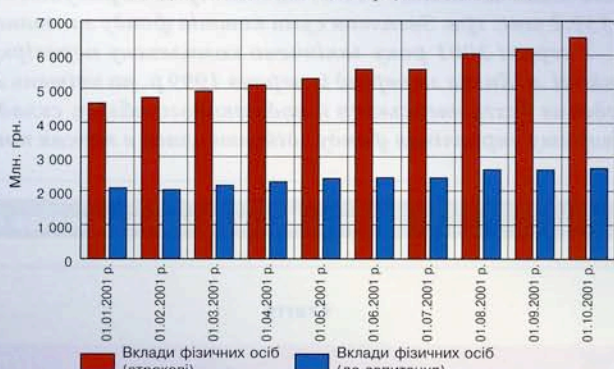
Зобов'язання та кошти суб'єктів господарювання

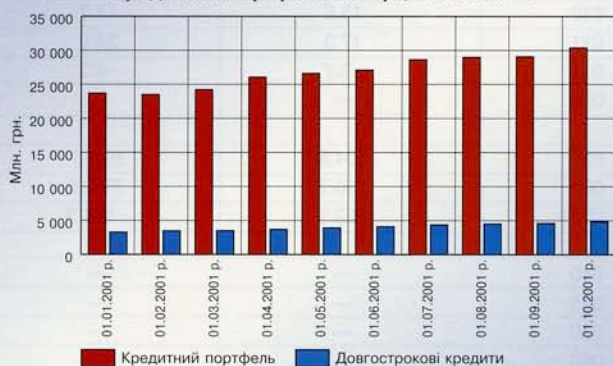
Загальні та ліквідні активи комерційних банків

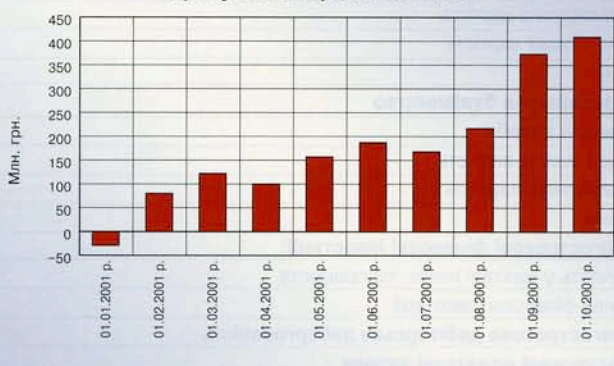
Вклади населення в комерційних банках

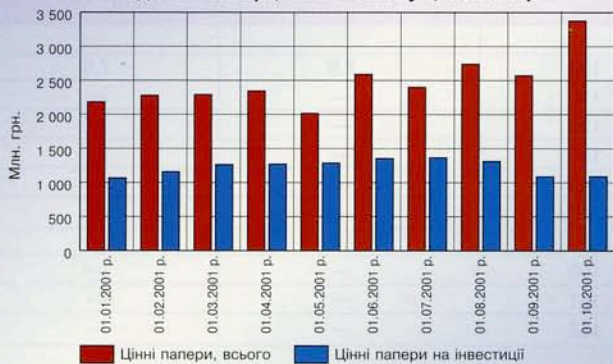
Кредитний портфель комерційних банків

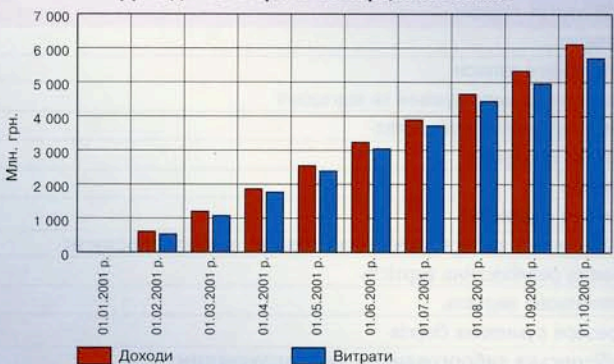
Прибуток комерційних банків

Вкладення комерційних банків у цінні папери

Доходи та витрати комерційних банків

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено працівниками управління економічного аналізу та звітності генерального департаменту банківського нагляду НБУ.

Звіт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за I півріччя 2001 року

Упродовж першого півріччя 2001 року Фонд гарантування вкладів фізичних осіб здійснював свою фінансово-господарську діяльність відповідно до вимог, поставлених перед ним Указом Президента України від 10 вересня 1998 р. № 996/98 "Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків України".

Протягом півріччя новими платниками зборів до фонду стали Мікрофінансовий банк та Народний банк. Із числа платників зборів вилучено банки "Слов'янський", "Киево-Печерський", "Таврія". Отже, за станом на 1 липня 2001 р. платниками зборів до фонду були 133 банки.

У першій половині 2001 року фондом ужито низку заходів щодо організації та виплати відшкодувань вкладникам банку "Слов'янський". Загальна сума виплачених за півріччя відшкодувань становила 3 804.5 тис. грн.

Сума акумульованих за перше півріччя 2001 р. коштів сягнула 17 618.1 тис. грн., у тому числі за рахунок зборів, сплачених банками, – 11 078.9 тис. грн.; за рахунок доходів, отриманих від інвестицій у державні цінні папери, – 6 539.2 тис. грн. Загальна сума коштів фонду за станом на 1 липня 2001 р. становила 88 566.1 тис. грн.

У серпні 2001 року закінчено комплексну перевірку фонду Державною податковою інспекцією у Печерському районі м. Києва за період із червня 1999 р. по квітень 2001 р. Зауважень стосовно обчислення та оплати податків, ведення бухгалтерського й податкового обліку, складання податкової звітності не було; витрати на утримання апарату управління фонду здійснювалися в межах кошторису.

Баланс Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за станом на 30 червня 2001 р.

Тис. грн.

Стаття	Код рядка	Сума	
		На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
АКТИВ			
1. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010	13.6	17.7
початкова вартість	011	17.3	24.0
знос	012	-3.7	-6.3
Незавершене будівництво	020	—	—
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	304.8	656.3
початкова вартість	031	358.7	774.6
знос	032	-53.9	-118.3
Довгострокові фінансові інвестиції:			
участь у капіталі інших підприємств	040	—	—
інші фінансові інвестиції	045	—	—
Довгострокова дебіторська заборгованість			
Відстрочені податкові активи	060	—	—
Інші необоротні активи	070	—	—
Усього за розділом 1	080	318.4	674.0
2. Оборотні активи			
Запаси:			
виробничі запаси	100	7.9	7.6
тварини на вирощуванні та відгодівлі	110	—	—
незавершене виробництво	120	—	—
готова продукція	130	—	—
товари	140	—	—
Векселі одержані	150	—	0
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160	—	—
початкова вартість	161	—	—
резерв сумнівних боргів	162	—	—
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
з бюджетом	170	0.2	5.0

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

за виданими авансами	180	6.0	9.5
з нарахованих доходів	190	—	—
за внутрішніми розрахунками	200	—	0.4
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	4 489.2	9 848.3
Поточні фінансові інвестиції	220	72 787.7	86 423.3
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
в національній валюті	230	1 527.3	2 142.8
в іноземній валюті	240	—	—
Інші оборотні активи	250	—	—
Усього за розділом 2	260	53 188.7	98 436.9
3. Витрати майбутніх періодів	270	1.7	5.0
БАЛАНС	280	79 138.4	99 115.9
ПАСИВ			
1. Власний капітал			
Статутний капітал	300	—	—
Пайовий капітал	310	—	—
Додатковий вкладений капітал	320	—	—
Інший додатковий капітал	330	—	—
Резервний капітал	340	79 136.8	79 136.8
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	—	19 781.9
Неоплачений капітал	360	—	—
Вилучений капітал	370	—	—
Усього за розділом 1	380	79 136.8	98 918.7
2. Забезпечення зазначених нижче витрат і платежів			
Забезпечення виплат персоналу	400	—	—
Забезпечення інших витрат	410	—	—
Цільове фінансування	420	—	—
Усього за розділом 2	430	—	—
3. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440	—	—
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450	—	—
Відстрочені податкові зобов'язання	460	—	—
Інші довгострокові зобов'язання	470	—	—
Усього за розділом 3	480	—	—
4. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500	—	—
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510	—	—
Векселі видані	520	—	—
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	—	—
Поточні зобов'язання за розрахунками:			
за одержаними авансами	540	—	—
з бюджетом	550	—	17.9
з позабюджетних платежів	560	—	—
зі страхування	570	0.3	1.4
з оплати праці	580	0.2	—
з учасниками	590	—	—
за внутрішніми розрахунками	600	—	—
Інші поточні зобов'язання	610	1.1	177.9
Усього за розділом 4	620	1.6	197.2
5. Доходи майбутніх періодів	630	—	—
БАЛАНС	640	79 138.4	99 115.9

Звіт про фінансові результати за I півріччя 2001 р.

1. Фінансові результати

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	—	—
Податок на додану вартість	015	—	—
Акцизний збір	020	—	—
	025	—	—
Інші вирахування з доходу	030	—	—
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	—	—
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	—	—

Валовий:			
прибуток	050	—	—
збиток	055	—	—
Інші операційні доходи	060	14 126.5	7 293.6
Адміністративні витрати	070	875.5	300.5
Витрати на збут	080	—	—
Інші операційні витрати	090	8.4	—
Фінансові результати від операційної діяльності:			
прибуток	100	13 242.7	6 993.1
збиток	105	—	—
Дохід від участі в капіталі	110	—	—
Інші фінансові доходи	120	6 539.2	3 178.1
Інші доходи	130	—	—
Фінансові витрати	140	—	—
Втрати від участі в капіталі	150	—	—
Інші витрати	160	—	—
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			
прибуток	170	19 781.9	10 171.2
збиток	175	—	—
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	—	—
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
прибуток	190	19 781.9	10 171.2
збиток	195	—	—
Надзвичайні:			
доходи	200	—	—
витрати	205	—	—
Податки з надзвичайного прибутку	210	—	—
Чистий:			
прибуток	220	19 781.9	10 171.2
збиток	225	—	—

2. Елементи операційних витрат

Показник	Код рядка	За звітний період	За попередній період
Матеріальні затрати	230	28	24.5
Витрати на оплату праці	240	256.4	83.1
Відрахування на соціальні заходи	250	41.2	16.9
Амортизація	260	67	25.3
Інші операційні витрати	270	491.3	150.7
Разом	280	883.9	300.5

3. Розрахунок показників прибутковості акцій

Показник	Код рядка	За звітний період	За попередній період
Середньорічна кількість простих акцій	300	—	—
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310	—	—
Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію	320	—	—
Скоригований чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію	330	—	—
Дивіденди на одну просту акцію	340	—	—

За матеріалами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, наданими редакції 2 жовтня 2001 р.

Олександр Черняк

Завідувач кафедри економічної кібернетики економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Кандидат фізико-математичних наук, доцент

Однією з передумов успішних реформ і європейської інтеграції України є економічне зростання, яке базується на поліпшенні інвестиційного та економічного середовища.

2000-й рік став переломним в українській економіці — почалося давно очікуване її піднесення. ВВП збільшився на 6%. Позитивна тенденція виявилася сталою. Вона зберігалася і впродовж дев'яти місяців нинішнього року.

Урядом та Національному банку України вдалося поліпшити макроекономічну ситуацію в країні за рахунок зростання внутрішнього й зовнішнього попиту на товари та послуги вітчизняного виробництва. Це в свою чергу дало поштовх розвитку зорієнтованих на експорт галузей, сприяло збереженню стабільності національної грошової одиниці. А стабільність національної валюти, як відомо, стимулює оновлення виробничих фондів, упровадження нових технологій, здешевлює виробництво, а отже, — спричиняє зростання попиту на внутрішньому ринку.

В умовах відкритості української економіки динаміка її розвитку значною мірою визначається стратегією зовнішньоекономічної політики, адже у внутрішньому валовому продукті країни частка експорту товарів та послуг становить понад 60%. Залежність економіки України від зовнішніх факторів обумовлена також товарною структурою її зовнішньої торгівлі. Український експорт характеризується значною питомою вагою сировини. А це виснажує ресурсну базу країни, робить її економіку доволі вразливою перед зовнішніми шоками та змінами цінової кон'юнктури.

Структура імпорту (нагадаємо: 40% від його загального обсягу — це енергоносії) також свідчить про залежність

Прогнозування зовнішньоторговельного сальдо України: комбінований підхід із застосуванням VAR-моделей

У статті проаналізовано вплив основних макроекономічних індикаторів на показники зовнішньої торгівлі України. Запропоновано модель, за допомогою якої можна виявляти залежність фізичних обсягів імпорту (експорту) від реального ефективного курсу, валового внутрішнього продукту та зовнішнього попиту.

української економіки (зокрема хімічної та металургійної галузей) від зовнішніх джерел постачання енергоносіїв. За розрахунками НБУ, рівень вмісту імпорту в експорті становить понад 60%.

В умовах, коли виробництво експорту значною мірою залежить від імпорту, девальвація перестає бути для експортерів вигідною (причиною тому — подорожчання імпорту). А ось помірна ревальвація (яка, до речі, спостерігалася в Україні в липні — серпні, тобто в час підготовки цієї статті) дає змогу (за умови своєчасних розрахунків за енергоносії) дещо здешевити критичний імпорт.

Зауважимо: незважаючи на виникнення позитивних тенденцій у промисловому виробництві та структурні зрушення в окремих галузях економіки, минулого року значних позитивних змін у структурі виробництва не сталося, а

Євгенія Корнієнко

Економіст відділу міжнародної інвестиційної позиції управління статистики та аналізу платіжного балансу економічного департаменту Національного банку України

отже, не сталося їх і в структурі українського експорту.

Зате помітними були зміни у споживанні енергоресурсів. Воно суттєво зменшилося, що може свідчити про позитивні зрушення у структурі продукції тих галузей, у яких спостерігалася зазначена тенденція.

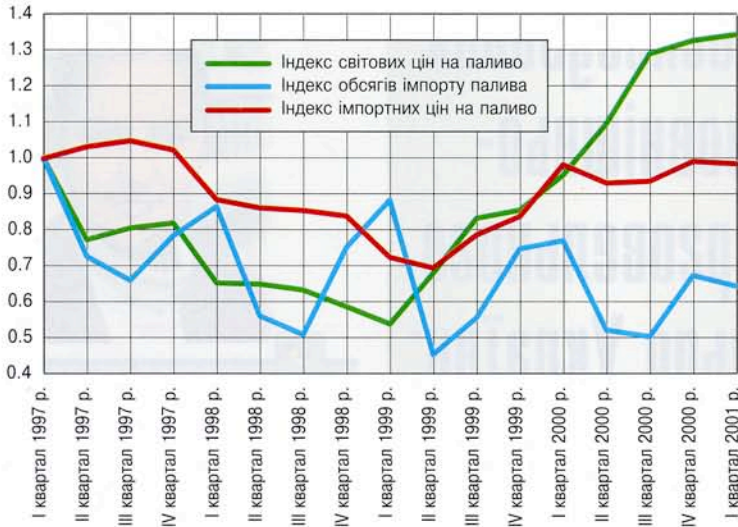
Обсяг імпорту енергоносіїв протягом 2000 року зменшився з багатьох причин. Головні серед них — підвищення світових цін на нафту та нафтопродукти (див. графік); відставання внутрішніх цін від світових; підвищення Росією експортного мита на нафту із 20 до 27 євро за тону; невиконання інвестиційних зобов'язань щодо забезпечення підприємств сировиною згідно з актами їх купівлі-продажу (це, зокрема, призвело до зменшення обсягів переробки нафти на вітчизняних заводах). Вплинули й тимчасові фактори. Так, порівняно з 1999 роком обсяг імпорту газу в минулому році зменшився на 1.2% внаслідок теплої зими та відключення від газопостачання неплатників.

За перше півріччя 2001 року імпорт енергоносіїв теж скоротився — на 11% (порівняно з відповідним періодом минулого року), що значною мірою зумовлено зменшенням на 22% обсягу імпорту газу.

У структурі імпорту сталися позитивні зрушення — на 15.5% зріс обсяг імпорту товарів інвестиційного призначення. Частка машинобудівної продукції збільшилася до 18.4%. Загалом темпи зростання неенергетичного імпорту становили 15.7%, тобто збереглися на минулорічному рівні (але база для порівняння виявилася вже дещо вищою, ніж у 1999 році).

Зазначені вище зміни в зовнішній торгівлі мають важливе значення для всієї економіки України.

Динаміка індексів світових та імпорتنних цін на паливо в 1997–2000 роках (I квартал 1997 = 100)

МЕТОДИКА ПРОГНОЗУВАННЯ ЗОВНІШНЬТОРГОВЕЛЬНОГО САЛЬДО УКРАЇНИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ VAR-МОДЕЛЕЙ

Розглянемо модель, за допомогою якої можна виявляти залежність фізичних обсягів імпорту (експорту) від реального ефективного курсу, валового внутрішнього продукту та зовнішнього попиту. Для обчислень використаємо статистичні дані за період із січня 1997 р. по квітень 2001 р. Для оцінки зовнішнього попиту скористаємося "історичними" та прогнозними значеннями обсягів виробництва і зовнішньої торгівлі США, країн зони євро, Росії та Білорусі.

Не заглиблюватимемося в історію виникнення макроеконометричних моделей. Лише зауважимо, що нині здебільшого застосовуються або невеликі векторні моделі, які будуються з використанням процесів векторної авторегресії, або векторні моделі з коригуванням помилок, або ж дуже громіздкі моделі, що розробляються комерційними агентствами та державними органами і передбачають використання сотень, а то й тисяч рівнянь і тождеств.

Ми обираємо комбінований варіант, який базується на процесі авторегресії, що застосовується для аналізу моделей із залежністю від своїх попередніх значень змінною та попередніх значень інших змінних, що входять до системи рівнянь.

Зазначений вище процес є загальною моделлю прогнозування нестационарних часових рядів, яким можна надавати стаціонарного вигляду за допомогою логарифмування та різниць.

Зміст економічної інформації, як відомо, певною мірою залежить від періоду спостережень. Наприклад, імпорт енергоресурсів в Україну традиційно збільшується у третьому-четвертому кварталах року і зменшується в першому-другому. Для точнішого аналізу таких часових рядів із них слід вилучити сезонні компоненти. Для цього нами застосовано метод регресійних моделей на основі фіктивних змінних.

Фіктивні (або бінарні) змінні набувають значень лише нуля або одиниці. Якщо, наприклад, аналізувати часовий ряд із квартальною структурою даних, то доцільно розглядати таку модель:

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 q_1 + \beta_2 q_2 + \beta_3 q_3 + \varepsilon_t$$

де q_1 дорівнює 1, якщо t відповідає першому кварталу року, 0 — іншим випадкам. За таких умов вектор q_1 має вигляд: $q_1 = (1, 0, 0, 0, 1, 0, 0, 0, 1, 0, \dots)'$. Тоді протягом першого кварталу $y_t = \beta_0 + \beta_1 q_1 + \varepsilon_t$

У свою чергу q_2 дорівнює 1, якщо t відповідає другому кварталу року, 0 — іншим випадкам. Отже, вектор q_2 матиме вигляд: $q_2 = (0, 1, 0, 0, 0, 1, 0, 0, 0, 1, \dots)'$, а

$$y_t = \beta_0 + \beta_2 q_2 + \varepsilon_t$$

І нарешті, вектор, у якому q_3 має вигляд $q_3 = (0, 0, 1, 0, 0, 0, 1, 0, 0, 0, \dots)'$, а

$$y_t = \beta_0 + \beta_3 q_3 + \varepsilon_t$$

Зауважимо, що для розгляду s сезонів достатньо мати $s-1$ сезонну змінну, оскільки рівню останнього s -го сезону відповідає константа $y_t = \beta_0 + \varepsilon_t$.

Подана вище модель оцінюється за звичайним методом найменших квадратів. Знайшовши коефіцієнти $\beta_i, i = 0, 3$, можемо робити прогноз на кожен квартал року.

Зазначимо, що в ході моделювання зовнішньої торгівлі України нами було використано також моделі VARIMAX (vector autoregressive integrated moving av-

erage with exogenous variable) та VARMAX (vector autoregressive moving average with exogenous variable).

VAR (векторні авторегресійні) моделі — це або структурні моделі (обмежені), або необмежені моделі, в яких кожна змінна залежить від своїх попередніх значень та від попередніх значень усіх інших структурних компонентів. Такий підхід варто використовувати для короткострокового прогнозування. Передусім в умовах, коли відбуваються структурні зміни в економіці (на ринках).

Припустимо, що впродовж 2001–2004 років структура українського експорту й імпорту буде дещо модифікуватися. Скажімо, в експорті зростатиме частка товарів кінцевого споживання, також машин і обладнання, а в імпорті — частка інвестиційних товарів.

За формою задані VAR-моделі для експорту й імпорту товарів мають майже однакову структуру (за винятком уведених у ці моделі екзогенних змінних впливу). Скажімо, для експорту зазначена модель буде такою:

$$\Delta Export_t = C + \sum_{L=1}^N \theta(L) \Delta Export_{t-L} + \sum_{L=0}^N \theta'(L) \Delta X_{t-L} + U_t$$

$$Export_t = \begin{bmatrix} Ex\_him_t \\ Ex\_met_t \\ Ex\_prod_t \\ Ex\_oil_t \\ Ex\_prom_t \\ Ex\_car_t \\ Ex\_der_t \\ Ex\_pal_t \end{bmatrix}, C_i = \begin{bmatrix} C_1 \\ \dots \\ C_i \\ \dots \\ C_8 \end{bmatrix};$$

$$\theta_{ij}(L) = \begin{bmatrix} \theta_{11}(L) & \theta_{12}(L) & \dots & \theta_{18}(L) \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \theta_{ij}(L) & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ \theta_{81}(L) & \dots & \dots & C_{88}(L) \end{bmatrix};$$

$$U_{it} = \begin{bmatrix} U_{it} \\ \dots \\ \dots \\ \dots \\ \dots \\ \dots \\ \dots \\ U_{8t} \end{bmatrix}, \text{ and } U_{it} \text{ is } N(0, \sigma_i^2).$$

$X = (GDP_t, RER_t, WD_t, \text{ seasons})$; t — час; N — кількість лагів; $\theta'(L)$ — матриця коефіцієнтів перед екзогенними змінними.

Експорт/імпорт товарів та послуг дезагрегуємо на складові (див. таблицю 1):
1) товари хімічної промисловості;

Таблиця 1. Структура українського експорту за період із 1997 р. по перше півріччя 2001 року

Групи товарів	Відсотки				
	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р., (прогноз)**
Усього	100	100	100	100	100
Продовольчі товари й сировина для їх виробництва	11.7	10.1	11.4	8.9	9.6
Продукція паливно-енергетичного комплексу	7.4	7.5	8.5	8.2	9.5
Продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості	13.1	12.7	11.1	12.4	12.7
Деревина і вироби з неї	1.4	1.7	2.5	2.7	3.2
Промислові вироби	4.2	4.9	4.8	4.7	4.9
Чорні й кольорові метали та вироби з них	38.3	39.0	39.1	41.9	38.9
Машини та устаткування	12.8	13.0	11.1	12.0	14.0
Інші товари*	11.2	11.2	11.5	9.1	7.2

* З урахуванням неформальної торгівлі.

** Прогноз за обчисленою моделлю.

- 2) чорні та кольорові метали;
  - 3) продовольчі товари й сировина;
  - 4) нафта, продукти її переробки та електроенергія, газ;
  - 5) промислові товари;
  - 6) машини та устаткування;
  - 7) деревина й вироби з неї;
  - 8) вугілля та продукти його переробки;
  - 9) інше.
- Дев'яту групу — “інше” — прогнозуємо за допомогою методу подвійного

експоненційного згладжування.

Вектор екзогенних змінних охоплює реальний ВВП України, реальний ефективний курс, зважений за обсягами торгівлі (див. таблицю 2), агрегований зовнішній попит для України, серію змінних, які відображають сезонність.

Зауважимо, що в деяких випадках для прогнозування обсягів імпорту використовуються *прогнози* значення експорту, тому спочатку слід обчислюва-

Таблиця 2. Географічна структура експорту за 1999–2000 рр.

Країни	Відсотки	
	1999 р.	2000 р.
Усього	100	100
Країни світу	67.2	64.5
Туреччина	5.4	5.6
Німеччина	4.5	4.8
США	3.5	4.7
Італія	3.7	4.1
Китай	5.9	4.1
Польща	2.4	2.7
Болгарія	2.4	2.5
Угорщина	2.2	2.1
Тайвань	1.8	1.6
Алжир	1.5	1.5
Словаччина	1.6	1.5
Інші	32.3	29.3
Країни СНД і Балтії	32.8	35.5
Росія	19.2	22.8
Білорусь	2.8	1.8
Молдова	1.0	1.1
Латвія	0.4	1.1
Туркменістан	0.8	1.0
Інші	8.6	7.7

ти значення експортних моделей, а потім — імпортних.

Остаточний прогноз обсягів експорту/імпорту товарів та послуг враховує складові прогнози моделей, які найкраще відтворюють історичний період для компонентів експорту/імпорту (див. таблицю 3).

Таблиця 3. Динаміка та прогноз поточного рахунку платіжного балансу України в 1999–2001 рр.

Показники	Млн. доларів США											
	1999 р.				2000 р.				2001 р.			
	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	I квартал	II квартал	III квартал (прогноз)*	IV квартал (прогноз)
Баланс товарів та послуг	-154	820	472	-43	-33	443	822	174	196	290	428	218
Експорт товарів та послуг	3587	4107	4130	4508	4297	4598	5052	5301	4945	5374	5469	5476
Імпорт товарів та послуг	-3741	-3287	-3658	-4551	-4604	-4155	-4230	-5127	-4749	-5084	-4963	-5258
Баланс товарів	-639	384	231	-458	-388	285	724	158	157	279	428	103
Експорт товарів	2651	3145	3180	3487	3353	3675	4103	4317	4000	4414	4489	4459
Імпорт товарів	-3290	-2761	-2949	-3945	-4015	-3390	-3379	-4159	-3843	-4135	-4161	-4356
Баланс послуг	485	436	241	415	355	158	98	16	39	11	100	94
Експорт послуг	936	962	950	1021	944	923	949	984	945	960	980	1017
Імпорт послуг	-451	-526	-709	-606	-589	-765	-851	-968	-906	-949	-880	-923

* Прогноз за обчисленою моделлю.

Таблиця 4. Прогнозні значення основних макроекономічних показників на 2001 рік

Показники	Темпи зростання, %				
	Увесь світ	Україна	Зона євро	Росія	США
Валовий внутрішній продукт	2.2	8.5	1.4	4.5	1.0
Індекс споживчих цін	—	8.6	2.6	17.7	3.2
Експорт, % щодо попереднього періоду	—	—	3	-8	-2.7
Імпорт, % щодо попереднього періоду	—	—	2.4	19.8	-0.7

* За даними Дойчбанку.

На підставі припущень (див. таблицю 4) щодо сталої тенденції розвитку зовнішніх і внутрішніх факторів впливу на зовнішньоторговельний баланс України можна зробити такі висновки.

1. Позитивна динаміка показників зовнішньої торгівлі, яка виникла в 2000 р., збережеться протягом 2001 р.

2. Порівняно з 2000 роком зростання обсягів експорту в нинішньому прогнозується в середньому на рівні 10.5%, що забезпечить сталу пропозицію валюту на міжбанківському валютному ринку і дасть змогу НБУ виконати свої зобов'язання перед міжнародними фінансовими організаціями.

3. Збільшення обсягів імпорту в 2001 році прогнозується на рівні 11% (в основному за рахунок зростання попиту на товари інвестиційного призначення та за рахунок зростання імпорту послуг).

4. У 2001 році структура експорту й імпорту суттєво не зміниться. В експорті, як і раніше, буде значною вага товарів із низьким рівнем переробки, зростатиме частка машинобудівної, приладобудівної,

легкої та харчової галузей промисловості. У результаті пошквдження приватизації підприємств, їх переоснащення й переобладнання у сфері імпорту може виникнути тенденція до зростання частки інвестиційних товарів.

5. Унаслідок активізації внутрішнього ринку зростатиме імпорт послуг. Їх експорт залишиться на рівні минулого року.

На основі зробленого аналізу та прогнозу можна припустити, що помірна ревальвація гривні триватиме, але це суттєво не вплине на цінову конкурентоспроможність українського експорту. До того ж ревальвація дасть змогу зменшити тиск на бюджет у сфері обслуговування та погашення державного зовнішнього боргу.

Об'єктивна реальність може виявитися дещо гіршою, ніж впливає з нашого прогнозу, в разі більшого, ніж очікується, негативного впливу низки факторів, а саме:

— запровадження Росією з 1 липня 2001 р. податку на додану вартість на імпортні товари;

— збільшення кількості антидемпін-

гових розслідувань проти товарів українського експорту;

— збереження динаміки високих цін на сировину і нафтопродукти;

— зменшення світових цін на товари чорної та кольорової металургії;

— нестабільність економічного середовища, пов'язана з нинішнім ускладненням міжнародних відносин.

Література.

1. Воронова Л. Загальне сальдо платіжного балансу // Вісник НБУ, 2000. — № 4. — С. 9 — 16.

2. Корниенко Е.С. Краткосрочная модель прогноза внешней торговли Украины на вторую половину 2000 года // Финансовые риски. — 2000. — № 2. — С. 41 — 46.

3. Матеріали семінару: International Workshop "Economic Modelling and Forecasting", 3—7 April, 2000.

4. Черняк О.І., Ставицький А.В. Динамічна економетрика: Навчальний посібник. — К., 2000. — 120 с.

Обмін досвідом

Уроки з економіки та управління від Інституту МВФ

Фахівці Інституту МВФ провели у Навчальному центрі НБУ семінар "Макроекономічна та фінансова політика на перехідному етапі". У ньому взяли участь працівники Національного банку, Кабінету Міністрів, Міністерства економіки, Міністерства фінансів, Державного казначейства, Асоціації українських банків, Української академії державного управління при Президенті України, Інституту економіки НАНУ, Київського національного економічного університету.

Упродовж двох тижнів начальник відділу Інституту МВФ Ерік Кліфтон, консультант Маджорі Роуз і економіст Ірина Долінська прочитали 14 лекцій та провели практичні заняття із 5 тем, які стосувалися широкого кола питань державного управління економікою.

Пан Ерік Кліфтон ознайомив з новими ініціативами фонду, спрямованими на зміцнення структури міжнарод-

ної фінансової системи. Світове співтовариство має спільними зусиллями усунути її недоліки, виявлені в ході східноазійської кризи; розробити й запровадити міжнародні норми, які дадуть фінансовим ринкам змогу краще оцінювати кредитоспроможність позичальників, та міжнародні стандарти, що слугуватимуть контрольними показниками у практичній діяльності; забезпечити прозорішу й ефек-

тивнішу звітність як у державному, так і в приватному секторі. Слід закласти стабільну основу регулювання і нагляду за банківськими та фінансовими системами.

Потому учасники семінару прослухали лекції пана Кліфтона — про аналіз і прогнозування грошових рахунків, основи грошово-кредитної політики, визначення орієнтирів інфляції, фінансове програмування.

Огляду макроекономічного регулювання, структурних реформ, теорій зростання, а також його джерел була присвячена лекція пані Маджорі Роуз. Наголошувалося, зокрема, на чинниках, стало пов'язаних зі зростанням у країнах із перехідною економікою: макроекономічною стабілізацією, ринковими реформами, розвитком ринкових інститутів. У лекції було зауважено, що роль початкових умов, на які нерідко посилаються, аби виправдати тривалий економічний спад, із часом зменшується і компенсується дієвими реформами.

Пані Роуз прочитала також лекції про аналіз і прогнозування рахунків платіжного балансу, політику обмінного курсу, міжнародні потоки капіталу.

жається економічно прийнятною, коли вона забезпечує повну виплату державного боргу до обумовленого строку. Неможливо вирішити проблему дефіциту шляхом постійних запозичень — держава повинна жити власним коштом. Тому витратна політика має ґрунтуватися на принципах відповідності фінансовим можливостям, пріоритетності, економічної ефективності. Розглядалися також конкретні аспекти політики видатків щодо заробітної плати, субсидій і трансфертів, капіталовкладень.

А ще були практичні заняття з фінансового програмування, грошово-кредитної політики, бюджетних питань, платіжного балансу тощо.

Останній день, уже традиційно для семінарів Інституту МВФ, розпочався

від цього залежить, як довго воно триватиме і що треба робити, аби воно продовжувалося.

Аналіз засвідчив, що найбільшого піднесення досягли там, де відбувся найбільший спад. Отож ідеться про просте відродження економіки, а не про результати структурної перебудови. Оскільки ж глибина економічного спаду в Україні була безпрецедентною для пострадянського простору, то цей фактор навіть без інвестицій уможливив зростання. Його темпи посилила сприятлива для вітчизняного експорту кон'юнктура на міжнародних ринках. Оцінюючи перспективи української економіки, слід зважати на низький внутрішній попит — заробітна плата, яка стрімко впала після фінансової кризи 1998 року, досі лишається невисокою.

Початок двотижневого марафону за програмою Інституту МВФ.

Про звітність реального сектора економіки, аналіз і прогнозування розповіла Ірина Долінська. У лекціях, присвячених питанням державного бюджету, бюджетних рахунків, податково-бюджетної політики, вона аналізувала варіанти фінансування бюджетного дефіциту та наслідки, до яких призводять внутрішні та зовнішні державні запозичення. Пані Долінська зауважила, що в разі фінансування дефіциту бюджету за рахунок доходів від приватизації держава позбавляє себе майбутніх доходів від проданих об'єктів. Затримка ж платежів за державними боргами підриває репутацію країни та ускладнює отримання фінансової допомоги в майбутньому. Загалом динаміка бюджетної політики вва-

лекцією фахівця фонду, добре обізнаного з поточною ситуацією та економічними проблемами України. Цього разу з оглядом виступив Богдан Лісоволік. Насамперед він запевнив присутніх, що економічний інструментарій, запропонований на семінарі, конче потрібен економістам, тож необхідно володіти ним і застосовувати у практичній діяльності.

Пан Лісоволік із задоволенням навідані, якими пишається Україна: економічне зростання з початку року становить 10.8% при інфляції 3.3%, стабільному платіжному балансі, стабільному валютному курсі. Однак, зауважив він, економістів не може не хвилювати, за рахунок чого досягнуто такого рекордного зростання, оскільки

Відтак нинішній темп зростання, на думку Богдана Лісоволіка, зберігатиметься близько півроку, а потому цілковито залежатиме від надходження інвестицій, стосовно яких поки що тенденції до збільшення не спостерігається. Крім того, не слід забувати про необхідність структурної перебудови української економіки, без якої немає сенсу говорити про майбутнє піднесення. Міжнародний досвід свідчить, що фаза економічного зростання — чи не найкраща пора для такої перебудови. Завершуючи лекцію, пан Лісоволік наголосив, що прогрес в Україні можуть забезпечити лише її власні фахівці.

Олег Бакун,
"Вісник НБУ".

Василь Лагутін

Професор Волинського державного університету ім. Лесі Українки, доктор економічних наук

Довіра до монетарної політики: вибір грошово-кредитної стратегії в Україні

Нині, коли в Україні посилюється тенденція до економічного зростання, особливої ваги набуває довіра економічних агентів до обраної центральним банком країни грошово-кредитної стратегії і тактики. На думку авторів, які аналізують відповідний зарубіжний досвід, подальше грошово-кредитне стимулювання економічного зростання, крім іншого, значною мірою залежатиме від прозорості впроваджуваної монетарної політики.

Національний банк України постійно прагне до прозорості своєї діяльності, що є фундаментом стійкої довіри економічних агентів до монетарної політики, яку він проводить, а отже — й до національної грошової одиниці. Останнім часом із цією метою прийнято низку документів. Серед них — Положення “Про механізми рефінансування комерційних банків України”, затверджене постановою Правління НБУ від 15.12.2000 р., № 484; Тимчасове положення “Про визначення Національним банком України процентних ставок за своїми операціями”, затверджене постановою Правління НБУ від 27.04.2001 р., № 183. Важливим кроком у напрямі посилення публічності діяльності центрального банку стало остаточне сформування наприкінці 2000 р. Ради Національного банку України, серед головних функцій якої — розробка основних засад грошово-кредитної політики.¹ Ця робота провадиться на основі Тимчасового положення “Про порядок розробки “Основних засад грошово-кредитної політики України”, затвердженого Радою НБУ 08.06.2001 р.

Наступним кроком, на нашу думку, має стати розробка публічної стратегії грошово-кредитної політики, яку ми розглядаємо як стратегію досягнення довіри до монетарної політики держави. Її вибір, безумовно, має бути науково обґрунтованим. Зупинимось детальніше на деяких теоретичних аспектах цієї справи.

Ми поділяємо точку зору вчених, які вважають появу органів монетарної влади (установ, які від імені держави здійснюють емісію національної валюти) результатом постійно триваючої інституційної адаптації з метою підтрим-

¹ Основні засади грошово-кредитної політики на 2002 рік опубліковано в № 10 (2001 р.) “Вісника НБУ”.

ки довіри до інноваційних платіжних технологій, які є набором процедур для виконання зобов'язань, що виникають у процесі обміну [1, с. 218]. Для уточнення поняття довіри скористаємося визначенням Р. Дюфлю: це об'єктивна оцінка здатності нинішнього або майбутнього партнера встановити чи розвинути взаємовигідні відносини та виконувати свої зобов'язання [2, с. 51].

Необхідність публічної стратегії монетарної політики випливає з теорії її динамічної непослідовності. Проблеми, пов'язані із цією непослідовністю, виникають у рамках макроекономічної моделі раціональних очікувань у тому випадку, коли монетарна влада не може дотриматися політики нульової інфляції. Першими це явище дослідили Ф. Кідленд та Е.Прескотт у 1977 р., а в

Тетяна Кричевська

Старший викладач Волинського державного університету ім. Лесі Українки

1980-х роках їх висновки підтвердили Р.Барро та Д.Гордон [3, сс. 54—56].

Криву Філіпса, що відображає вибір між інфляцією і безробіттям, можна розуміти як міру обмеженості вибору монетарної влади в умовах раціональних очікувань:

$$y - y^* = \alpha (\pi - \pi^e), \quad (1)$$

де y^* — рівень виробництва за умови повної зайнятості;

π^e — очікуваний рівень інфляції;

α — додатний скаляр.

У наведеній вище моделі виробництво може перевищувати так званий природний рівень ($y > y^*$), якщо виникне несподівана інфляція ($\pi > \pi^e$). Якщо ж економічні агенти формують свої очікування раціонально, то $\pi = \pi^e$. У такому разі спостерігатиметься потенційний рівень виробництва.

Монетарна влада як орган державного регулювання зазвичай прагне досягнути вищого рівня виробництва та надійнішої стабільності цін. Її переваги у цьому плані характеризуються функцією корисності:

$$U(y, \pi) = y - \beta \pi^2, \quad (2)$$

де β — додатний скаляр.

Проте максимізувати функцію корисності (2) за наявності обмежень, відображених кривою Філіпса (1), проблематично.

Якщо монетарна влада зобов'язується чітко дотримуватися наперед визначеного рівня інфляції, то (за умови, що $\pi = \pi^e$) максимальної корисності буде досягнуто в тому разі, коли $\pi = 0$, а $y = y^*$. Отже, в умовах раціональних очікувань та за умови, що $y = y^*$, найкращі результати забезпечує лише політика нульової інфляції ($\pi = 0$).

Тепер розглянемо дискреційну політику, за якої монетарна влада обирає значення π для певного рівня очікуваної інфляції, максимізуючи (2).

Для максимізації функції (2) з обмеженням (1) (а також для того, щоб звести задачу до вибору однієї змінної π) введемо криву Філіпса у функцію корисності. Одержимо:

$$U(\pi) = y^* + \alpha(\pi - \pi^e) - \beta\pi^2. \quad (3)$$

Необхідною умовою максимізації функції є:

$$\begin{aligned} dU/d\pi = 0; \quad \alpha - 2\beta\pi^* = 0; \\ \pi = \alpha/2\beta. \end{aligned} \quad (4)$$

Оскільки α і β — додатні скаляри, то й оптимальний рівень інфляції у разі застосування дискреційної політики буде додатним. Позаяк наявні раціональні очікування, то $\pi^* = \pi^e$. Це означає, що монетарна влада досягає нижчого рівня корисності в умовах дискреції, а не правила.

На сучасному етапі розвитку платіжних технологій єдиної універсальної стратегії досягнення довіри до національної грошової одиниці немає. Ми виділяємо чотири види таких стратегій:

1) делегування монетарної політики незалежному центральному банку, функція корисності якого відрізняється від такої ж функції уряду;

2) проведення монетарної політики на основі правила;

3) інституційна реалізація поєднання довгострокової стабільності з короткостроковою дискрецією з метою реагування на шоки пропозиції;

4) інвестування у здобуття антиінфляційної репутації монетарної влади (підтримування низької інфляції шляхом проведення дискреційної монетарної політики протягом достатнього для зміни очікувань часу) — див. схему.

ДЕЛЕГУВАННЯ МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НЕЗАЛЕЖНОМУ ЦЕНТРАЛЬНОМУ БАНКУ

Основні принципи першої стратегії (делегування монетарної політики незалежному центральному банку) сформульовано ще 1824 року Д.Рікардо. Ними передбачено:

1) інституційне відокремлення органів, які створюють гроші, та органів, які їх витрачають;

2) недопустимість монетарного фінансування бюджету;

3) запровадження механізму політичної відповідальності центрального банку [4, с. 139].

Досвід багатьох країн, які з огляду на теоретичні та емпіричні аргументи впровадили цю стратегію, засвідчив, що вона є необхідною, але не достатньою передумовою формування стійкої довіри суспільства до монетарної політики.

СТРАТЕГІЇ МОНЕТАРНОГО ПРАВИЛА В МОНЕТАРНІЙ ПОЛІТИЦІ

Другою стратегією (проведення монетарної політики на основі правила) передбачено, що монетарна влада заздалегідь оголошує, які заходи буде здійснено в тій чи іншій економічній ситуації [5, с. 413]. Правило монетарної політики — це стратегія політики монетарної влади, якої вона зобов'язана дотримуватися незалежно від змін кон'юнктури економіки. Теоретично кількість можливих правил у монетарній політиці безмежна. Серед механізмів реалізації “правила у монетарній політиці”, які найчастіше розглядаються в економічній літературі, — встановлення офіційної ціни певного товару (наприклад, золота), монетарне таргетування, націлювання на валютний курс, на інфляцію, номінальний дохід, процентну ставку, індекс номінальної заробітної плати. Нині за рубежом часто застосовується націлювання на валютний курс, на грошову масу і на інфляцію. Зазначимо, що націлювання на валютний курс, монетарне таргетування і таргетування інфляції можна вважати заснованим на правилі лише тоді, коли: 1) ці орієнтири є публічними; 2) монетарна влада несе відповідальність за їх дотримання й застосовує прозорі процедури зміни орієнтирів; 3) водночас не проголошуються інші цільові орієнтири, досягнення яких несумісне з виконанням проголошеного таргету.

Націлювання на валютний курс полягає у фіксації курсу національної валюти до валюти, яка вважається резервною, або до кошика валют. Ця фіксація провадиться з метою утворення сиг-

нального та дисциплінарного ефектів.

Сигнальний ефект валютного курсу — це поінформованість (завдяки проголошенню фіксованого номінального курсу) приватного сектора щодо майбутнього рівня інфляції (принаймні у короткостроковому періоді). Якщо іноземна валюта, до котрої “прив'язано” національні гроші, широко застосовується у країні як розрахункова одиниця (що характерно для перехідних економік), сигнальний ефект буде дуже значним і асоціюватиметься зі стабільними внутрішніми цінами. Порівняно з націлюванням на грошову масу націлювання на валютний курс може відобразити вагоміші зобов'язання щодо макроекономічної стабільності, оскільки валютний курс порівняно з грошовою масою є очевидним і легко контрольованим громадськістю показником. Фіксація валютного курсу також справляє дисциплінарний ефект на монетарну і фіскальну політику. Якщо в країні рівень інфляції вищий, ніж у державі, до валюти якої здійснено “прив'язку”, попит на внутрішні товари зменшується, а на імпорт — збільшується. Це призводить до рецесійних ефектів та до зниження рівня цін (або до сповільнення темпів інфляції). Зрештою країна змушена набувати такого ж темпу інфляції, як і в країні, до валюти якої здійснено “прив'язку”. Проте для перехідної економіки навіть за наявності у центрального банку достатніх валютних резервів фіксація валютного курсу, згідно з моделлю Мандела—Флемінга, обмежує ефективність монетарної політики як інструменту державного регулювання, а також, що особливо важливо для України, перешкоджає встановленню рівноважного ринкового валютного курсу національної грошової одиниці.

Режим “повзучого” валютного коридору трактують як окремий режим націлювання монетарної політики, оскільки й мета його запровадження, і наслідки відрізняються від таргетування валютного курсу. Цей механізм, як правило, застосовується на початковому етапі дезінфляції. Одержані завдяки йому перші стабілізаційні ефекти здебільшого формують у суспільстві реальне поцінування національної валюти. Структурні зміни в економіці вимагають і змін реального валютного курсу. Застосування (після початкової стабілізації) режиму повзучого валютного коридору дає змогу, з одного боку, посилити стабілізаційні тенденції, а з другого — розширити поле для маневрів у фінансовій політиці. Зазначений вид націлювання останнім часом використовувався у Чилі, Колумбії, Ізраїлі, Мексиці, а також у деяких країнах із перехідною економікою — Угорщині, Польщі, Україні, Росії. Однак практика застосування “повзучого” курсового коридору (в Україні вона тривала з травня 1997 р. по 21 лютого 2000 р.) засвідчила, що економічні агенти не завжди ставляться до такої стратегії як до надійного орієнтира.

Ще одним механізмом реалізації правила у монетарній політиці є націлювання на грошову масу. Ця стратегія найбільше узгоджується з принципом відповідальності монетарної влади, оскільки грошові показники є об'єктом безпосереднього впливу центрального банку. Її доцільно застосовувати за наявності прогнозованого зв'язку між монетарними агрегатами та макроекономічними показниками, а також якщо попит на гроші є відносно стабільним.

Найтриваліший (із грудня 1974 р.) та найуспішніший досвід монетарного таргетування має Німеччина. Його запровадження у цій країні було пов'язане з розкручуванням після так званого першого нафтового шоку інфляційних процесів, а крім того, з ліквідацією в 1972 р. системи твердих валютних курсів.

В Україні фінансова стабілізація також пов'язана з націлюванням на грошову масу, однак у нас воно не було власне стратегією, яка базується на правилі. Адже: 1) обсяги монетарних таргетів до 1998 р. публічно не оголошувалися; 2) вітчизняним законодавством не передбачалося відповідальності за порушення цільових показників та процедур їх публічного коригування (в Основних закладах грошово-кредитної політики просто вказувалося на можливість зміни цільових показників); 3) грошова маса не була єдиним цільовим орієнтиром НБУ.

Специфічними недоліками монетарного таргетування, які перешкоджають успішній реалізації цієї стратегії в Україні, є:

- 1) незрозумілість зазначеного орієнтира для широких верств населення;
- 2) нестабільність попиту на гроші, що знижує ефективність трансмісії;
- 3) імовірність завищення валютного курсу в разі грошової стабілізації;
- 4) брак інструментів монетарного контролю;
- 5) наявність значних надлишкових резервів комерційних банків, що також значно послаблює трансмісійний механізм монетарної політики.

Однак таргетування грошової бази, а також персональну відповідальність членів Ради НБУ за визначення джерел її зростання можна вважати важливим кроком до посилення прозорості вітчизняної монетарної політики. З іншого боку, стратегія націлювання на грошові агрегати може обиратися з огляду на інтереси самої монетарної влади, яка бажає продемонструвати свої можливості та дисциплінованість.

Серед механізмів реалізації правила у монетарній політиці є також таргетування інфляції. Його досліджував ще І.Фішер, а пізніше — Г.Саймонс [6, сс. 83—84]. Зазначене таргетування (націлювання на інфляцію) передбачає публічне оголошення планових рівнів інфляції, законодавче визначення пріоритетності певних цільових показників для центрального банку, його відповідальність за їх досягнення.

Переваги таргетування інфляції такі: з'являється чіткий і зрозумілий для широких кіл громадськості орієнтир, якого економічними агентам не складно притримуватися при укладенні контрактів; посилюється прозорість монетарної політики; полегшується контроль за нею з боку громадськості, що сприяє посиленню відповідальності монетарної влади. Як зазначав С. Фішер, суттєвою перевагою таргетування інфляції є також те, що центральному банку в разі його застосування не треба компенсувати прорахунки попередніх років, як буває, коли за мету ставиться досягнення стабільного рівня цін. Унаслідок значно зменшуються колівання в економіці. [7, с. 36].

Якщо в країні нестабільний попит на гроші (наприклад, у результаті лібералізації фінансового сектора), то в разі застосування таргетування інфляції між нею і короткостроковими процентними ставками виникає стабільніший взаємозв'язок, ніж між цими ставками та грошовими агрегатами. Це означає, що при таргетуванні інфляції інструменти монетарної політики є дієвими. Саме тому Європейський центральний банк надав перевагу таргетуванню інфляції, а не таргетуванню грошової маси [8, сс. 56—57].

На нашу думку, таргетування інфляції для України є привабливим альтернативним механізмом реалізації

правила у монетарній політиці.

Нині побутує думка, ніби одностороннє проголошення центральним банком таргету інфляції знижує ефективність таргетування і підриває довіру суспільства до цієї стратегії. Мовляв, проголошені орієнтири можуть бути надійними, якщо їх затверджено урядом. Вважаємо, що для ефективного таргетування важлива не політична, а економічна незалежність центрального банку, передусім — у виборі інструментів монетарної політики.

Щодо вибору індексу цін, необхідного для обчислень при націлюванні на інфляцію, то, вважаємо, в Україні доцільно було б використовувати індекс споживчих цін — найпоширеніший і найзрозуміліший для громадськості показник. До того ж, відхилення від цільового показника, спричинені екзогенними факторами, вимагатимуть спеціальних звітів центрального банку, що також посилюватиме публічність монетарної політики.

І нарешті, розглянемо такий механізм реалізації правила у монетарній політиці, як таргетування номінального доходу. Воно передбачає визначення рівня номінального доходу чи темпу його зростання як проміжної цілі монетарної політики.

Основною перевагою таргетування номінального доходу є реагування монетарної політики на глибинні причини інфляції. Проте зазначений механізм має низку суттєвих недоліків, через які його застосування є проблематичним. Один із основних недоліків полягає в тому, що центральному банку доволі складно контролювати рівень номінального впливу монетарної політики на рівень цін і реальне виробництво.

Таргетування номінального доходу та індексу номінальної заробітної плати — на даний момент є суто теоретичними моделями. Таргетування процентних ставок як стратегія правила теж не застосовується, оскільки на практиці дуже складно визначити цільову рівноважну процентну ставку (однак у різні періоди різні країни використовували процентні ставки як проміжний орієнтир монетарної політики).

ІНСТИТУЦІЙНЕ ПОЄДНАННЯ ДОВГОСТРОКОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ТА КОРОТКОСТРОКОВОЇ ДИСКРЕЦІЇ. АНТИІНФЛЯЦІЙНА РЕПУТАЦІЯ МОНЕТАРНОЇ ВЛАДИ

Третьою стратегією досягнення довіри до монетарної політики є інституційна реалізація поєднання довгострокової стабільності з короткостроковою дискрецією для реагування на шоки пропозиції. Ця стратегія покликана подолати недоліки правил у моне-

тарній політиці, які позбавляють систему гнучкості в реагуванні на шоки попиту і пропозиції.

Скажімо, А. Лейонгвуд пропонує Федеральній резервній системі США запровадити так звану систему Піля — Фрідмана, якою передбачено поділ ФРС на емісійний і стабілізаційний департаменти.

Й. Нігенс пропонує систематизувати діяльність центрального банку, пов'язану з проведенням монетарної політики, за трьома напрямками, тобто поділити її на три сегменти. Один із них — ціновий департамент — має відповідати за цінову стабільність. Йому ж слід надати і дискрецію у використанні інструментів для досягнення цієї мети. Департамент виробництва повинен відповідати за проведення кейнсіанської стабілізаційної політики і може здійснювати операції на відкритому ринку в будь-яких обсягах (за умови закриття будь-якої відкритої позиції у межах 5 років). Департамент ліквідності також може (теж за умови закриття відкритої позиції в межах 6 місяців) провадити в необмежених обсягах операції на відкритому ринку [9, сс. 152—153]. Це цікавий для України підхід, проте деякі його аспекти недостатньо розроблено. По-перше, буде дуже складно оцінити

ефективність роботи цінового департаменту. По-друге, вимога збалансування операцій на відкритому ринку, прийнятна у сфері антициклічного регулювання, є некоректною у контексті реагування на шоки пропозиції.

Четвертою стратегією досягнення довіри до монетарної політики є інвестування з метою посилення антиінфляційної репутації монетарної влади (підтримування низької інфляції шляхом проведення непрозорої дискреційної монетарної політики протягом тривалого, принаймні достатнього для зміни очікувань, періоду). Не вдаватимемося у подробиці цієї стратегії, оскільки вона поки що є суто теоретичною. Її реалізація потребує багато часу та значних витрат, тому вона практично не застосовується.

Пошук оптимальної стратегії грошово-кредитної політики в Україні триває. Головними критеріями її вибору є зміцнення довіри суспільства до монетарної політики, утримання фінансової стабілізації та стимулювання сталого економічного зростання. □

Література.

1. Giannini G. *Money, Trust, and Central Banking* // *Journal of Economics and Busi-*

ness. — 1995 — № 47 — P. 217—237.

2. Дюфло Р. *Держава, банк і громадянин: довіра — ключовий чинник інвестування і зростання* // *Тенденції української економіки*. — 1999. — № 9. — С. 50—55.

3. Hands, D.W. *Introductory Mathematical Economics*. — Lexington, Massachusetts: D. C. Heath and Company. — 455 p.

4. Ekelund, R.B.Jr., Hebert R.F. *A History of Economic Theory and Method, third edition*. — New York: McGraw Hill Inc, 1990 — 688 p.

5. Манків Г.Н. *Макроекономіка / Пер. з англ.* — К.: Основи, 2000. — 588 с.

6. Bernholz P. *The Implementation and Maintenance of a Monetary Constitution / The search for Stable money: Essays on Monetary Reform / edited by A.J. Schwartz*. — Chicago — London: University of Chicago Press. — 1988. — 411 p.

7. Fischer S. *Maintaining Price Stability* // *Finance and development*. — 1995. — № 12. — P. 36 — 38.

8. Петрик О., Пипенко Т. *Європерспектива* // *Вісник НБУ*. — 1999. — № 2. — С. 55—58.

9. Willet T.D. *A new Monetary Constitution / The Search for Stable Money: Essays on Monetary Reform / edited by A.J. Schwartz*. — Chicago — London: University of Chicago Press. — P. 145 — 157.

Семинар

Економетричні дослідження та економетрика

Семинар на цю тему, організований Національним банком України спільно з Банком Англії, розпочався 15 жовтня у Навчальному центрі НБУ. Впродовж тижня співробітник Банку Англії Лаван Махадева читав лекції і проводив практичні заняття з фахівцями НБУ та запрошеними на семінар працівниками центральних банків Білорусі, Вірменії, Молдови, Росії, Румунії.

Мета семінару, як визначив її пан Махадева, — навчити економістів центральних банків користуватися економетричними методами, аби вони вміли доводити результати розрахунків вищому керівнику банків, а банки — враховувати ці ідеї в економетричних процедурах.

Економетрика — метод економічного аналізу, який поєднує економічну теорію зі статистичним і математичним аналізом. Із використанням економетрики можна поліпшити економічні прогнози й успішно планувати економічну політику. В економетриці економічні теорії набувають вигляду математичних співвідношень, а затим перевіряються емпірично статистичними методами. Таким чином створюються моделі народного господарства з метою прогнозування таких важливих показників, як валовий національний продукт, рівень безробіття, темп інфляції, бюджетний

дефіцит. Усім причетним до розробки монетарної політики так чи інакше доводиться займатися прогнозуванням. Центральному банку потрібно мати власну картину економічного стану, щоб приймати зважені рішення та пояснювати суспільству свою політику, забезпечуючи тим самим її прозорість.

Чи не найголовнішою в економетричних дослідженнях є проблема вихідних даних. Аби підвищити їх надійність, чимало центральних банків поряд із загальнодоступною статистикою використовуює власні джерела інформації. Присутні на семінарі погодилися, що, крім спільних для економетристів усього світу труднощів, українським колегам доводиться долати ще й специфічні, пов'язані з наявністю великої частки тіньової економіки. Ця обставина вельми ускладнює їх роботу, оскільки суттєво впливає на достовірність статистичних даних.

Учасники високо оцінили зміст і якість семінарських занять, одноставно визнавши, що запропоновані методики — необхідний практичний інструмент економіста. Нарікали хіба що на обмаль часу, відведеного на навчання.

Щодо пана Махадеви, то його вразило те, як зросли знання учасників порівняно з минулорічним семінаром. Він висловив співчуття колегам із країн з перехідною економікою, де вкрай важко працювати з даними. Дуже заважають і такі чинники, як, скажімо, політична невизначеність, яку складно враховувати в економетричних прогнозах. Утім, Лаван Махадева був у захваті від ентузіазму учасників семінару, зокрема — своїх українських колег.

Залишається побажати, щоб нинішній ентузіазм не полишив вітчизняних економетристів і тоді, коли проблема даних буде не головною. □

Державотворчий потенціал Українського козацтва

Напередодні Дня Українського козацтва групі працівників Національного банку України присвоєно козацькі військові звання та вручено відзнаки і нагороди Гетьмана Українського козацтва.

Гетьман Українського козацтва Іван Білас вручає орден "Козацький хрест" Голові НБУ Володимир Стельмаху.

Понад десять років тому в Україні почалося відродження козацтва. Нині це потужна патріотична громадська організація, яка має свої крайові товариства в усіх регіонах нашої держави. Україна поділена на п'ять козацьких округів — Східний, Західний, Північний, Південний, а в центрі — Гетьманський полк. На сьогодні Українське козацтво (УК) налічує 185 тисяч чоловік. 24 серпня цього року козацька сотня вперше взяла участь у військовому параді на Хрещатику.

Не так давно президентським указом встановлено День Українського козацтва, який відзначається 14 жовтня — на По-

крову Пресвятої Богородиці, створено Координаційну раду при Президентові України з питань розвитку Українського козацтва. Леонід Кучма підписав доручення різним владним структурам про поглиблення процесів відродження та розвитку історичних, культурних, господарських традицій козацтва. При обласних державних адміністраціях створено консультативно-дорадчі органи з питань розвитку козацтва. У складі Збройних Сил України з'являються окремі козацькі підрозділи на зразок колишніх лицарських чи гвардійських. У багатьох обласних козацьких товариствах працюють створені козаками фермерські колективи, де козаки займаються землеробством і тваринництвом. Виховання дітей за приписами козацької педагогіки здійснюється в деяких середніх школах Києва.

Відроджуються традиції козацтва й у фінансово-банківській сфері. Так, в усіх областях функціонує кредитова спілка, якою керує генерал-осавул УК, голова правління банку "Ажіо" Станіслав Аржевітін. Створено козацькі підрозділи в НБУ, комерційному банку "Ажіо".

На початку жовтня голова Координаційної ради з питань розвитку Українського козацтва при Президентові України, Гетьман Українського козацтва, гвардії генерал-лейтенант Іван Білас, враховуючи заслуги в розбудові Українського козацтва, присвоїв козацькі військові звання групі працівників НБУ. Курінному Гетьманського полку, Голові

Національного банку України Володимиру Стельмаху присвоєно звання "генерал-хорунжий" із призначенням радником Гетьмана УК з економічних питань; сотникам Гетьманського полку, заступникам Голови НБУ Ярославу Солтису та Павлу Сенищу — відповідно звання "осавул" та "курінний"; осавулу Гетьманського полку, керуючому справами НБУ Віктору Врублевському — звання "полковник"; сотнику Гетьманського полку, начальнику Управління НБУ в Черкаській області Олександр Черевку — звання "курінний".

За особисті заслуги перед Українським козацтвом, пропаганду його відновлення та розбудову Української державності Гетьман УК Іван Білас нагородив Володимира Стельмаха орденом "Козацький хрест" і почесною відзнакою Гетьмана, а Ярослава Солтиса, Павла Сенища, Віктора Врублевського (усі три — радники Генерального скарбничого Українського козацтва) та Олександра Черевка — почесними відзнаками Гетьмана.

Голова НБУ Володимир Стельмах за вагомий внесок у розвиток сучасного процесу державотворення, духовне відродження України та плідну громадську діяльність нагородив Гетьмана УК Івана Біласа Почесною грамотою Національного банку України та вручив ювілейну срібну монету "Богдан Хмельницький".

Дмитро Крохмалюк,
"Вісник НБУ".

Вручення почесної відзнаки Гетьмана Українського козацтва.

Гетьманський полк.

Трансатлантичний вимір євро

Унаслідок того, що валютна інтеграція в Європі передуватиме політичній, а також через розмаїття її відмінностей держав, мов і культур Європейський валютний союз не став ототожненням Сполучених Штатів Європи. Автор зауважує істотну різницю між європейським економічним простором та американським. У статті аналізується ефективність грошової політики Європейського центрального банку, причини і ризики несприятливих умов економічного розвитку в євроні.

“ЗДОБУТКИ” ВАЛЮТНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Баланс спільної європейської грошової політики за три роки існування євро виявився негативним. Попри безперервні оптимістичні заяви членів Виконавчої ради Європейського центрального банку (ЄЦБ), останній не зміг виконати свого першочергового завдання — забезпечити цінову стабільність у євроні. Адже згідно із середньостроковою монетарною стратегією, прийнятою Радою керуючих ЄЦБ у жовтні 1998 року, щорічне зростання цін, виражене через динаміку гармонізованого індексу споживчих цін, мало становити щонайбільше 2%. Цього рівня було дотримано лише першого, “сйфорійного” року створення Європейського валютного союзу (ЄВС). Вже у 2000-му показник інфляції становив 2.3%, а в червні 2001-го сягнув 3.4%. У липні нинішнього року жодна країна ЄВС не дотрималася орієнтира монетарної стратегії — навпаки, у Греції ціни зросли на 4.2%, у Португалії — на 4.3%, у Бельгії — на 5.2% [1].

Ще гірша ситуація із зовнішньою вартістю євро: його обмінний курс щодо долара США знизився з 1999 року майже на третину. Внаслідок цього інвестиційна привабливість Європи погіршується. Так, у 1999 році євроні залишило 286.8 млрд. євро у формі прямих іноземних інвестицій та ще 309.5 млрд. євро портфельних інвестицій. У 2000-му ці цифри зросли відповідно до 326.1 млрд. євро і 391.1 млрд. євро. За перші п'ять місяців 2001 р. від'ємний баланс прямих і портфельних інвестицій у сумі становив 117.4 млрд. євро [2]. Реципієнтом фінансових ресурсів здебільшого є Сполучені Штати. Спроби ЄЦБ поліпшити ситуацію шляхом підвищення відсоткових ставок¹ і вийти на рівень, який пропонується Федеральною резервною системою США, не дали бажаного результату. Навпаки, підвищення відсоткових ставок є недоречним для таких країн, як Німеччина,

Франція, Італія, які складають промислове ядро євроні і саме зараз перебувають у фазі кон'юнктурного спаду, потребуючи дешевих кредитних ресурсів.

Не спрацьовує і девальваційний ефект, оскільки від'ємне сальдо рахунку поточних операцій збільшується: 5.8 млрд. євро у 1999 році, 28.3 млрд. євро у 2000-му, 10.3 млрд. євро за перші п'ять місяців 2001 р.

ПРИЧИНИ НЕВДАЧ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВАЛЮТНОГО СОЮЗУ

В основі несприятливого розвитку подій на євроконтиненті лежать не лише психологічні чинники, пов'язані з недовірою до діяльності ЄЦБ та нової валюти. Вірніше, вони є не головними. Тривале зниження курсу євро пояснюється фундаментальнішими причинами, які ще до створення ЄВС детально аналізувалися в працях євроскептиків, але не були враховані під час прийняття політичного рішення про спільну європейську валюту.

Розглянемо, в чому вони полягають. По-перше, Європейський валютний союз не відповідає вимогам оптимального валютного простору, теоретично обґрунтованому у 1961 році лауреатом Нобелівської премії Р.Манделлом. Оптимальним валютний простір вважається тоді, коли застосування єдиної грошової одиниці кількома незалежними економіками веде до зменшення операційних витрат господарювання. З огляду на те, що в умовах валютного союзу країна втрачає обмінний курс як інструмент регулювання внутрішніх і зовнішніх змін попиту і пропозиції (асиметричних шоків), Р.Манделл висунув два критерії, дотримання принаймні одного з яких є обов'язковим для створення валютного союзу: *критерій мобільності фактора праці та критерій еластичності цін і заробітної плати*. Під мобільністю фактора праці розуміється можливість безперешкодного переміщення робочої сили в межах інтегрованого союзу. На відміну від таких багаторегіональних економік, як США

чи Канада, в Європі фактор праці є немобільним — тут існує безліч бар'єрів: різні мови, культури, звичаї, різні податкові системи, перешкоди в оформленні віз та прописки, складні бюрократичні вимоги при працевлаштуванні тощо. Якщо, припустимо, американський інженер унаслідок закриття заводу в штаті Каліфорнія втратив своє робоче місце, все, що йому потрібно для нового працевлаштування — це взяти з собою папери, які засвідчують його кваліфікацію, сісти в автомобіль та переїхати в інший штат, де пропонується робота за фахом. У Європі пошук роботи в аналогічній ситуації був би складнішим, пов'язаним із набагато більшими клопотами та витратами. За експертними оцінками, мобільність фактора праці в ЄС дорівнює близько 4% від потенційно можливої.

За твердженням Р.Манделла, країна може ефективно вирішити проблему зовнішньоторговельного дефіциту шляхом зниження цін та заробітної платні відносно рівня своїх сусідів. Але протягом усього ХХ століття в Європі спостерігається протилежна тенденція. Тобто дієвість цього критерію в Європі є незначною.

По-друге, прибічники валютного союзу вважають, що завдяки спільній грошовій одиниці Європі вдасться створити реальну конкуренцію Сполученим Штатам. Однак, на думку євроскептиків, це передчасні сподівання. На відміну від США, які запровадили спільну валюту в 1913 році, після більш як 120 років політичної інтеграції, у Європі валютний союз передуватиме політичному.

За відсутності політичного союзу поштовхом до утворення ЄВС була реакція колишніх європейських імперій на зміцнення міжнародної позиції США після Другої світової війни, а також прагнення деяких членів ЄС послабити роль Німеччини в Європі. На думку Дж. Сороса, валютний союз у Європі створено насамперед для того, щоб покласти край суперечкам між Францією і Німеччиною.

Але, на відміну від США, Європа — це не одна, а багато держав із різним

¹ Із квітня 1999 по жовтень 2000 р. Європейський центральний банк підвищив центральну ставку рефінансування на 225 базових пунктів із 2.50% до 4.75%.

економічним розвитком, фінансовими системами, розмаїттям мов і культур. Так, різниця доходів на душу населення в Європі на регіональному рівні вдвічі більша, ніж у США. Рівень безробіття у Сполучених Штатах останнім часом коливається у межах 4–5%, натомість у Європі він — 10–12%. За останні 20 років США вдалося створити 36 млн. нових робочих місць: 5 млн. — у державному, 31 млн. — у приватному секторах. За цей час у Європі створено лише 5 млн. нових робочих місць, із них усього 1 млн. — у приватному секторі [3]. Темпи зростання заробітної платні у США є найнижчими в історії цієї країни. Натомість у Європі частка соціальних витрат у вартості робочої сили і темпи її зростання у 2–3 рази перевищують відповідні американські показники. Рівень прибутковості цінних паперів у Сполучених Штатах майже вдвічі вищий, ніж у Європі. Близько 40% капітальних надходжень в Америку припадає на довгострокові прями іноземні інвестиції. Крім того, запровадження євро збіглося в часі з економічним спадом у Європі, тоді як США перебували у фазі піднесення.

По-третє, розширення ЄС на схід і перспектива членства держав Центральної та Східної Європи у валютному союзі лише додасть західноєвропейській спільноті клопоту. На думку німецького дослідника В.Ханкеля, міграція дешевої робочої сили із цих країн справить негативний тиск на ринки праці та соціальні системи єврозони. Вплив найстабільніших країн Західної Європи у керівних органах ЄЦБ з появою представників центрально- та східноєвропейських країн зменшиться. Зростаюче безробіття загрожуватиме загостренням фінансових проблем. Євро, ослаблений присутністю в кошику ще більшої кількості нестабільних валют, не сприятиме стабілізації міжнародного ринку капіталів і світової фінансової системи. Інфляційні тенденції та дефіцит платіжного балансу змусять Європейський центральний банк підняти відсотки. Це знизить рівень інфляції, але посилить напругу на національних ринках праці. ЄЦБ почне фінансувати інфляцію шляхом надання кредитів нестабільним країнам на загальних умовах. Почнуться конфлікти між ЄЦБ та ЕКОФІНОМ², який відповідає в ЄС за економічну політику. Із прийняттям до валютного союзу країн центрально-, східно- і південноєвропейської периферії збільшаться структурні диспропорції. ЄВС стане ще більш гетерогенним і “неоптимальним” валютним простором.

² ЕКОФІН — Рада міністрів економіки і фінансів ЄС.

До того ж, існуючі маастрихтські критерії валютно-фінансової конвергенції є недостатніми, оскільки номінальної конвергенції (тобто наближення темпів інфляції, відсоткових ставок, валютних курсів і бюджетних показників) досягти легше, ніж реальної, вираженої через вирівнювання продуктивності праці, доходів і зайнятості.

До проблем можна віднести також і зону франка СФА.³ Залишаються відкритими питання, чи збережуть країни Західно- та Центральноафриканського валютного союзу свою валюту, чи обміняють її на “чорне євро”, і хто візьме на себе витрати за цей обмін.

І, нарешті, на думку В.Ханкеля, відносна внутрішня стабільність євро щодо інфляції пояснюється певним затишком на міжнародних фінансових ринках після “одужання” від нещодавніх криз в Азії, Росії і Латинській Америці, і не є заслугою ЄЦБ [4].

По-четверте, проблеми структурного характеру та невідповідність рівнів розвитку країн — членів ЄВС робить єдину відсоткову політику ЄЦБ малоефективною [5]. Субсидії, які виділяються з бюджету Євросоюзу на структурні перетворення, не компенсують цього недоліку. Так, кошти, передбачені ЄС для нових країн-кандидатів — близько 3–4 млрд. євро на рік, — це крапля в морі порівняно, скажімо, зі 150 млрд. німецьких марок, які впродовж уже 10 років щороку інвестуються Західною Німеччиною у Східну, але й донині не справили очікуваного ефекту. За відсутності спільної фінансової політики цих сум буде недостатньо, аби запобігти будь-якій фінансовій кризі, почнуться суперечки за отримання цих коштів, докори невдоволених країн.

Делегування компетенцій щодо визначення грошової політики Європейському центральному банку не розширило, а навпаки, звузило сфери впливу європейських центральних банків у міжнародних фінансових відносинах. Адже відтепер на зустрічах голів центральних банків “Великої сімки” Європа має не три, а всього один голос. Власне, “Велика сімка” перетворилася на “Велику п'ятірку”: замість голів центральних банків Франції, Німеччини та Італії лише президент ЄЦБ висловлює

³ Специфічною рисою ЄВС є прив'язка до євро франка СФА. Франк СФА є колективною валютою 14 країн Західно- та Центральноафриканського валютного союзу з твердою прив'язкою до французького франка. 65% валютних резервів цих країн зберігаються у Франції, уряд якої до створення ЄВС гарантував повну конвертованість франка СФА у французький франк. У 1998 році Рада ЄС прийняла рішення про подальше конвертування франка СФА в євро. Сукупний ВВП країн Західно- та Центральноафриканського валютного союзу дорівнює 0,8% ВВП ЄВС.

від імені Європи думки щодо майбутніх стратегій та напрямів міжнародної грошової політики.

По-п'яте, важко прогнозувати, як розвиватиметься паритет євро — долар після терористичних актів у Нью-Йорку 11 вересня 2001 р. Подальший процес європейської валютної інтеграції може взагалі заблокуватися. Адже косівський конфлікт 1999 року значно підірвав довіру до євро. Війна на Балканах отруїла і без того поганий економічний клімат у Європі. Початок воєнних дій США проти країн Близького Сходу із залученням баз НАТО, розташованих у Європі, призведе до значних витрат (пов'язаних з утриманням армії, допомогою біженцям), які щоденно збільшуватимуть дефіцит бюджетів цих країн, практично унеможливаючи дотримання суворих норм, визначених Маастрихтським і Амстердамським договорами. В умовах несприятливої кон'юнктури, спаду виробництва та відмінностей у податкових системах у Європі, податкові надходження до бюджету матимуть тенденцію до скорочення. Таким чином, для фінансування війни європейські уряди будуть змушені накопичувати нові борги, що також суперечить договірним вимогам. Навіть в умовах централізації грошової політики відсутність політичного союзу призведе до значних суперечок при вирішенні бюджетних питань. Адже кожна з 12 країн єврозони провадить автономну бюджетну політику, яка, на відміну від грошової, не підпорядковується центральній установі. Це в свою чергу негативно позначиться на ринку праці.

ВИСНОВКИ

У ході поступової та послідовної лібералізації руху товарів, послуг, людей і капіталів на внутрішньому європейському ринку визначилися номінальні рамкові умови створення валютного союзу, реальний вимір яких відображають розглянуті нами проблеми політичного та економічного характеру.

Після штучної уніфікації відсотків та відмови від національних валют на користь єдиної європейської (шляхом безповоротної фіксації валютних курсів) країни позбулися не лише зручних знарядь макроекономічного регулювання в умовах асиметричного економічного розвитку в регіоні — вони відмовилися від інструментів зовнішньоекономічного балансування, для яких, за існуючих умов, немає адекватної альтернативи. Отже, шоки попиту і пропозиції будуть неминучими, що в подальшому поглиб-

люватиме такі негативні тенденції, як спад виробництва й торгівлі, безробіття, інфляція.

З огляду на різні стандарти життя міграція робочої сили в регіони з високим рівнем оплати праці може призвести до істотного перерозподілу доходів між заможними та бідними європейськими країнами. Ці процеси ускладняться ще й тому, що робоча сила в Європі не є мобільною.

Відсутність у Європі політичного союзу спричинятиметься до пошуку компромісів у макроекономічній політиці, порушення положень Маастрихтського та Амстердамського договорів, політичної та економічної нестабільності.

Політична еліта України має серйозно замислитися над проблемою

інтеграції нашої держави в Європу. Нині це питання потребує поглибленого вивчення. Поки що ми не можемо забезпечити відтворення елементарних побутових речей для внутрішнього споживання, а маримо про щасливе майбутнє і західноєвропейську можливість зі вступом до ЄС. Забуваючи, що стабільність і добробут нам ніхто не подарує, що вони починаються у себе вдома, створюються власними руками.

Література.

1. Euro-zone annual inflation down to 2.8%. — <http://www.europa.eu.int/comm/eurostat>. — 2001. — July.
2. European Central Bank. — Monthly

Bulletin. — 2001. — March, August.

3. Fand D. Eleven Questions about the European Monetary Union // Nölling W., Schachtschneider K.A., Starbatty J. Währungsunion und Weltwirtschaft. Festschrift für Wilhelm Hankel. — Stuttgart: Lucius & Lucius, 1999.

4. Hankel W., Nölling W., Schachtschneider K.A., Starbatty J. Die Euro-Illusion: Ist Europa noch zu retten? — Hamburg: "Rororo". — 2001.

5. Кузнецов О.В. Необхідність Європейського валютного союзу // Вісник Київського університету. Міжнародні відносини. — 1998. — Вип. 9.

Олексій Кузнецов,

радник Голови Ради
Національного банку України.
Кандидат економічних наук.

Продовження теми /

Після зустрічі з Вільгельмом Ханкелем

У вересні експертно-аналітичний центр із питань грошово-кредитної політики Ради НБУ організував зустріч працівників Національного банку та науковців, які займаються питаннями монетарної політики та міжнародних валютних відносин, із провідним європейським фахівцем у сфері монетарної політики Вільгельмом Ханкелем¹. Дискусія вийшла за рамки оголошеної теми "Перспективи європейської валютної інтеграції та Україна. Що відбувається з євро?" і точилася переважно навколо перспектив євро та долара, їх боротьби за роль єдиної резервної та платіжної валюти у світовому економічному просторі. Пропонована стаття — своєрідне продовження дискусії — містить висновки, які дещо відрізняються від точки зору відомого німецького експерта.

Михайло Савлук

Директор Української фінансово-банківської школи при Київському національному економічному університеті.
Доктор економічних наук, професор

ПЕРСПЕКТИВИ СВІТОВИХ ГРОШЕЙ ЗА В.ХАНКЕЛЕМ

Зробивши короткий екскурс в історію виникнення і формування кількісної теорії грошей, В.Ханкель визнав її панівною і в сучасній світовій економічній думці й монетарній практиці. З позицій цієї теорії він виклав власне розуміння стабільності грошей і механізму її забезпечення. Згідно з його трактуванням стабільними в сучасних умовах можуть бути лише гроші, які спираються на міцну економічну базу і дієвий регулятивний механізм, адекватний цій базі.

З огляду на це В.Ханкель доволі песимістично оцінив перспективи євро, назвавши створення цієї валюти "по-

милковим проектом" та обмеживши термін її існування всього 3—5 роками. Невтішні прогнози щодо євро В.Ханкель мотивував, в основному, трьома чинниками:

- ◆ переоцінкою авторами проекту євро-валюти економічного потенціалу країн євросони, насамперед потенціалу Німеччини, економіка якої надто переважана підтримкою східних земель після об'єднання НДР із ФРН (а саме потенціалу Німеччини відводиться вирішальна роль у долі нової валюти);

- ◆ суттєві відмінності в економічному та фінансовому стані країн — членів євросони, які неминуче провокуватимуть суперечності між учасниками проекту;

- ◆ відсутність єдиного політичного поля та єдиної керівної і регулятивної

волі в межах євросони, спроможної згладжувати можливі суперечності між її учасниками.

Як висловився В.Ханкель, сьогодні не стоїть завдання створення Сполучених Штатів Європи, спроможних політично та регулятивно забезпечувати функціонування євро на кшталт того, як Сполучені Штати Америки забезпечують функціонування долара.

На цьому тлі позиції долара США, за оцінками В.Ханкеля, здаються значно надійнішими, ніж позиції євро. Проте й долар він вважає недостатньо стабільною валютою, спроможною забезпечити нормальне функціонування світового ринку. Головний недолік долара В.Ханкель вбачає у тому, що приблизно 70% доларової маси, емітованої ФРС США, знаходиться в інших

¹ Див. статтю О.Кузнецова "Вільгельм Ханкель: від Бреттон-Вудсу — до Маастрихту" у "Віснику НБУ" № 8, 2001 р.

країнах. Тому рух її слабо регулюється центральним банком США, що й створює певну загрозу стабільності долара.

В.Ханкель настільки впевнений у можливій нестабільності долара США, що вдався до конструювання нової світової валюти, альтернативної долару (але не євро). Він запропонував створити незалежний світовий центральний банк, який відкриє коррахунки для центральних банків усіх країн світу, буде для них резервною системою і випускатиме єдину світову валюту, регулюючи її оборот у масштабах світового ринку. Лише така валюта, на думку В.Ханкеля, може бути справді стабільною.

МАЙБУТНЄ — ЗА ДОЛАРОМ

Якщо з усіма попередніми думками В.Ханкеля щодо порівняльного аналізу позицій євро і долара США можна цілком погодитися, то ідея створити незалежний світовий центральний банк і єдину світову валюту як альтернативу долару викликає великі сумніви.

Адже після демонетизації золота і з переходом лише на неповноцінні гроші стабільність останніх може підтриму-

ватися виключно регулятивними зусиллями держави, яка повністю перебрала на себе емісійну функцію. Чому саме держави? Тому що тільки вона на сучасному етапі розвитку спроможна впливати (регулювати) на всі сторони суспільного життя — виробництво, споживання, політику, культуру, підтримувати національні традиції, освіту, науку, систему охорони здоров'я, грошовий оборот тощо. Чим успішніше регулюються усі ці сфери, тим кращі в країні умови для існування стабільних грошей. Адже це — основний чинник формування зростаючого попиту на гроші, без чого їх стабільність неможлива. Регулювання лише пропозиції грошей, без регулювання попиту на них, може забезпечити їм стабільність, але — тимчасову і надто дорогою ціною — гальмуванням економічного зростання внаслідок демонетизації економіки.

Будь-які міждержавні структури на зразок Європейського центрального банку чи Світового центрального банку, запропонованого В.Ханкелем, спроможні впливати лише на пропозицію грошей. А попит на гроші, який формується переважно немонетарними умовами кожної окремої країни, лишається

поза сферою їх регулятивного впливу. Тому гроші таких структур можуть більш-менш успішно виконувати лише платіжну функцію. Інші функції, насамперед — засобу накопичення вартості (заощадження), їм виконувати не під силу. Про це красномовно свідчить багаторічний досвід існування Спеціальних прав запозичення, котрі, незважаючи на фінансову могутність їх емітента — МВФ, так і не вийшли за межі функції звичайного засобу платежу.

Тому у світової спільноти, на наш погляд, немає іншого шляху мати стабільну світову валюту в усіх її функціональних проявах, як усіляко підтримувати долар США. Він має не лише могутню економічну базу — економіку США, а й ефективно регулюється ФРС як із боку пропозиції, так і з боку попиту на гроші, принаймні в межах Сполучених Штатів. Тому долар має безперечні переваги перед будь-якою штучною валютою — чи то євро, чи світові гроші В.Ханкеля. Цих переваг долара не позбавили навіть події, що відбулись у США 11 вересня і після того.

ВАЛЮТНИЙ РИНОК

ОФІЦІЙНИЙ КУРС ГРИВНІ ЩОДО ІНОЗЕМНИХ ВАЛЮТ, ЯКИЙ ВСТАНОВЛЮЄТЬСЯ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ ОДИН РАЗ НА МІСЯЦЬ (за вересень 2001 року)*

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
1	100 BGL	100 болгарських левів	250.3234
2	986 BRL	100 бразильських реалів	209.1404
3	051 AMD	10000 вірменських драмів	96.2234
4	410 KRW	1000 вон Республіки Корея	4.1318
5	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	3.5638
6	381 GEL	100 грузинських ларі	258.7403
7	344 HKD	100 доларів Гонконгу	70.5133
8	818 EGP	100 єгипетських фунтів	125.2939
9	218 ECS	1000 еквадорських сукре	5340.4000
10	376 ILS	100 ізраїльських шекелів	126.2506
11	356 INR	1000 індійських рупій	113.3362
12	364 IRR	1000 іранських ріалів	3.0517
13	368 IQD	100 іракських динарів	1717.1704
14	417 KGS	100 киргизьких сомів	11.1421
15	414 KWD	100 кувейтських динарів	1749.8034
16	422 LBP	1000 ліванських фунтів	3.5273
17	434 LYD	100 лівійських динарів	829.7700
18	470 MTL	100 мальтійських лір	1210.6415

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс
19	484 MXN	100 мексиканських нових песо	58.3523
20	496 MNT	10000 монгольських тугриків	48.6375
21	554 NZD	100 новозеландських доларів	221.1590
22	586 PKR	100 пакистанських рупій	8.3314
23	604 PEN	100 перуанських нових сол	153.0508
24	408 KPW	100 північнокорейських вон	242.7455
25	642 ROL	10000 румунських левів	1.9963
26	682 SAR	100 саудівських ріялів	142.3917
27	760 SYP	100 сирійських фунтів	9.9824
28	705 SIT	100 словенських толарів	2.2464
29	901 TWD	100 нових тайванських доларів	15.4258
30	991 TJS	1 сомони Республіки Таджикистан	2.2252
31	952 XOF	1000 франків КФА	7.4330
32	152 CLP	1000 чилійських песо	8.0579
33	191 HRK	100 хорватських кун	63.8987
34	156 CNY	100 юанів Ренмінбі (Китай)	64.5186
35	255	100 доларів США за розр. із Індією	427.2320

* Курс встановлено з 01.09.2001 року.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріал підготовлено співробітниками департаменту валютного регулювання Національного банку України.

Роман Яворський

Провідний економіст департаменту валютного контролю та ліцензування Національного банку України

“БРУДНІ” ГРОШІ

Існує кілька підходів до визначення грошей, що “відмиваються”, у тому числі й закріплених у законодавстві різних країн. Гносеологічно “відмивання” грошей — це операції з обробки кримінальних доходів таким чином, аби приховати їх нелегальне походження. Під кримінальними спочатку розуміли доходи, отримані від продажу наркотиків, контрабанди зброї і торгівлі людьми. Пізніше до “відмивання” грошей почали відносити операції з переведення на банківські рахунки доходів, отриманих від інших видів злочинної діяльності — шахрайства, шантажу тощо.

На наш погляд, найбільш спірним є віднесення до грошей, які “відмиваються”, доходів, одержаних унаслідок ухилення від сплати податків. Адже необхідно відрізнити кошти, набуті шляхом скоєння убивств і насилля над особистістю, від тих, що залишилися у приватній власності, а не потрапили у державний бюджет.

Процес “відмивання” грошей неможливий без участі — активної чи пасивної — банківського сектора

Процес відмивання налічує кілька етапів та об’єктивно неможливий без участі банківського сектора. Останній може відігравати як пасивну роль — безпосередньої технічної ланки, — так і активну, яка полягає у створенні сприятливих умов для проведення сумнівних і незаконних операцій.

На першому етапі кримінальні гроші впливаються у фінансову систему: купуються грошово-кредитні інструменти — чеки, ошадні сертифікати тощо; великі

Досвід України в боротьбі з “відмиванням” коштів, добутих злочинним шляхом

Процеси глобалізації, розвиток фінансових технологій, безперешкодний рух капіталу створили сприятливі умови для “зрощення” кримінальних грошей зі світовою економікою. Економічний і політичний вплив злочинних організацій послаблює суспільний лад, руйнує етичні стандарти, а відтак — і демократичні інститути суспільства. Про гостроту проблеми свідчать дані Міжнародного валютного фонду: сукупний обсяг операцій із “відмивання” грошей у світі коливається у межах 2–5% від світового валового продукту. Тож посилення боротьби з “відмиванням” грошей є актуальним для всієї світової спільноти, особливо для країн, що трансформують економіку на ринкових засадах, до яких належить і Україна. Стаття знайомить із законодавчим забезпеченням і заходами НБУ щодо протидії “відмиванню” “брудних” грошей.

суми розподіляються на менші й депонуються на рахунках у різних банках. На другому етапі, аби віддалити ці кошти від первинного джерела, їх проводять через низку перетворень: вносять у різні фонди або перераховують з одного рахунку на інший у межах світової банківської системи. Зрештою вони стають складовою частиною легальної фінансової системи й витрачаються на потреби “законного” власника.

Специфіка “відмивання” грошей (у широкому розумінні) в Україні полягає в тому, що значною мірою така діяльність має економічне підґрунтя. Більшість коштів, які “відмиваються”, — це доходи, отримані шляхом ухилення від сплати податків. До цього сприяються насамперед надмірний податковий тиск на підприємництво, недосконале законодавство та корупція. Відтак доходимо логічного висновку, що процес “відмивання” грошей у нашій країні зумовлений об’єктивними причинами, а саме: діями держави. Звичайно, “відмивання” грошей, чим би воно не було викликане, є злочинним. Проте чи слід прирівнювати кримінальну діяльність, пов’язану з контрабандою наркотиків, зброї і торгівлею людьми, до ухилення від сплати податків, і яка в даному разі має бути міра кримінальної відповідальності?

“Відмивання” грошей здебільшого здійснюється через фіктивні компанії (типу “front”) за фіктивними зовнішньоекономічними контрактами з офшорними компаніями або через оф-

шорні банки. Ці кошти часто реінвестуються в Україну шляхом приватизації або як іноземні інвестиції. Враховуючи такий характер процесів “відмивання” грошей, здобутих злочинним шляхом, можна виділити два найдієвіші напрями протидії:

— по-перше, застосування превентивних заходів, тобто забезпечення юридичних умов, які дадуть змогу попередити виникнення фіктивних компаній;

— по-друге, ефективний нагляд за банківськими та фінансовими установами з метою унеможливлення їх використання у “відмиванні” грошей.

ЗАХОДИ НБУ ПРОТИ “ВІДМИВАННЯ” ГРОШЕЙ

Національний банк України як головний орган банківського нагляду розробив правові механізми щодо запобігання використанню фіктивних документів при відкритті рахунків у банках. Зокрема, чинною Інструкцією “Про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті” врегульовуються питання ідентифікації фізичних і юридичних осіб — суб’єктів підприємницької діяльності при відкритті рахунків, у тому числі суб’єктів фіктивного підприємництва. Інструкцією встановлено правові норми, які перешкоджають використанню фіктивних підприємств у процесі “відмивання” “брудних” грошей:

— документи на відкриття та оформлення банківських рахунків

суб'єкта підприємницької діяльності подає у банк особисто його керівник або головний бухгалтер. Це унеможливає подання документів іншими особами;

— при отриманні документів на відкриття банківського рахунку суб'єкта підприємницької діяльності — юридичної, фізичної особи уповноважений працівник комерційного банку зобов'язаний перевірити повноваження особи, яка подає документи на відкриття рахунку, її паспорт і зробити у її присутності копії перших чотирьох сторінок паспорта керівника чи головного бухгалтера, які мають зберігатися у справі про відкриття рахунку;

— при наданні підrobлених (недостовірних) документів з метою відкриття рахунків комерційний банк зобов'язаний негайно повідомити про це органи внутрішніх справ, зазначивши паспортні дані особи, яка подає документи на відкриття банківського рахунку.

Інструкція в цілому містить достатньо надійні правові механізми запобігання використанню фіктивних документів. Це, зокрема, стосується жорстких правил завірення та перевірки достовірності документів, які подаються клієнтами в установи банків для відкриття різних видів рахунків, положення щодо ідентифікації особи клієнта та перевірки достовірності документів, які він пред'являє для засвідчення своєї особи, та інших.

Однак проблема використання фіктивних документів пов'язана не лише з відкриттям рахунків. Нині Національний банк активно працює над тим, аби запобігти використанню фіктивних документів для купівлі та перерахування за межі України валютних цінностей. Із цією метою 5 квітня 2000 року НБУ підписав із Державною митною службою Угоду про інформаційне співробітництво, якою передбачено обмін інформацією в електронному вигляді за погодженими реквізитами та формою. Мета угоди:

1) підвищення оперативності взаємного інформаційного обміну, створення адаптованих автоматизованих систем контролю за діяльністю суб'єктів у сфері зовнішньоекономічної діяльності;

2) доступ Національного банку та уповноважених банків, які є агентами валютного контролю, до оперативної інформації про рух товарів через митний кордон України;

3) унеможливити ще на етапі митного оформлення вантажів подання митному органу недостовірних відомостей щодо реквізитів уповноваженого банку, через який здійснюватимуться розрахунки;

4) запобігти використанню фіктивних документів для купівлі іноземної валюти і перерахуванню її за межі України.

До "відмивання грошей" в Україні спонукає, зокрема, держава — надмірним податковим тиском, недосконалим законодавством, корупцією

Слід також зазначити, що в нашій країні у рамках системи валютного контролю встановлено жорсткі обмеження щодо купівлі конвертованої іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку (МБВР). Зокрема, у Правилах здійснення операцій від МБВР містяться чіткий вичерпний перелік умов купівлі іноземної валюти, а також перелік документів, які можуть бути підставою для здійснення такої купівлі. Ці обмеження унеможливають конвертування національної валюти в іноземну з метою використання світової банківської системи для відмивання "брудних" коштів, а також відплив коштів за кордон.

Щоб перешкодити використанню "Лоро"-рахунків іноземних банків для незаконного конвертування грошових коштів та їх переведення у готівку або відпливу за кордон, Правління НБУ прийняло Постанову "Про внесення змін до Положення про відкриття та функціонування в уповноважених банках України рахунків банків-кореспондентів у іноземній валюті та в гривнях" від 25.05.2000 р., № 209. Згідно із цим нормативно-правовим актом усі гривневі перерахування за укладеними резидентами договорами (контрактами) з нерезидентами уповноважені банки з метою нагляду за відповідністю операцій чинному законодавству зобов'язані попередньо зарахувати на окремий аналітичний рахунок. Ці кошти обліковуються на аналітичному рахунку протягом п'яти робочих днів і можуть бути перераховані з нього нерезиденту лише на шостий робочий день. Уповноважений банк може перерахувати кошти у гривнях з аналітичного рахунку на кореспондентський рахунок банку-нерезидента на користь нерезидента **тільки після отримання від клієнта довідки податкового органу**, де резидента зареєстровано як платника податків, про відсутність у клієнта заборгованості за платежами перед бюджетом на дату звернення. Довідка має містити назву резидента, що здійснює перерахування на кореспондентський рахунок банку-нерезидента в гривнях, також номер, дату і предмет угоди, яка є підставою для перерахування, суму перерахування, код ЄДРПОУ, код платника ПДВ і дані про

наявність або відсутність заборгованості перед бюджетом.

Якщо уповноважений банк не отримає у п'ятиденний строк довідку податкового органу або у резидента виявиться заборгованість за платежами до бюджету, банк повертає кошти на поточний рахунок клієнта.

Невиконання зазначених вимог кваліфікується як нездійснення уповноваженим банком покладених на нього функцій і загрожує притягненням до відповідальності згідно із чинним законодавством України.

Після прийняття цієї постанови "Лоро"-рахунки іноземних банків стали значно менше використовуватися для незаконного конвертування грошових коштів та їх переказу в готівку. Аналіз свідчить, що з 29.07.2000 р., коли зазначені зміни набули чинності, обсяги операцій за "Лоро"-рахунками у гривнях банків-нерезидентів, відкритими в банках України, скоротилися у 4.6 раза — з 1 937 317 тис. грн. (352 239.5 тис. доларів США) у липні до 422 615 тис. грн. (76 839.1 тис. доларів) у серпні 2000 року — і продовжували зменшуватися — на 28.6% у вересні, на 3.0% у жовтні (порівняно з попередніми місяцями). Ще показовішими є зміни у структурі операцій із перерахування коштів на "Лоро"-рахунки: у серпні обсяги цих операцій скоротилися на 675 840 тис. грн. (122 880 тис. доларів), або в 4.4 раза; водночас сума коштів, сплачених за імпорт, зменшилася у 9.4 раза — з 512 372 тис. грн. (93 158.5 тис. доларів) до 54 435 тис. грн. (9 972.7 тис. доларів). Це свідчить, що основну частину фіктивного обороту відсічено.

Для України питання про створення ефективної системи боротьби з "відмиванням" грошей актуальне ще й тому, що в економіці країни широко використовуються готівкові розрахунки, тобто є об'єктивні передумови для "відмивання" "брудних" коштів. Така ситуація сприяє організованій злочинності та ділкам тіньової економіки в легалізації незаконно добутих коштів на стадії їх розміщення. Тому насамперед у вітчизняних комерційних банках було зроблено перші спроби у боротьбі з "відмиванням" коштів шляхом запровадження правил ідентифікації клієнта.

Зауважимо, що Україна всіляко сприяє поширенню безготівкових розрахунків серед населення як передумови детінізації економіки. Зокрема, НБУ розробив Національну систему масових електронних платежів (НСМЕП), яка нині перебуває на стадії впровадження. Система дасть змогу розраховуватися за товари та послуги у безготівковій формі за допомогою смарт-карток, а також

зберігати й накопичувати заощадження у банках на поточних і карткових рахунках. Таким чином, можна очікувати не лише істотного розширення можливостей вітчизняної банківської системи (завдяки додатковому залученню коштів населення), а й зменшення готівкового обороту в економіці країни. Це сприятиме ефективному контролю держави за рухом коштів через банківську систему України.

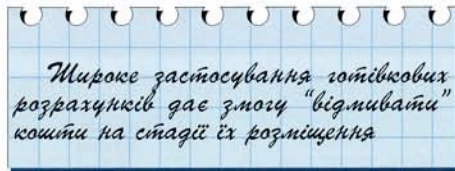
Усе ширше у розрахунках використовуються пластикові картки міжнародних платіжних систем, емітовані українськими банками. За даними Europa International, до кінця 2001 року обсяг емісії таких карток вітчизняними банками збільшиться приблизно вдвічі — до 1.5 млн. Проте доводиться констатувати, що загалом обсяг розрахунків за платіжними картками в Україні все ще залишається незначним.

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ “ВІДМИВАННЮ” ГРОШЕЙ

Про серйозність намірів України у боротьбі з “відмиванням” грошей, добутих злочинним шляхом, свідчить процес адаптації національного законодавства у цій сфері до міжнародних стандартів. Підписано та ратифіковано Конвенцію ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року (Віденська конвенція), яка набула чинності 27 листопада 1991 року, та Конвенцію про “відмивання”, пошук, арешт і конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (1990 рік, Страсбурзька конвенція), яка набула чинності 1 травня 1998 року. Це дало нам змогу поглибити міжнародну співпрацю із цих питань.

Ратифікувавши Віденську конвенцію, Україна прийняла Закон “Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними”. Водночас у новому Кримінальному кодексі України, який набув чинності 1 вересня 2001 року (зокрема у статті 306), використання (відмивання) коштів, добутих унаслідок незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, визнано **кримінальним злочином**. Зазначимо, що в попередній редакції кодексу, зокрема у статті 229, введеної унаслідок ратифікації Віденської конвенції, “відмивання” коштів, одержаних від торгівлі наркотиками, теж кваліфікувалося як **кримінальний злочин**. Та загалом новий Кримінальний кодекс містить ширший перелік предикативних зло-

чинів, доходи від яких можуть бути предметом розслідувань у справах про “відмивання” коштів та судових переслідувань таких злочинів.

Україна законодавчо закріпила ряд базових принципів, визначених сорока Рекомендаціями Робочої групи з питань фінансових заходів боротьби з “відмиванням” грошей (FATF). Зокрема, згідно зі статтею 64 Закону України “Про банки і банківську діяльність” **банкам заборонено вступати в договірні відносини з анонімними особами**. Цією статтею також зобов’язано банківські установи ідентифікувати осіб, які здійснюють значні за обсягом та/або сумнівні операції. У статті 65 цього закону зазначено, що **банки повинні зберігати всі документи**, що були підставою для здійснення значних та/або сумнівних угод, а також письмові результати ідентифікації пов’язаних із ними осіб **упродовж п’яти років із дня виконання угоди**.

Прагнучи створити засади відкритої та прозорої економіки, Україна, спираючись на міжнародний досвід, поступово запроваджує механізми, які унеможливають використання банківської системи для “відмивання” коштів, добутих злочинним шляхом. Указом Президента у 1998 році заборонено відкривати та використовувати анонімні рахунки фізичних осіб у банківській системі України. Згодом, у 2001 році, теж указом Президента, заборонено відкривати та використовувати кодовані рахунки фізичних осіб. Таким чином Україна виконала одну з базових вимог FATF щодо обов’язковості ідентифікації банками клієнтів.

Національний банк України як головний орган валютного контролю постійно здійснює моніторинг валютних операцій комерційних банків з метою виявлення сумнівних операцій і попередження “відмивання” коштів, добутих злочинним шляхом. Так, НБУ виявив ряд випадків здійснення комерційними банками багаторазових валютних платежів невеликими сумами на рахунки певних іноземних компаній за короткий час, що мали явні ознаки сумнівних операцій. У ході перевірок цих банків були виявлені порушення чинного законодавства України і застосовані відповідні заходи впливу. Щоб у подальшому уникнути подібних ситуацій, Національний банк вніс у нормативно-правові акти відповідні зміни.

Нині в Україні ведеться активна робота щодо створення підрозділу фінансової розвідки, який має стати головним вітчизняним осередком боротьби з “відмиванням” грошей. Зокрема, на виконання указу Президента створено міжвідомчу робочу групу, до складу якої увійшли представники ДПА, Міністерства економіки, МВС, Міністерства фінансів, Міністерства юстиції. До її роботи залучено також працівників Генеральної прокуратури, СБУ, Верховного Суду, Національного банку, Державної комісії із цінних паперів та фондового ринку України. Група повинна досліджувати методи й тенденції у легалізації грошових коштів та інших доходів, одержаних злочинним шляхом; аналізувати ефективність заходів, що вживаються для запобігання та протидії “відмиванню” “брудних” грошей; аналізувати чинні нормативно-правові акти в аспекті їх відповідності сорока Рекомендаціям FATF; сприяти приведенню законодавства України у відповідність із цими рекомендаціями; імплементувати Рекомендації FATF у законодавство України; брати участь у міждержавних переговорах та утвореннях; згідно з процедурами FATF вживати заходів щодо посиленого нагляду за фінансовими потоками з державами (територіями), які визначено цією організацією такими, що не співпрацюють у сфері боротьби з “відмиванням” грошей, здобутих злочинним шляхом, та здійснювати інші заходи у цій сфері.

Однак основною передумовою створення ефективної системи протидії “відмиванню” грошей в Україні має стати прийняття Закону “Про запобігання та протидію легалізації (“відмиванню”) доходів, отриманих злочинним шляхом”. Закон покликаний законодавчо закріпити за відповідними державними органами функції відстежування грошових потоків (особливо через банківські та фінансові установи) та діяльність превентивного, юридичного, нормотворчого характеру, спрямовану на боротьбу з “відмиванням” грошей.

Створення системи протидії легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, в окремій країні не дасть бажаного результату, оскільки, як уже зазначалося, ця проблема має глобальний характер. Тому основні завдання світової спільноти — залучити якомога більше країн (територій) до співпраці в боротьбі із цим явищем, реформувати національні законодавства відповідно до вимог і рекомендацій FATF. Це дасть змогу створити ефективну систему протидії “відмиванню” “брудних” грошей на глобальному рівні.

Офіційний курс гривні щодо інозе Національним банком України

№ п/п	Код валюти	Назва валюти					
			01.09.2001 р.	02.09.2001 р.	03.09.2001 р.	04.09.2001 р.	05.09.2001 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	282.5564	282.5564	282.5564	281.2030	279.0156
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	35.5344	35.5344	35.5344	35.2007	34.8154
3	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	777.9856	777.9856	777.9856	776.8600	773.0672
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	11.4134	11.4134	11.4134	11.4134	11.4168
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	121.2110	121.2110	121.2110	120.0727	118.7583
6	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0365	0.0365	0.0365	0.0364	0.0363
7	300 GRD	1000 грецьких драхм	14.3496	14.3496	14.3496	14.2149	14.0593
8	208 DKK	100 датських крон	65.6636	65.6636	65.6636	65.0653	64.3565
9	840 USD	100 доларів США	533.9200	533.9200	533.9200	533.9200	534.0800
10	233 EEK	100 естонських крон	31.2505	31.2505	31.2505	30.9570	30.6181
11	352 ISK	100 ісландських крон	5.4239	5.4239	5.4239	5.4047	5.3659
12	372 IEP	100 ірландських фунтів	620.8561	620.8561	620.8561	615.0259	608.2931
13	724 ESP	1000 іспанських песет	29.3873	29.3873	29.3873	29.1114	28.7927
14	380 ITL	10000 італійських лір	25.2529	25.2529	25.2529	25.0157	24.7419
15	124 CAD	100 канадських доларів	345.7286	345.7286	345.7286	344.1366	344.6793
16	398 KZT	100 казахстанських тенге	3.6284	3.6284	3.6284	3.6259	3.6270
17	428 LVL	100 латвійських латів	857.0144	857.0144	857.0144	861.1613	857.2713
18	440 LTL	100 литовських літів	133.4800	133.4800	133.4800	133.4800	133.5200
19	498 MDL	100 молдовських лейв	41.5034	41.5034	41.5034	41.5034	41.5216
20	528 NLG	100 нідерландських гульденів	221.8822	221.8822	221.8822	219.7985	217.3924
21	280 DEM	100 німецьких марок	250.0033	250.0033	250.0033	247.6556	244.9445
22	578 NOK	100 норвезьких крон	60.6091	60.6091	60.6091	60.3166	60.1620
23	985 PLN	100 польських злотих	126.3081	126.3081	126.3081	126.1813	125.4668
24	620 PTE	100 португальських ескудо	2.4389	2.4389	2.4389	2.4160	2.3896
25	810 RUR	10 російських рублів	1.8154	1.8154	1.8154	1.8154	1.8135
26	702 SGD	100 сингапурських доларів	306.7720	306.7720	306.7720	306.9143	305.9780
27	703 SKK	100 словацьких крон	11.2641	11.2641	11.2641	11.1671	11.0535
28	792 TRL	10000 турецьких лір	0.0390	0.0390	0.0390	0.0382	0.0374
29	795 TMM	10000 туркменських манатів	10.2677	10.2677	10.2677	10.2677	10.2708
30	348 HUF	1000 угорських форинтів	19.2695	19.2695	19.2695	19.2440	18.9986
31	860 UZS	100 узбецьких сумів	1.2783	1.2783	1.2783	1.2703	1.2707
32	246 FIM	100 фінських марок	82.2378	82.2378	82.2378	81.4656	80.5737
33	250 FRF	100 французьких франків	74.5421	74.5421	74.5421	73.8421	73.0337
34	203 CZK	100 чеських крон	14.2464	14.2464	14.2464	14.1559	14.0300
35	752 SEK	100 шведських крон	51.2836	51.2836	51.2836	50.9335	50.1554
36	756 CHF	100 швейцарських франків	322.4292	322.4292	322.4292	319.5911	316.1968
37	392 JPY	1000 японських єн	45.0036	45.0036	45.0036	44.8825	44.7311
38	978 EUR	100 євро	488.9639	488.9639	488.9639	484.3722	479.0698
39	960 XDR	100 СПЗ	687.8099	687.8099	687.8099	687.8099	682.4536
			16.09.2001 р.	17.09.2001 р.	18.09.2001 р.	19.09.2001 р.	20.09.2001 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	275.9965	275.9965	267.9333	265.0902	262.4746
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	35.7905	35.7905	35.9833	35.9328	35.9312
3	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	788.3595	788.3595	785.4389	784.3373	781.9445
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	11.4196	11.4196	11.3924	11.3894	11.3894
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	122.0846	122.0846	122.7422	122.5700	122.5644
6	974 BYR	10 білоруських рублів	0.0362	0.0362	0.0362	0.0362	0.0363
7	300 GRD	1000 грецьких драхм	14.4531	14.4531	14.5309	14.5105	14.5099
8	208 DKK	100 датських крон	66.1600	66.1600	66.5306	66.4373	66.4342
9	840 USD	100 доларів США	534.2100	534.2100	534.1900	534.1900	534.0500
10	233 EEK	100 естонських крон	31.4757	31.4757	31.6453	31.6009	31.5994
11	352 ISK	100 ісландських крон	5.4203	5.4203	5.3937	5.3692	5.3561
12	372 IEP	100 ірландських фунтів	625.3310	625.3310	628.6990	627.8172	627.7883
13	724 ESP	1000 іспанських песет	29.5991	29.5991	29.7586	29.7168	29.7155
14	380 ITL	10000 італійських лір	25.4349	25.4349	25.5719	25.5360	25.5348
15	124 CAD	100 канадських доларів	340.0457	340.0457	340.1860	340.1763	339.8100
16	398 KZT	100 казахстанських тенге	3.6218	3.6218	3.6167	3.6167	3.6158
17	428 LVL	100 латвійських латів	857.4799	857.4799	858.8264	858.8264	862.7625
18	440 LTL	100 литовських літів	133.5525	133.5525	133.5475	133.5475	133.5125
19	498 MDL	100 молдовських лейв	41.5101	41.5101	41.5189	41.5308	41.5125
20	528 NLG	100 нідерландських гульденів	223.4814	223.4814	224.6851	224.3699	224.3596
21	280 DEM	100 німецьких марок	251.8052	251.8052	253.1614	252.8064	252.7947
22	578 NOK	100 норвезьких крон	61.3463	61.3463	61.3900	61.8560	62.0589
23	985 PLN	100 польських злотих	126.1496	126.1496	125.8939	126.0764	126.4607
24	620 PTE	100 португальських ескудо	2.4565	2.4565	2.4698	2.4663	2.4662
25	810 RUR	10 російських рублів	1.8140	1.8140	1.8145	1.8145	1.8134
26	702 SGD	100 сингапурських доларів	308.2096	308.2096	308.2876	307.7403	306.7524
27	703 SKK	100 словацьких крон	11.3203	11.3203	11.3059	11.2746	11.2985
28	792 TRL	10000 турецьких лір	0.0359	0.0359	0.0345	0.0357	0.0358
29	795 TMM	10000 туркменських манатів	10.2733	10.2733	10.2729	10.2729	10.2702
30	348 HUF	1000 угорських форинтів	19.2906	19.2906	19.2109	19.2145	19.1526
31	860 UZS	100 узбецьких сумів	1.2653	1.2653	1.2596	1.2596	1.2593
32	246 FIM	100 фінських марок	82.8306	82.8306	83.2767	83.1599	83.1561
33	250 FRF	100 французьких франків	75.0793	75.0793	75.4837	75.3778	75.3744
34	203 CZK	100 чеських крон	14.4184	14.4184	14.4482	14.4027	14.4260
35	752 SEK	100 шведських крон	51.3485	51.3485	50.9955	50.8642	50.8588
36	756 CHF	100 швейцарських франків	328.6761	328.6761	332.7559	334.3564	333.2818
37	392 JPY	1000 японських єн	45.4618	45.4618	45.5889	45.5711	45.4266
38	978 EUR	100 євро	492.4882	492.4882	495.1407	494.4463	494.4235
39	960 XDR	100 СПЗ	688.9992	688.9992	692.8121	691.5153	691.5999

Основні монетарні параметри грошово-кредитного ринку України у вересні 2001 р.

Розміри діючої облікової ставки Національного банку України в 2001 р.*

Дата введення у дію	Розмір діючої облікової ставки	Відсотки річних
15.08.2000 р.	27	
10.03.2001 р.	25	
07.04.2001 р.	21	
11.06.2001 р.	19	
09.08.2001 р.	17	
10.09.2001 р.	15	

* Ломбардна ставка Національного банку України відповідає розміру процентної ставки за кредитами "овернайт" і починаючи з 9 квітня 2001 р. визначається та доводиться до суб'єктів банківської системи щоденно.

Механізми та обсяги рефінансування Національним банком України комерційних банків у 2001 р. та вересні 2001 р.

Показники	2001 р.	У тому числі за вересень	Відсотки
Випущено в обіг платіжних засобів для рефінансування комерційних банків, усього	100	100	
У тому числі через:			
— кредити "овернайт"	83.4	56.7	
— кредити, продані на тендері	6.4	43.3	
— операції РЕПО	5.0	—	
— інші механізми	5.2	—	

Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, наданими комерційним банкам у 2001 р. та вересні 2001 р.

Показники	2001 р.	У тому числі за вересень	Відсотки
Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, усього	21.1	16.1	
У тому числі за:			
— кредитами "овернайт"	21.5	16.8	
— кредитами, проданими на тендері	16.0	15.2	
— операціями РЕПО	22.0	—	
— іншими інструментами	21.0	21.0	

Процентні ставки комерційних банків за кредитами та депозитами у національній валюті у вересні 2001 р.**

Показники	Вересень 2001 р.	Відсотки річних
На міжбанківському ринку:		
за кредитами, наданими іншим банкам	18.06	
за кредитами, отриманими від інших банків	17.82	
за депозитами, розміщеними в інших банках	13.93	
за депозитами, залученими від інших банків	11.85	
На небанківському ринку:		
за кредитами	30.70	
за депозитами	10.43	

** За щоденною звітністю банків.

Темпи зростання грошової маси у січні — вересні 2001 р.

Агрегати грошової маси	01.01. 2001 р.	01.02. 2001 р.	01.03. 2001 р.	01.04. 2001 р.	01.05. 2001 р.	01.06. 2001 р.	01.07. 2001 р.	01.08. 2001 р.	01.09. 2001 р.	01.10. 2001 р.
Готівка. Гроші поза банками										
Грошова маса (M0), % до початку року	100.0	92.6	95.3	99.5	106.3	105.1	113.2	115.6	121.3	126.7
M0 + кошти до запитання та на розрахункових і поточних рахунках у національній валюті										
Грошова маса (M1), % до початку року	100.0	94.0	96.3	102.1	105.1	108.8	114.9	116.5	119.4	124.8
M1 + строкові депозити та інші кошти в національній та іноземній валютах										
Грошова маса (M2), % до початку року	100.0	96.2	98.6	103.2	106.5	110.2	116.0	117.3	120.3	124.6
M2 + цінні папери										
Грошова маса (M3), % до початку року	100.0	96.0	98.6	102.9	106.3	109.6	115.2	116.5	119.3	123.5

Примітка. Норму формування комерційними банками обов'язкових резервів починаючи із 16 січня 2001 р. диференційовано залежно від видів залучених коштів (див. "Вісник НБУ", № 3, 2001 р.). Із 15 квітня 2001 р. норму формування банками обов'язкових резервів за довгостроковими депозитами юридичних осіб у національній валюті встановлено в розмірі 11%, а за довгостроковими депозитами фізичних осіб у національній валюті — 9%. Із 1 травня 2001 року контроль за формуванням комерційними банками обов'язкових резервів здійснюється один раз на місяць.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Лариса Конопатська

Доцент кафедри банківської справи Київського національного економічного університету. Кандидат економічних наук

Актуальні проблеми страхування депозитів комерційних банків

Значення ефективно функціонуючої системи страхування депозитів в економіці будь-якої країни важко переоцінити. В Україні триває перший етап побудови такої інституції – створено Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Проте для успішної його роботи, а головне – подальшого розвитку бракує комплексної нормативно-правової бази. Автори діляться міркуваннями щодо шляхів поліпшення правового забезпечення захисту депозитів комерційних банків.

були б своєрідною формою державного страхування.

В Україні вже робилися спроби запровадити подібну систему гарантування вкладів фізичних осіб. Так, згідно з Порядком блокування, заміни та погашення державних цінних паперів, переданих на зберігання Національному банку України (додаток № 3 до листа НБУ № 14-110/857-2371 від 04.04.1997 р.), вітчизняні банки були зобов'язані тримати в НБУ 15% від залучених коштів фізичних осіб — або на кореспондентському рахунку, або у вигляді ОВДП, заблокованих на спеціальному ДЕПО-рахунку.

Нонна Бондар

Старший викладач кафедри банківської справи Київського національного економічного університету

Проте, на наш погляд, такий вид гарантування швидше сприяв вирішенню проблеми поповнення державного бюджету шляхом адміністративного розміщення серед банків додаткової кількості ОВДП, аніж захисту інтересів вкладників.

Проблему гарантування вкладів, безумовно, слід вирішувати шляхом створення повноцінного страхового фонду в масштабах банківської системи в цілому.

Вимоги щодо страхування депозитів найточніше сформульовано у відповідних директивах Європейського Співтовариства. У "Віснику НБУ" неодноразово йшлося про них. Тож детальніше проаналізуємо відповідність української системи гарантування вкладів фізичних осіб цим вимогам, поміркуємо над можливими шляхами посилення захисту інтересів вкладників.

Міжнародний досвід, зокрема досвід Євросоюзу щодо страхування депозитів, найповніше враховано в Положенні "Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб", затверджене спільною постановою Кабінету Міністрів і Національного банку від 21.01.1999 р. № 70, прийнятою відповідно до Указу Президента України від 10.09.1998 р. № 996 "Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб — вкладників комерційних банків України", у Положенні "Про порядок відшкодування Фондом гарантування вкладів фізичних осіб коштів вкладникам банків у разі їх ліквідації", затверджене постановою Правління НБУ від 11.01.2001 р. № 8, а також у Законі України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб".

Проте економіка перехідного періоду, зокрема вітчизняна, має певні особливості, тож зарубіжний досвід у наших умовах слід застосовувати з їх урахуванням.

Важливою складовою ресурсної бази комерційних банків є вклади населення. Як свідчать дані таблиці, за період із 1998 р. до середини 2001 р. спостерігалось постійне підвищення їх питомої ваги в загальному обсязі залучених коштів юридичних та фізичних осіб. Ця тенденція продовжує розвиватися.

Більшість депозитів населення (70%) оформлялася як строкова, решта (30%) — як вклади до запитання. Вклади в національній валюті становлять 53, в іноземних — 47% від загальної суми.

Побуває думка, що в країнах із перехідною економікою створювати системи страхування депозитів узагалі недоцільно [1]. По-перше, тому, що це пов'язано з величезними матеріальними затратами, до яких такі країни звичайно не готові. По-друге, можливі так звані "моральні втрати", тобто послаблення пильності як позичальників, так і кредиторів, оскільки перші покладаються на гарантії уряду і певною мірою знижують вимоги щодо вибору кредитної установи, а другі — погоджуються на ризикованіші позички. Апологети зазначеної вище точки зору пропонують вирішувати проблему надійності вкладів шляхом надання можливості потенційним вкладникам одержувати правдиву інформацію; створення комерційними банками спільних фондів державних цінних паперів. На думку прихильників цієї моделі, такі фонди, як надійні активи,

Питома вага вкладів населення в загальному обсязі коштів підприємств, організацій та населення у комерційних банках України за період із 1998 по 2001 роки

	Відсотки				
Дата	01.01.1998 р.	01.01.1999 р.	01.01.2000 р.	01.01.2001 р.	01.08.2001 р.
Питома вага	37.5	37.3	35.5	35.7	39.4

Таблицю складено за матеріалами "Бюлетеня НБУ".

Розглянемо деякі аспекти становлення та розвитку системи страхування депозитів в Україні у світлі світового досвіду.

Передусім слід визначитися з колом грошово-кредитних установ, депозити яких підлягають страхуванню. Нині в більшості країн (зокрема Євросоюзу) страхування поширюється на депозити грошово-кредитних установ усіх видів (банківських і небанківських). А в деяких країнах (наприклад, у Туреччині, Індії) система страхування охоплює лише банківські установи, причому — певні їх види. Останній варіант, на наш погляд, має суттєві недоліки. Виникнення кризових ситуацій у системі небанківських установ може викликати паніку, яка спровокує кризу і в банках. До того ж, різні фінансові установи мають різні можливості стосовно страхування, що може негативно вплинути на розвиток конкуренції і відповідно на ефективність фінансового посередництва. Отже, система страхування вкладів повинна охоплювати всі фінансово-кредитні установи, які мають ліцензію на виконання операцій із залучення депозитів. Однак відкритою залишається проблема, пов'язана з тим, що небанківські установи не регулюються органами банківського нагляду. Це значно ускладнює, а то й унеможливує поширення вимог системи страхування депозитів на такі установи.

Як правило, створення корпорації страхування депозитів фінансується і урядом, і банками. Частка їх участі в різних країнах різна. У розвинутих провідну роль відіграє приватний сектор, хоча держава також неодмінно підтримує вкладників, адже навіть часткове страхування депозитів за рахунок державного бюджету сприяє збереженню довіри клієнтів до банків. Країни з перехідною економікою здебільшого впроваджують державні програми захисту депозитів. Це зумовлено відносною слабкістю їх банківських систем і значною вірогідністю фінансових криз.

Нещодавно створений в Україні Фонд страхування вкладів фізичних осіб є державною, економічно самостійною, спеціалізованою організацією. Він фінансується як державою, так і за рахунок внесків комерційних банків.

У більшості країн світу участь банків

у системі страхування обов'язкова. Лише в деяких (наприклад, в Аргентині) вона є добровільною або змішаною (у США, Бразилії). Для країн із недостатньо розвинутими ринковими відносинами два останні варіанти небажані, оскільки вони під впливом страхового фактора можуть посилювати нестабільність банківської системи. Це відбувається за простою схемою. У разі незначних коливань економічних по-

казників клієнти, як правило, надають перевагу банкам, що не приєдналися до системи страхування (у них здебільшого дещо вищі відсотки), а з посиленням кризових явищ масово переводять депозити з незастрахованих у застраховані банківські установи. Тому в Україні з її перехідною економікою участь у програмі страхування депозитів, на нашу думку, має бути лише обов'язковою.

Це знайшло своє відображення у нещодавно підписаному Президентом України Законі "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб", згідно з яким участь комерційних банків, що мають банківську ліцензію, у фонді є обов'язковою.

У процесі створення системи страхування вкладів неодмінно виникають питання щодо видів депозитів, на які поширюється покриття, та про його рівень. У деяких країнах, наприклад, не страхуються міжбанківські депозити, депозити бюджетних організацій, органів влади, компаній і фондів, які працюють на ринку капіталу, а також депозити, пред-

ставлені цінними паперами. У кожному конкретному випадку відіграють роль певні економічні, політичні та історичні фактори. Проте страхування вкладів фізичних осіб у національній валюті є обов'язковим усюди. На даному етапі в Україні першочерговим завданням має бути, безумовно, створення ефективно діючої системи обов'язкового страхування депозитів фізичних осіб. Наступним кроком може стати охоплення страховими гарантіями також деяких інших видів депозитів.

Важливим аспектом будь-якої системи гарантування вкладів є розмір страхового захисту. Він, як правило, майже повністю відшкодовує дрібні вклади, а великі — частково. Максимальний розмір страхового покриття у США дорівнює 100 тисячам доларів, у Франції та Японії — сумі, еквівалентній 60 тисячам доларів США. В Норвегії страхове покриття формально не обмежується. У Швейцарії цей показник індексується відповідно до рівня інфляції. У більшості країн розмір страхового покриття періодично переглядається з урахуванням рівня цін, фінансового стану страхового фонду та загальних цілей економічної політики.

Розмір страхового відшкодування у постсоціалістичних країнах значно менший. Так, у Чехії він становить суму, еквівалентну 3 тисячам доларів США, в Угорщині — 4,5 тисячі, у Польщі — 3,3 тисячі доларів США. В Україні згідно із Законом "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб" сума вкладу, що підлягає гарантії, ще менша — 1200 грн. (приблизно 230 доларів США)¹. Явно занижений розмір страхового відшкодування нівелює головну мету створення фонду — захист грошових заощаджень населення, а відтак і поповнення ресурсної бази банківської системи за рахунок залучення коштів середніх і великих вкладників — фізичних осіб.

На нашу думку, в подальшому доцільно було б пов'язувати розмір відшкодування з якоюсь, зафіксованою у певний відрізок часу, константою — наприклад, із розміром мінімальної заробітної плати чи з курсом

¹ Закон України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб" опубліковано у випуску 11 за 2001 рік додатка до журналу "Вісник НБУ" "Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності".

твердої валюти. Можливо, з обома показниками водночас, застосовуючи перший щодо страхування депозитів у національній валюті, а другий — в іноземній. Це сприяло б зростанню довіри населення до системи гарантування вкладів та банківської системи країни в цілому.

Деякі фінансисти вважають за доцільне використовувати для обчислення розміру страхових виплат подвійну суму ВВП на душу населення [2]. За такої методики розмір відшкодування становив би близько 7 тис. грн. (172.9 млрд. грн. $\times$ 2 : 49.3 млн. чол.), що значно більше суми, запропонованої у Законі "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб".

Звичайно, збільшення розміру гарантованих страхових виплат за депозитами залежить і від спроможності комерційних банків України сформувати відповідний фонд.

У світовій практиці склалося два основних види системи страхування депозитів. Вони відрізняються способом формування коштів, потрібних для страхових виплат. В одному випадку заздалегідь створюється цільовий фонд, із якого здійснюються платежі в разі банкрутства якогось застрахованого банку. В другому — кошти стягуються (як внутрішній податок із банків) лише тоді, коли виникає потреба у зазначених платежах.

Звичайно, більшого поширення набули системи страхових фондів. Як правило, основою для їх створення стають початкові внески урядів. Банки ж сплачують в уже заснований фонд регулярні страхові внески в розмірі визначеної відсоткової частки від загальної суми депозитів у даній банківській установі. В Японії ця частка становить 0.008, у Бельгії — 0.02, в Німеччині та Іспанії — 0.12%. У країнах із менш стабільною економікою зазначені ставки вищі. Так, у європейських постсоціалістичних країнах регулярні (як правило, щорічні) внески сягають від 0.1 до 0.6 відсотка від обсягу депозитів.

В Україні початкові внески до фонду роблять водночас і НБУ, і комерційні банки (частка кожного з банків дорівнює 1% від зареєстрованого статутного капіталу). Регулярні внески банки вносять двічі на рік — по 0.25% від загальної суми вкладів у даній банківській установі.

Подальше формування страхового фонду, процедура якого враховувала б особливості кожного банку, — одне з найважливіших завдань вітчизняної системи страхування вкладів фізичних осіб. Проаналізувавши динаміку формування фонду впродовж першої половини 2001 року, виявимо, що певна

кількість банків постійно зволікає з перерахуванням регулярних внесків. Це дуже серйозна проблема. Вважаємо, що до банків-порушників слід застосовувати жорсткіші заходи впливу.

Складною справою є визначення обставин, за яких фонд має розпочинати компенсаційні виплати вкладникам. У багатьох країнах вони провадяться, як тільки депозити у банку визнаються недоступними для вкладників (здебільшого це збігається з офіційним оголошенням банку банкрутом).

В Україні процедура закриття та призначення ліквідатора банку в зв'язку з банкрутством може розтягнутися на досить довгий період. Тому, на нашу думку, вітчизняним законодавством має передбачатися можливість розрахунку із вкладниками за рахунок коштів страхового фонду відразу після припинення діяльності банківської установи, а не після призначення ліквідаційної комісії. Корисним, на наш погляд, є досвід Угорщини, де виплати вкладникам здійснюються у разі "заморожування" депозитів. "Замороженими" вважаються депозити, з яких банк не може провадити платежі протягом трьох робочих днів.

Рішення про початок виплат повинен приймати керівний орган організації, яка відповідає за використання коштів фонду страхування вкладів. Цій організації слід передати також право грошових вимог закладами. Вона має бути повноправним учасником ліквідації або санації банку. Якщо ж проблемний банк, чії вклади відшкодовано за рахунок коштів фонду, успішно проведе процедуру фінансового оздоровлення і відновить свою діяльність, він має компенсувати фондові його витрати.

Ефективність системи страхування вкладів значною мірою залежить від її статусу. В більшості країн фонди страхування депозитів діють як незалежні організації, що допомагає уникати тиску з боку виконавчої влади, центрального банку чи міністерства фінансів. Як переконує кращий світовий досвід, керувати фондом має правління (або рада директорів), яке бере на себе всю відповідальність за його діяльність. Зазвичай до складу правління входять представники центрального банку, міністерства фінансів та банківської громадськості.

Згідно із Законом України "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб" фонд є економічно самостійною юридичною особою. Його керівний орган — адміністративна рада, до складу якої входять два представники Кабінету Міністрів, два — Національного банку України і один представник асоціації банків.

Безперечно, прийняття Закону Ук-

раїни "Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб" є важливим кроком у становленні системи страхування депозитів. Але, на наш погляд, заслуговують на увагу окремі пропозиції НБУ щодо поліпшення діяльності фонду. Їх необхідно було б врахувати у найближчому майбутньому. Серед зазначених пропозицій слід виокремити такі:

— надати фонду право на безспірне стягнення з банків — учасників фонду суми несплачених зборів та пені;

— обмежити вкладення коштів фонду в державні цінні папери зі строком погашення до 6 місяців;

— розширити джерела формування коштів фонду за рахунок щорічних внесків у розмірі 10% від перерахованої до держбюджету суми перевищення кошторисних доходів над кошторисними витратами Національного банку.

ВИСНОВКИ

Універсальної моделі організації програми захисту депозитів не існує. Кожна країна враховує свій нормативно-правовий режим, економічне та фінансове становище. Проте у світовій практиці гарантування вкладів фізичних осіб склалося кілька загальних принципів, які, безумовно, слід врахувати в ході становлення та подальшого розвитку української моделі системи страхування депозитів.

1. Система захисту вкладів має встановлюватися законом і бути обов'язковою для всіх банків.

2. Вона повинна охоплювати всі депозити дрібних вкладників і певною мірою покривати великі вклади.

3. На першому етапі розвитку система страхування забезпечує покриття депозитів фізичних осіб, але в процесі розвитку охоплює й інші вклади.

4. Фонд страхування депозитів повинен діяти як незалежна організація, до складу керівництва якої мають входити представники уряду, центрального банку та інших банківських установ.

5. Держава певною мірою фінансує фонд і надає йому підтримку у випадках непередбачених кризових явищ.

6. Принципи діяльності фонду мають бути чіткими і гнучкими, давати йому змогу оперативного реагувати на можливі фінансові кризові явища. □

Література.

1. Уайт Ю. Страхування депозитів — марна справа // Вісник НБУ — 1997. — № 1. — С. 23.

2. Ходачук О. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб // Фондовий ринок. — 2001. — № 12. — С. 4.

Ірина Савицька

Головний економіст управління методології та організації безготівкових розрахунків департаменту платіжних систем Національного банку України

Розрахунки за електроенергію: ломка стереотипів

Минув рік після набуття чинності Законом "Про внесення змін до Закону України "Про електроенергію". Головною причиною недієздатності української енергетики все ще залишаються несплачені за електроенергію та низький рівень отримання грошових коштів.

Останніми роками в Україні несплату за електроенергію часто розцінюють як явище, з яким хочеш — не хочеш треба миритися. Втім, автори статті стверджують, що масштабні несплачені в енергетичному секторі негативно позначаються на надійності й цілісності системи енергопостачання, а розрахунки в негрошовій формі перетворилися на системну аномалію.

Олена Коломієць

Економіст першої категорії управління методології та організації безготівкових розрахунків департаменту платіжних систем Національного банку України

В електроенергетиці, як ні в якій іншій галузі промислового виробництва, простежується чіткий взаємозв'язок не тільки між рівнем витрат на виробництво одиниці продукції, а й між умовами отримання електроенергії та порядком розрахунків за неї.

Згідно з "Порядком розрахунків за реалізовану споживачам електричну енергію", запровадженим відповідно до спільної Постанови Кабінету Міністрів і Національного банку від 5 червня 1998 року №811 "Про встановлення спеціального режиму розрахунків за реалізовану споживачам електричну енергію", кошти за спожиту електричну енергію зараховуються на розподільчі рахунки постачальників електроенергії (обленерго), з яких перераховуються на розподільчий рахунок розпорядника коштів оптового ринку

електричної енергії, а потому — на по-

точний рахунок сторін договору між членами оптового ринку електроенергії та Міненерго.

Однак запроваджений порядок розрахунків не спрацював. Серед причин, які перешкождали повному перерахуванню коштів на розподільчий рахунок їх розпорядника на оптовому ринку електричної енергії, найважливішими є такі:

- недотримання постачальниками електроенергії встановленого порядку перерахування коштів (за інформацією Міністерства енергетики України, 1998 року приватизовані обленерго недоперерахували на рахунок розпорядника коштів оптового ринку електричної енергії не менше 300 млн. грн., отриманих від споживачів електричної енергії — див. графік 1);

- використання їх не за цільовим призначенням (на поточні потреби, заробітну плату, погашення кредитів та відсотків);

- відкриття кількох розподільчих рахунків тощо.

За таких обставин централізовано сплачувати за енергоносії, вугілля, мазут важко, а то й зовсім неможливо.

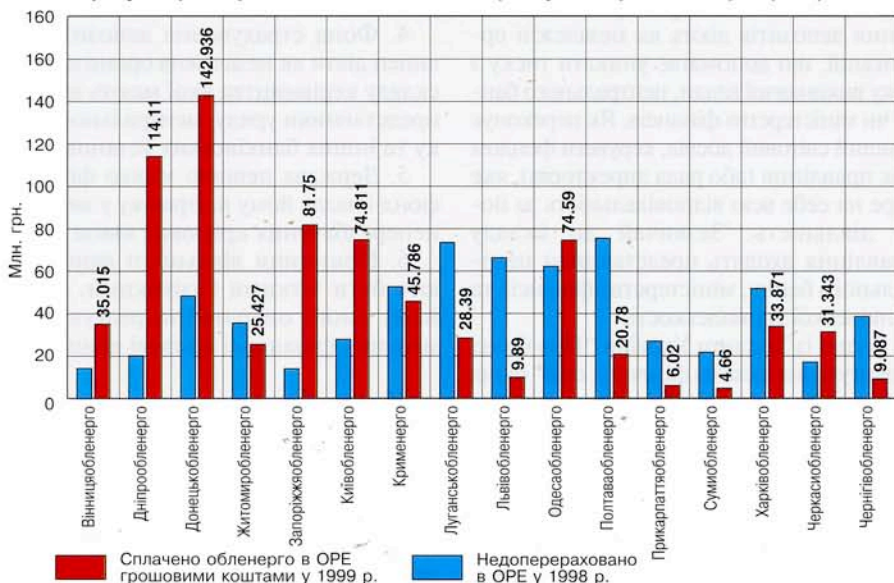
Загальні проблеми несплатежів спричинилися до розвитку таких явищ, як:

- бартер (на початку 2000 року частка бартерних операцій в електроенергетиці становила 20.1%);

- вексельний обіг (використання у розрахунках замість грошей векселів автоматично збільшує собівартість електроенергії, яка постачається на енергоринок, та підвищує середню ціну на паливо, запчастини, обладнання, послуги, котрі генеруючі компанії купують у постачальників);

- взаємозаліки;
- залучення до реалізації електрич-

Графік 1. Обсяги перерахування коштів обленерго на розподільчий рахунок розпорядника коштів оптового ринку електричної енергії (ОРЕ)

Таблиця 1. Надходження коштів (за всіма видами платежів) на рахунок ОРЕ у 1999–2000 роках

Тисячі гривень													
Надходження	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень	Усього
Надходження коштів від постачальників у 1999 р.	500 388	1 132 915	823 442	436 276	420 517	1 166 492	993 916	1 028 409	678 795	933 886	995 070	1 778 320	10 888 428
у тому числі від постачальників за нерегульованим тарифом	50 291	237 798	126 212	199 878	92 160	183 390	288 068	291 002	8 340	275 322	278 573	747 761	2 853 926
Надходження коштів від постачальників у 2000 р.	1 198 764	758 107	1 436 680	740 543	73 318	1 353 117	872 966	1 571 790	1 488 047	1 215 401	1 086 098	1 864 070	13 658 899
у тому числі від постачальників за нерегульованим тарифом	921 246	397 360	416 235	425 738	479 433	496 346	5 138	269 720	135 110	108 634	99 874	81 802	3 836 636

Таблиця 2. Надходження грошових коштів на розподільчий рахунок ОРЕ у 1999–2000 роках

Тисячі гривень													
Надходження	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень	Усього
Надходження коштів від постачальників у 1999 р.	58 113	57 614	110 129	142 484	119 407	97 686	101 688	80 007	62 310	63 323	64 399	103 800	60 991
у тому числі від постачальників за нерегульованим тарифом	1 646	892	135	127	218	146	100	39	14	5	0	0	323
Надходження коштів від постачальників у 2000 р.	118 745	173 321	139 875	100 827	122 581	257 416	389 552	607 031	678 450	799 504	699 504	749 359	4 833 498
у тому числі від постачальників за нерегульованим тарифом	10	5	15	1 530	1 544	1 458	5 138	5 937	5 415	7 238	7 901	7 901	43 583

Таблиця 3. Відсоток оплати електричної енергії, купованої на оптовому ринку через основний розподільчий рахунок

Постачальники	Відсотки	
	2000 рік	1999 рік
ВАТ "Київобленерго"	59.5	25.3
ВАТ "Житомиробленерго"	57.7	18.3
ВАТ "Волиньобленерго"	54.4	22.3
ВАТ ЕК "Дніпрообленерго"	52.8	9.7
ВАТ ЕК "Чернігівобленерго"	49.2	5.9
ВАТ ЕК "Полтаваобленерго"	48.6	7.4
ВАТ "Сумиобленерго"	45.0	2.7
ВАТ ЕК "Чернівціобленерго"	45.0	17.9
ВАТ "Севастопольміськенерго"	44.2	20.3
ВАТ "Рівнеобленерго"	41.2	15.2
АК "Харківобленерго"	41.0	7.1
ВАТ "Хмельницькобленерго"	40.2	11.7
ВАТ "Черкасиобленерго"	40.0	13.3
ВАТ ЕК "Миколаївобленерго"	39.6	18.8
ВАТ "Запоріжжяобленерго"	39.2	12.4
ВАТ "Одесаобленерго"	38.8	15.3
ВАТ ЕК "Закарпаттяобленерго"	38.8	21.9
ВАТ "Крименерго"	35.8	11.8
ВАТ "АК Вінницяобленерго"	35.2	16.5
ВАТ ЕК "Херсообленерго"	33.9	6.5
ВАТ "Львівобленерго"	33.4	3.4
ВАТ "Тернопільобленерго"	31.0	5.6
ВАТ "Донецькобленерго"	30.6	8.6
ВАТ "Луганськобленерго"	28.4	3.0
ВАТ "Прикарпаттяобленерго"	28.0	3.7
ВАТ "Кіровоградобленерго"	27.5	11.6
АК "Київенерго"	19.5	0.0
Усього:	38.7	10.0

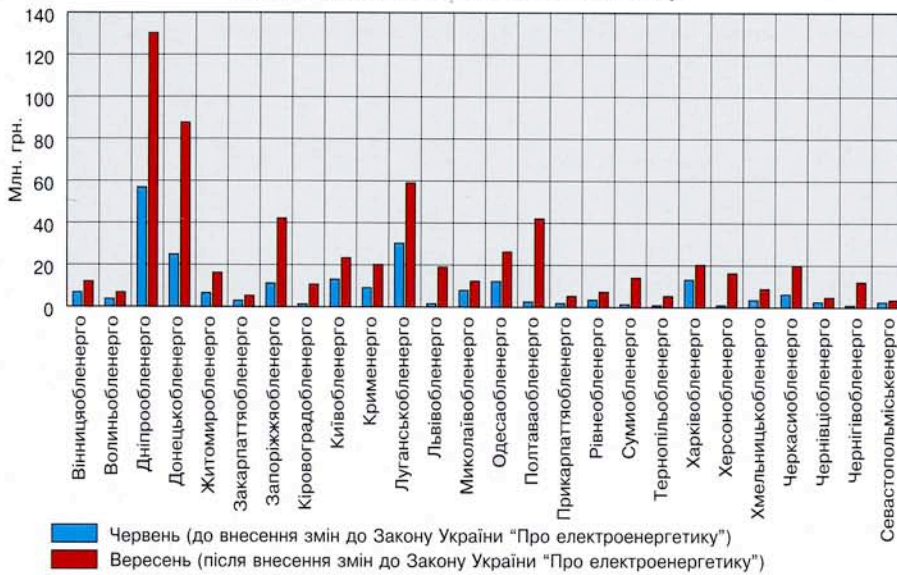
ної енергії так званих незалежних постачальників (переважна їх більшість, не маючи прямого стосунку до енерговиробництва, реалізовувала 20% електроенергії та контролювала, за різними оцінками, 60–80% прибутку від усього обсягу збуту).

Взаємозаліки, бартерні операції, наявність значної кількості посередників і накопичені неплатежі створювали умови для подальшого зростання дебіторської та кредиторської заборгованості, що призводило до вимивання обігових коштів, невиконання необхідних експлуатаційних робіт, унеможлилювало технічне переоснащення підприємств тощо.

Частка грошових розрахунків за поставлену енергію наприкінці 1999 — на початку 2000 року не перевищувала 10%.

Щоб подолати кризу в галузі, необхідно було переглянути умови роботи на енергоринку та поживити приватизацію енергопостачальних компаній, що сприяло б утвердженню ринкових стимулів у електроенерге-

Графік 2. Динаміка надходження коштів на розподільчий рахунок розпорядника коштів ОРЕ в 2000 р.

тиці. Вкрай важливого значення набули правові аспекти роботи на енергоринку, що юридично унеможлилювали неплатежі як усередині оптового ринку, так і в стосунках між енергопостачальними компаніями та

лі-продажу між оптовим постачальником електроенергії та всіма іншими учасниками оптового ринку;

◆ законодавче закріплення статусу розподільчих рахунків енергопостачальників;

Міністрів України прийняв ряд постанов, якими врегулював питання щодо здійснення розрахунків на оптовому ринку електричної енергії. Зокрема, Постановою "Про врегулювання відносин на оптовому ринку електричної енергії України" від 19 липня 2000 року №1136 затверджено Положення "Про порядок проведення розрахунків за електричну енергію". Наголос у розрахунках робиться на банку, уповноваженому розподіляти і перераховувати кошти за спожиту електроенергію відповідно до алгоритму "Про алгоритм перерахування коштів на розподільчі рахунки", який щомісячно затверджує Національна комісія регулювання електроенергетики. Він надається уповноваженому банку до 28 числа місяця, що передує розрахунковому. Такий підхід до вирішення проблеми неплатежів докорінно поліпшив ситуацію з розрахунками за спожиту електричну енергію, сприяв збільшенню надходжень на розподільчий рахунок розпорядника коштів оптового ринку електричної енергії (див. графік 2).

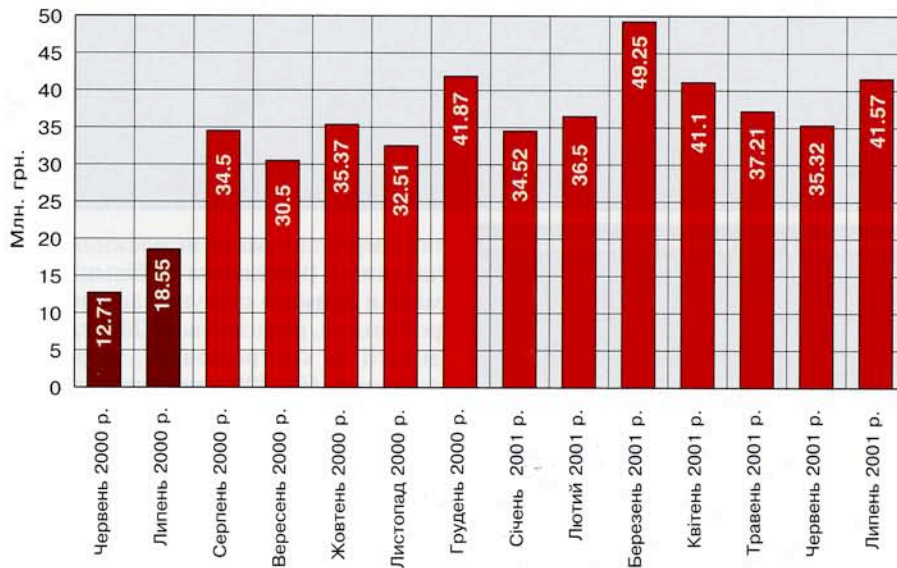
Скасування взаємозаліків між споживачами електроенергії, постачальником та генеруючими компаніями (Постановою Кабінету Міністрів України від 7 травня 2000 року № 776 "Про визнання такими, що втратили чинність, актів Кабінету Міністрів України з питань розрахунків у паливно-енергетичному комплексі" Кабмін відмінив 23 урядові постанови та розпорядження про проведення негрошових розрахунків у паливно-енергетичному комплексі) сприяло тому, що на розподільчий рахунок розпорядника коштів ОРЕ грошей надійшло у 1.5–2 рази більше. Із тіньової сфери вдалося вивести, за підрахунками спеціалістів, понад 5 млрд. грн.

Обласні енергопостачальні компанії, що розподіляють електричну енергію, підвищили рівень оплати до 70–80%, грошові надходження збільшилися більш як у 10 разів (див. графік 3 і таблицю 1).

Так завдяки діям уряду змінився підхід до споживання електроенергії; і стереотипне уявлення, що електроенергію можна брати безкоштовно і в необмеженій кількості, починає поступово відмиратися.

Запроваджений відповідно до чинного законодавства "Порядок розрахунків за спожиту електричну енергію", безумовно, вдосконалюватиметься, але і в нинішній редакції він сприяє поліпшенню загального стану розрахунків у паливно-енергетичному комплексі.

Графік 3. Динаміка середньомісячних надходжень коштів від енергопостачальних компаній на розподільчий рахунок розпорядника коштів ОРЕ

споживачами.

Недоліки регулювання, які спричинили кризи платежів на енергоринку в 1999 — на початку 2000 року, вдалося виправити влітку 2000 року.

Зміни, внесені 22 червня 2000 року до Закону України "Про електроенергетику", дали змогу усунути більшість причин неплатежів на оптовому ринку електричної енергії. Найважливішими із цих змін (до статей 15, 24 та 26) передбачено такі умови:

◆ обов'язкове укладення угод купів-

◆ сплату за електроенергію виключно у грошовому вираженні та лише на розподільчі рахунки.

Зміни до статті 26 Закону "Про електроенергетику" (стосовно обов'язковості сплати за електроенергію грішми на розподільчий рахунок) помітно обмежили можливість ведення негрошових розрахунків, за допомогою яких бюджетні кошти та ресурси державних підприємств перекачувалися на користь окремих осіб.

На виконання цього закону Кабінет

Олександр Євтух

Доцент Волинського державного університету ім. Лесі Українки.
Кандидат економічних наук

Типові ризики іпотечного капіталу та управління ними

Однією з характерних ознак нинішнього етапу розвитку банківської системи України є інтенсивне опанування комерційними банками складних операцій, зокрема — іпотечного кредитування. Серед найгостріших проблем, пов'язаних із цим видом надання позичок, — управління ризиками. Автор аналізує відповідний зарубіжний та вітчизняний досвід, виокремлює найдієвіші заходи, спроможні забезпечити ефективне управління кредитними ризиками як на макро-, так і на мікрорівні.

Світовий досвід свідчить, що на ринку іпотечного капіталу (як похідного фінансових ринків і ринків нерухомості) можуть виникати різноманітні ризики. З методологічної точки зору, їх, на наш погляд, можна було б поділити на дві групи.

Перша — це ризики, пов'язані переважно з нерухомим майном.

Друга — ризики, більшою мірою пов'язані з ринком капіталу (банківські ризики).

Л.П.Белих [1, с. 58] поділяє ризики першої групи на три класи:

- ♦ *несистематичні ризики* (тобто ризики, залежні від видів нерухомості та від регіонів);

- ♦ *систематичні* (їх на ринку нерухомості зазвичай спричиняють такі фактори, як низька ліквідність активів, нестабільність податкового законодавства тощо);

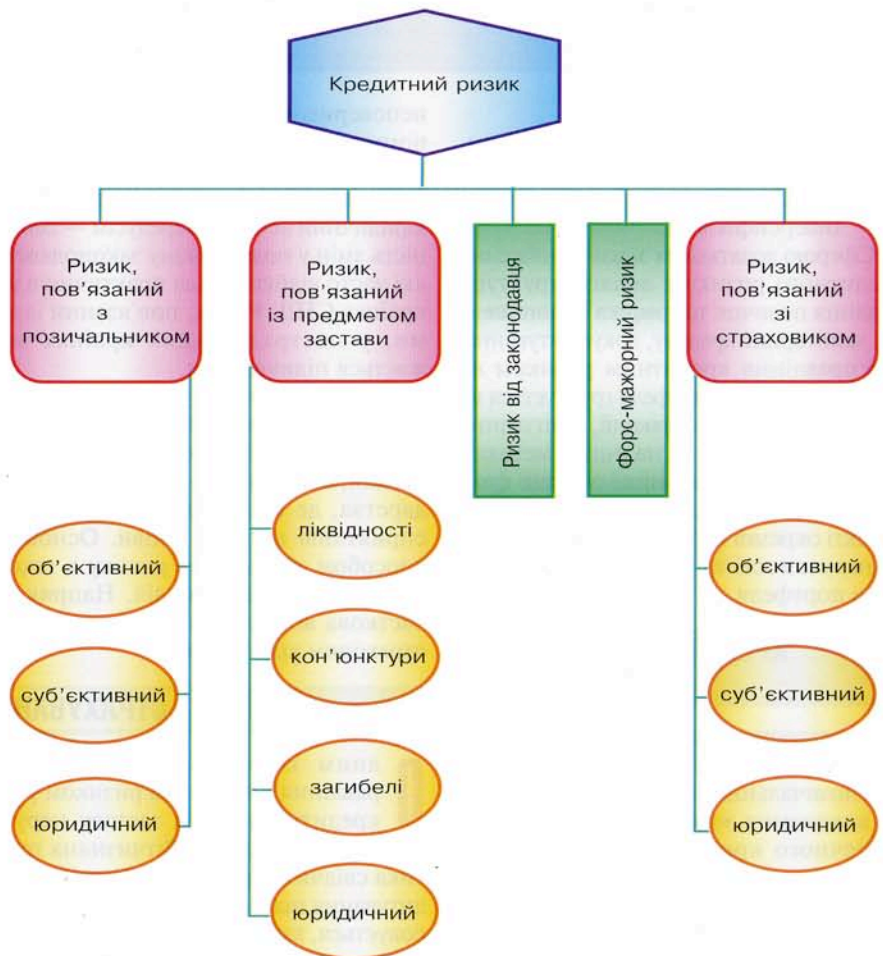
- ♦ *випадкові ризики* (здебільшого вони є наслідком неякісного управління об'єктами нерухомості).

Другій групі ризиків (банківським, або ризикам ринку капіталу) присвячено чимало наукових досліджень, у яких подано різноманітні їх класифікації. На думку Р.Страйка, Дж.Телгарського, К.Марка, М.Равіса [2,3,4], для банків, які здійснюють іпотечне кредитування, найхарактерніші кредитний, процентний і ризик ліквідності. Розглянемо їх (а також інші, пов'язані з ними ризики) детальніше.

КРЕДИТНИЙ РИЗИК

Кредитний ризик — це ризик неповернення у встановлений строк основного боргу та процентів за позичкою, що належать кредитору. Структуру ризику, запропоновану В.Вітлінським та О.Пернарівським [5] і доповнену нами, відображено на схемі.

Структура кредитного ризику

Характеристику джерел кредитного ризику на іпотечному ринку подано в таблиці.

Світова практика накопичила значний досвід управління кредитними ризиками, достатньою мірою вивчений він і вітчизняними науковцями.

На наш погляд, цей досвід найгрунтовніше систематизовано Л.Примостокою [6], яка виокремила дві групи ме-

тодів управління кредитним ризиком — на рівні окремої позики та на рівні кредитного портфеля.

Якщо у контексті іпотечного кредитування проаналізувати зарубіжний і вітчизняний досвід управління ризиком на рівні окремої позики, то виявимо, що він базується на таких основних факторах:

- аналіз кредитоспроможності позичальника;

Характеристика джерел кредитного ризику на іпотечному ринку	
Найменування ризику	Характеристика джерел
1. Ризик, пов'язаний із позичальником, гарантом, страховиком: 1.1. Об'єктивний (фінансових можливостей);	1.1. Неспроможність (гаранта, страховика) виконати свої зобов'язання за рахунок поточних грошових надходжень або надходжень від продажу активів;
1.2. Суб'єктивний (репутації);	1.2. Репутація позичальника (гаранта, страховика) у діловому світі, його відповідальність і готовність узяти на себе зобов'язання;
1.3. Юридичний	1.3. Недоліки у складанні та оформленні кредитного договору і договору страхування
2. Ризик, пов'язаний із предметом застави: 2.1. Ліквідності; 2.2. Кон'юнктури; 2.3. Загибелі; 2.4. Юридичний	2.1. Неможливість реалізації предмета застави; 2.2. Можливість знецінення предмета застави за період дії кредитного договору; 2.3. Загибель предмета застави; 2.4. Недоліки у складанні й оформленні застави
3. Ризик від законодавця	Зміни в економічній системі, що можуть вплинути на фінансовий стан позичальника (наприклад, зміни податкового законодавства)
4. Форс-мажорний ризик	Землетруси, катастрофи, пожежі, страйки, воєнні дії

- страхування;
- залучення достатнього забезпечення, зменшення частки кредиту у вартості застави;
- диверсифікація.

Сферою додаткових заходів зниження кредитного ризику є аналіз структури надання позичок та графіка їх погашення, моніторинг кредиту, документування.

Управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля ґрунтується на застосуванні диверсифікації, лімітуванні, створенні резервів та на інших методах.

Розглянемо детальніше основні фактори управління кредитним ризиком в аспекті окремої позики, взятої під заставу нерухомості та у масштабах кредитного портфеля.

КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ ПОЗИЧАЛЬНИКА

Аналізуючи ймовірність повернення кредиту, банк оцінює можливість позичальника забезпечити своєчасне виконання зобов'язання. В процесі іпотечного кредитування цей аналіз проводиться у два етапи: вивчається кредитоспроможність позичальника та складається оцінка застави. Перше дає відповідь на питання про можливість повернення позичених грошей із доходів позичальника, друге — в результаті реалізації нерухомості. Перевага, звісно, надається першому способу.

Зауважимо, що, оцінюючи кредитний ризик за конкретним договором, враховують не лише фінансові можливості позичальника, а і його репутацію та готовність виконувати взяті на себе зобов'язання.

Часом банки наражаються на ризик

неповернення кредиту через юридичні помилки під час укладення договору та оформлення заставних. Тому, оцінюючи кредитний ризик, слід враховувати і юридичний аспект. Передусім — імовірність змін у податковому законодавстві, які часто відбуваються практично в усіх країнах СНД. Ризик, пов'язаний із ними, у пострадянських країнах вважається підвищеним.

Кредитний ризик у разі форс-мажорних обставин найчастіше виникає у процесі кредитування певних галузей економіки, насамперед — сільського господарства, де можливі втрати через несприятливі погодні умови. Основним способом зменшення ризику в такому випадку є його розподіл. Наприклад, часткова або цілковита переадресація страховим компаніям.

СТРАХУВАННЯ

Одним із основних методів управління кредитним ризиком у разі кредитування під заставу нерухомості є страхування. Вітчизняна практика свідчить про те, що в процесі кредитування під заставу нерухомості застосовується, як правило, один вид страхування — страхування застави.

На нашу думку, в зв'язку з тим, що іпотечне кредитування є відносно ризикованим бізнесом, крім майна, необхідно страхувати і зобов'язання позичальника. В іпотечній практиці окремих країн застосовуються спеціальні види страхування. Наприклад, спеціальне страхування титула. Воно застосовується в США та деяких країнах Заходу для підтвердження того, що власник нерухомості має "надійний титул", а кредитор

— реальну первинну заставну. Страхування життя ключових фізичних осіб (власника, керуючого) широко застосовується в дохідній іпотечі в США. Цей вид страхування застосовується тоді, коли смерть ключової особи може призвести до значного сповільнення ділової активності позичальника і негативно вплинути на стан кредитора та інвесторів.

Аналізуючи різноманітні види кредитування, що застосовуються у вітчизняній практиці та за кордоном, необхідно відзначити, що основними з них є страхування майна та зобов'язань позичальника.

ОБСЯГ ПОЗИЧКИ І ВАРТІСТЬ ЗАСТАВИ

Рівень кредитного ризику можна знизити, визначивши оптимальну частку кредиту у вартості об'єкта кредитування та вартості застави. Співвідношення між обсягом позички та вартістю застави характеризує якість джерел повернення боргу і дає змогу визначити, яку частину кредиту можна буде відшкодувати за рахунок реалізації заставленого майна, а яку компенсує страхова компанія. Це питання має бути ключовим у процесі укладення кредитного договору. Менший процент позички у вартості застави зменшує ризик банку, проте знижує його конкурентоспроможність і відштовхує клієнтів. Підвищення зазначеного співвідношення заохочує клієнтів, але збільшує ризик позичодавця. Нині в країнах Заходу намілилася тенденція до зростання частки позички у вартості застави. Так, у США, де впродовж десятиліть іпотечні кредити надавалися, як правило, в обсязі 50% від оцінної вартості застави, вони останнім часом сягають 90% від неї [7].

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ

Одним із універсальних механізмів забезпечення гарантій повернення позичок, які нині широко застосовуються вітчизняними банками, є диверсифікація ризиків. Вона дає змогу рівномірно розподіляти їх між усіма суб'єктами іпотечного механізму.

Принцип дії зазначеного механізму такий. Як правило, не всі клієнти банку водночас є неплатниками. Договірні зобов'язання щодо повернення кредитів може не виконати якась їх частина, однак заздалегідь передбачити, хто саме стане неплатником, не завжди можливо. Якщо позичку приватній особі надає така ж приватна особа, вона весь ризик неповернення бере на себе. Банк, що надає кредити під заставу нерухомості багатьом клієнтам, не може дозволити

собі такого розкошу. Він може взяти на себе лише частку можливих неповернень, яку могли б компенсувати відсотки за користування позичками. Тобто всі клієнти банку об'єднуються у своєрідний пул за позичками під заставні й кожен із них стає учасником компенсації можливого ризику.

РИЗИК ПРОЦЕНТНОЇ СТАВКИ

Ризик процентної ставки — це ризик того, що вартість коштів, які використовує кредитор, зростає більше, ніж передбачено процентною ставкою за наданим кредитом, що призведе до збитків банку за даною позичкою.

Основним напрямом зниження ризику процентних ставок є використання індексованих інструментів іпотечного кредитування, придатних для економік із високою інфляцією, а також — інструментів із відстрочкою платежу. Такими інструментами є: кредит із корекцією на рівень цін (застосовується у Колумбії та інших латиноамериканських країнах); кредит із подвійним індексом (практикується в Мексиці, Туреччині, Польщі), кредит із відстрочкою платежу (поширений в Угорщині, Австралії) [12].

Застосування ставок, які варіюють зі зміною вартості банківських фондів, дає змогу переносити ризик процентної ставки з банку на позичальника.

За використання індексованих кредитних інструментів основна сума боргу індексується або за вартістю банківських фондів, або за індексом цін чи якимось іншим індексом, який відображає ринкову процентну ставку. В такому разі щомісячні виплати позичальника із часом змінюються, оскільки процентна ставка накладається на індексований обсяг основної заборгованості. Цей метод у загальних рисах схожий на використовуваний комерційними банками України, які орієнтуються на зміну облікової ставки НБУ.

Застосування інструментів із регульованою відстрочкою платежу передбачає використання двох процентних ставок. Одна має забезпечувати прибутковість кредитних операцій для банку, а друга — доступність кредитів для позичальників. Перша (деціо вища) ставка називається контрактною. Вона фіксується на рівні, за якого кредитування для банку стає рентабельним. Розмір контрактної ставки формується з відсоткової ставки міжбанківського кредитного ринку та фіксованої банківської надбавки. Клієнти теж мали б розраховуватися з банком за цією ставкою. Однак їм надається можливість робити щомісячні платежі за так званою платіжною (нижчою) ставкою. Втім, різниця між сумою, яку клієнт ви-

нен банку за контрактною ставкою, та сумою, внесеною за платіжною, щомісяця додається до основного боргу. Виходить, що клієнт, зрештою, розраховується з банком за контрактною ставкою, але з певною відстрочкою платежу. Це, звичайно, приваблює банківських клієнтів, але може призвести до підвищення ризику ліквідності банку.

РИЗИК ЛІКВІДНОСТІ

Ризик ліквідності (або ризик посередника) — це ризик відпливу з банків, які надали довгострокові позички, коштів, використовуваних для фінансування наданих кредитів до настання терміну їх погашення.

Зазначений ризик виникає у зв'язку з труднощами мобілізації коштів шляхом продажу активів за ринковими чи близькими до них цінами для покриття відпливу депозитів. Щоб мобілізувати готівку, можна продати активи або використати їх як забезпечення для одержання позики в іншому фінансовому інституті, забезпечити ними кредитну лінію на постійній чи резервній основі. Стосовно обігових активів, тобто цінних паперів, ризик ліквідності може виражатися як різниця між ціною попиту і пропозиції на них.

Управління ризиком ліквідності потребує певних фінансових операцій. Насамперед слід провадити ретельний розрахунок грошових потоків, щоб з'ясувати можливу потребу банку в грошових коштах. Необхідно також розробляти стратегію мобілізації коштів із визначенням відповідних джерел і витрат.

Фінансові установи економічно розвинутих країн використовують цілу низку джерел мобілізації коштів. Серед них: продаж активів, позички під заставу і без застави, відкриття резервних кредитних ліній, здобуття права позичати у центрального банку тощо. Зменшити вартість і ризик ліквідності активів можна також шляхом диверсифікації джерел фінансування. Однак, як свідчить світовий досвід, основним джерелом поповнення фінансових ресурсів сучасної іпотечної системи є вторинний ринок заставних.

Вимоги до обсягу резервних фондів у різних країнах різні — від 0% у Бельгії чи Канаді до 6.6% від обсягу короткострокових та 4—5% від обсягу довгострокових депозитів у Німеччині. А загалом вимоги ліквідності коливаються в межах 5—15% від вартості активів. Такі вимоги, як правило, не формалізовані, тобто визначаються залежно від конкретних умов та наявного ризику процентної ставки.

Оскільки іпотечні кредити загалом не є ліквідними активами, в низці країн з метою фінансування портфелів цих кредитів створено спеціалізовані кредитні

інститути. Вони зазвичай пропонують на фондовому ринку гарантовані державою боргові зобов'язання, забезпечені іпотекою. Уряди деяких країн подбали про пільги для фінансових інститутів (комерційних банків, пенсійних фондів, страхових компаній), які купують цінні папери, забезпечені заставними позичальників іпотечних банків.

ІНШІ РИЗИКИ

На думку американських дослідників М.Лі та М.Равіса, в рамках іпотечно-го механізму можуть виникати також ризики альтернативного вибору. Скажімо, якщо кредитні ставки падають, а певний кредитор ставку не знижує, то позичальник може звернутися до іншого позикодавця. Як бачимо, альтернативний вибір вигідний для позичальника і не вигідний для кредитора, оскільки загрожує йому втратами. Для протидії цьому виду ризику на Заході застосовують процентні надбавки (плату за відмову від альтернативного вибору).

Аналіз методу управління ризиком альтернативного вибору в США дає підстави віднести його до категорії диверсифікації кредитного ризику.

Як вважають деякі вчені [4, 13], на іпотечному ринку можуть траплятися також фінансові ризики, ризик ділової активності, ринковий, будівельний та інші.

УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

З огляду на світовий досвід та реальну економічну і правову ситуацію в Україні пропонуємо низку заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків комерційних банків, можливих у процесі довгострокового кредитування під заставу нерухомості.

Як відомо, головною передумовою ефективної роботи ринку нерухомості є зростання попиту на предмет застави. Щоб цього досягти, необхідно:

- ♦ подбати про доступність капіталу для широкого кола покупців нерухомості;
- ♦ сформувати інфраструктуру ринку нерухомості та забезпечити його прозорість;
- ♦ забезпечити ефективне функціонування супутніх ринків іпотеки;
- ♦ запровадити в банківських установах ефективну систему вивчення попиту і пропозиції, забезпечити розвиток менеджменту і маркетингу на ринку нерухомості;
- ♦ створити механізм забезпечення правових гарантій обігу землі;
- ♦ запровадити і вдосконалити оцінку нерухомості, передусім земельних ділянок сільськогосподарського призначення, у перехідних та ринкових умовах господарювання.

Правові регулятори обігу нерухомості мають бути прозорими, однозначними і стабільними. Насамперед це стосується податкового законодавства.

Важливою передумовою зменшення рівня ризиків на іпотечному ринку є створення для кредиторів реальної можливості стягнення предмета застави.

Повнокровне функціонування цього ринку значною мірою залежить від чіткості процедур, пов'язаних з обігом нерухомості. Вони мають бути максимально стандартизованими, тобто не підвладними бюрократичному втручанням.

Ще один пропонує нами комплекс заходів стосується стабілізації фінансово-кредитної системи України. Серед першочергових завдань:

- ♦ подальше зниженню облікової ставки НБУ;
- ♦ унормування затрат і маржі за кредитними операціями комерційних банків;
- ♦ прийняття нормативно-правових актів, які б визначали порядок довгострокового кредитування, зокрема, законів "Про іпотеку", "Про іпотечне кредитування", внесення відповідних змін і доповнень стосовно заставних та їх обігу до Закону "Про цінні папери і фондову біржу";
- ♦ створення спеціальних органів управління механізмом іпотечного кредитування сільськогосподарської сфери в загальнодержавному і регіональному масштабах;

♦ стимулювання розвитку вторинного ринку заставних, створення агентств купівлі й розміщення заставних іпотеки;

♦ прийняття Національним банком України положення про запровадження індексованих заставних;

♦ створення системи державної підтримки мобілізації коштів для кредитування сільгоспвиробників і житлового сектора.

Законодавчі органи влади, Кабінет Міністрів, Національний банк мають усіма доступними їм методами стимулювати інвестиційну активність установ, організацій і підприємств України на засадах іпотечного механізму.

Література.

1. Бельх Л. П. *Формирование портфеля недвижимости*. — М.: Финансы и статистика, 1999. — 246 с.
2. Равис М., Страйк Р. *Характеристика разработанного для России кредитного инструмента с регулируемой отсрочкой платежей*. — М.: THE URBAN INSTITUTE USA, 1993. — 23 с.
3. Telgarsky I., Sruyk R. *Toward a Market-Oriented Housing Sector in Eastern Europe: Developments in Bulgaria, Czechoslovakia, Hungary, Poland, Romania and Yugoslavia*. — Washington: The Urban Institute Press, 1990.
4. Telgarsky I., Mark K. *Alternative Mort-*

gage Instruments for High Inflation Economies // Housing Finance International. — 1991.

5. Вітлінський В., Пернарівський О. *Кредитний ризик та його врахування при обчисленні ставки відсотка // Банківська справа*. — 1997. — № 5. — С. 63—64.

6. Примостка Л. *Фінансовий менеджмент банку* — К.: КНЕУ, 1999. — 280 с.

7. Долан Э.Дж., Кэмпбелл К.Д., Кэмпбелл Р.Дж. *Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика*. — М.: Спб, 1993. — 443 с.

8. *Кредитование / Пер. с англ.* — К.: Торг.-издат. БЮРО ВНУ, 1994. — 384 с.

9. Блумфильд К. А. *Как взять кредит в банке / Пер. с англ.* — М.: Инфра-М, 1996. — 141 с.

10. Воробьев Ю., Караваева И., Скробов А. *Залоговое кредитование: зарубежный опыт и российская действительность // Вопросы экономики*. — 1995. — № 11. — С. 135—145.

11. Дестресс М. *Ипотека и ипотечный кредит // Деньги и кредит*. — 1995. — № 8. — С. 48—51.

12. Равис М. *Метод погашения ссуд в условиях высокой инфляции*. — Вашингтон: Институт экономики города, 1992. — 223 с.

13. *Руководство по политике и процедурам кредитования коммерческой недвижимости* — М.: Фонд "Институт экономики города", 1998. — 270 с.

Дослідження /

Олена Пересада

Начальник бюро моніторингу проектів АТ "Оболонь"

Особливості кредитування міжнародними банками проектів під гарантію уряду України

Одна з головних проблем при кредитуванні української економіки міжнародними фінансовими організаціями — недовіра боргів підприємствами, які отримали державні гарантії. Відтак державний бюджет втрачає значні кошти. Незважаючи на заходи уряду, ситуація залишається критичною. У статті розглянуто функції та операції всіх учасників процесу міжнародного кредитування під державні гарантії, подано пропозиції щодо вдосконалення процедури одержання гарантії Кабінету Міністрів та рекомендації потенційним українським позичальникам.

МІЖНАРОДНЕ КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Співробітництво з міжнародними валютно-кредитними організаціями (МВКО) розпочалося із прийняттям Закону "Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та

розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної Асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій" від 3 червня 1992 року та Указу Президента "Про членство

України в Європейському банку реконструкції та розвитку" від 14 липня 1992 року [2; 9].

Кредити під гарантію Кабінету Міністрів України залучаються для роз-

витку пріоритетних галузей вітчизняної економіки. Порядок їх отримання закріплено у Положенні “Про порядок залучення іноземних кредитів та надання гарантій Кабінету Міністрів України для забезпечення зобов’язань юридичних осіб — резидентів щодо їх погашення”, затверджене Постановою КМУ № 414 від 05.05.1997 р. [5].

До розробки проектів із використанням державних гарантій залучено ряд державних установ: центральні органи виконавчої влади, галузеві управління і відділи Кабінету Міністрів, Міністерство фінансів, Міністерство економіки, Національна агенція України з питань розвитку та європейської інтеграції, банки-агенти (Укрексімбанк, Правексбанк, Укрінбанк, Український кредитний банк, “Фінанси та кредит”, Приватбанк, Промінвестбанк, ВАБанк, “Ажіо” та інші).

Банки-агенти оформляють внутрішні кредитні угоди, договори застави та/або поруки, здійснюють нагляд за схемою кредитування і виконанням проекту під гарантію Кабміну. Як правило, вони відкривають за дорученням українських клієнтів безвідкличні документарні акредитиви на користь експортерів. На основі цих акредитивів оплачуються поставки обладнання чи надання послуг. Після введення об’єкта кредитування в дію позичальники погашають борг — в основному піврічними платежами. Кредитною угодою можуть також передбачатися кредитні канікули.

КРЕДИТИ ЄБРР ТА СВІТОВОГО БАНКУ

Основні міжнародні кредитори державного сектора економіки України — Європейський банк реконструкції та розвитку і Світовий банк.

ЄБРР кредитує під гарантії уряду здебільшого великі проекти, спрямовані на підтримку енергетичної галузі, транспорту і міської інфраструктури, — такі, зокрема, як реконструкція аеропорту “Бориспіль”, телекомунікація ІТУР (Італія-Туреччина-Україна-Росія), реконструкція Старобешівської теплоелектростанції, комерціалізація залізничного транспорту, заснування першої української енергосервісної компанії, модернізація авіонавігаційної системи тощо [10].

Позиками Світового банку фінансуються проекти у вугільному секторі, енергетичній галузі, сільському господарстві, соціальній та управлінській сферах; у червні 1999 року розпочато співпрацю з українськими медиками.

Найсуттєвіша програма Світового банку в Україні — проект підтримки

вітчизняної вугільної промисловості, яким передбачено її структурну перебудову: закриття збиткових і переобладнання рентабельних шахт, очищення навколишнього середовища, передачу соціальних об’єктів шахт в інше розпорядження, працевлаштування та перепідготовку працівників галузі. Проект розпочато 12 грудня 1996 року. За планом виплати основного боргу почнуться у 2002-му і триватимуть до кінця 2013 року. Уповноваженим представником України з обслуговування кредитної лінії Світового банку є Міністерство фінансів. Загальна сума кредиту становить 300 млн. доларів США, з яких Україна вже отримала близько 230 млн. [8].

ПРОБЛЕМА ЗАБОРГОВАНOSTI

Загальний обсяг іноземних експортних кредитів, залучених під гарантії уряду України в 1992—1998 роках, становить близько 2.5 млрд. доларів США. За цей період іноземним кредиторам сплачено 1.4 млрд. доларів [3]. На початок 1998 року заборгованість підприємств, які одержали іноземні кредити, перед бюджетом становила 476 млн. доларів; на 1 травня того ж року — 602.2 млн. доларів [1]. На початок 1999 року, виконуючи зобов’язання щодо гарантування іноземних позик закордонним кредиторам, держава сплатила зі свого бюджету 831.7 млн. доларів [3].

За таких обставин необхідно було вжити кардинальних заходів для поліпшення стану підприємств-боржників та реструктуризувати заборгованості. У 1999 році Міністерство фінансів розробило порядок реструктуризації простроченої заборгованості перед державою за позиками, одержаними від іноземних кредиторів під гарантії уряду, за умови виконання підприємствами чергових платежів із погашення боргу. Аби відшкодувати витрати держави, Державній податковій адміністрації було надано право примусово стягувати з компаній-боржників суми гарантій, сплачених міжнародним банкам. Міністерство зовнішніх економічних зв’язків та торгівлі застосує до таких підприємств режим індивідуального ліцензування на виконання зовнішньоекономічних операцій. Міністерство фінансів надсилає до Державної податкової адміністрації дані щодо боржників за позиками під гарантії Кабінету Міністрів для стягнення з них заборгованості у безспірному порядку.

Результати 1999 року засвідчили: незважаючи на перелічені заходи ситуація щодо кредитування під державні гарантії суттєво не поліпилася. Це спо-

нукало Кабінет Міністрів у вересні 2000 року розробити Концепцію державної боргової політики на 2001—2004 роки [7]. Її мета — не допустити збільшення обсягу державного боргу і забезпечити координацію діяльності всіх органів виконавчої влади.

ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ-АГЕНТІВ

У процесі кредитування міжнародними банками важливу роль відіграють банки-агенти. Із прийняттям рішення про кредитування під гарантії Кабінету Міністрів України вони можуть надавати допомогу позичальнику у складанні бізнес-плану, інвестиційної програми проекту або техніко-економічного обґрунтування позички.

Якщо в позичальника бракує стартових коштів для сплати авансового платежу (в розмірі 15% від загальної суми імпортного контракту), страхової премії на користь іноземної страхової компанії та фронтальних платежів кредиторю, він може вирішити проблему, залучивши у вітчизняного або іноземного банку інший кредит. У практичній діяльності банки-агенти неодноразово сприяли укладенню кредитних угод з іншими кредиторами для сплати клієнтом усіх необхідних платежів — за обов’язкової умови, що погашення позики на авансовий та інші платежі субординовано з позицією під гарантію уряду.

27 листопада 1998 року прийнято Постанову Кабінету Міністрів “Про заходи відносно додаткового забезпечення гарантійних та інших зобов’язань КМУ, які надаються для забезпечення зобов’язань юридичних осіб — резидентів, і вдосконалення системи відшкодування ними витрат Державного бюджету” [6]. Згідно із цим нормативним документом банки-агенти отримали змогу надавати зустрічні гарантії за кредитами, гарантованими урядом.

При кредитуванні під гарантії Кабміну банк-агент повинен контролювати грошові потоки своїх клієнтів. Цей контроль значно ускладнюється, якщо позичальник відкриває кілька поточних рахунків у різних банках і погашає кредит іноземного банку із цих рахунків. Тому банку, який обслуговує позику під гарантію уряду, варто взяти з клієнта зобов’язання відкрити лиш один валютний рахунок (саме в цьому банку) для зарахування валютної виручки та здійснення необхідних платежів за позицією. Якщо позичальник не планує одержувати валютні надходження, він зобов’язується відкрити один поточний рахунок у національній валюті, на який зараховуються всі надходження в гривнях для подальшого їх

конвертування у тверду валюту для виплат іноземному банку.

ПРОБЛЕМИ ПРИ КРЕДИТУВАННІ МІЖНАРОДНИМИ ВАЛЮТНО-КРЕДИТНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Іноді при кредитуванні міжнародними валютно-кредитними організаціями під гарантії уряду виникають труднощі з визначенням достатньої суми застави, оскільки позичальник може не мати високоліквідних активів. Виходом із цієї ситуації може бути підписання договору поруки з третьою стороною на частину зобов'язань позичальника. При цьому майновим поручителем покриваються лише 80% суми застави, а решта 20% — позичальником, аби зменшити ризик несплати за цим договором. Майновими поручителями можуть бути інше підприємство чи банк, а також органи державної обласної адміністрації — у цьому разі з банком-агентом підписується угода поруки, за якою зобов'язання перед міжнародною кредитною організацією виконуються солідарно з банком-агентом за рахунок коштів обласного бюджету.

Іншою проблемою, яка може поставити при кредитуванні під гарантії уряду, є оцінка вартості майна, що надається у заставу. Як уже зазначалося, вартість активів у заставі оцінює Фонд державного майна України. Причому згідно з постановою Кабміну № 414 ця оцінка є остаточною і не коригується у майбутньому [5]. Іноді, при невиконанні зобов'язань позичальником та при відшкодуванні витрат державного бюджету за гарантіями Кабінету Міністрів, вартість майна, що продається на аукціоні, виявляється нижчою від початково встановленої (це може статися внаслідок його морального та фізичного зношення, інфляційних сплесків тощо). Ризик заниження вартості майна, що надається в заставу при іноземних позиках під гарантію уряду, значно би скоротився, якби в методиках його оцінки використовувалися кореляційні коефіцієнти (тобто враховувалися б обставини, що можуть призвести до зменшення вартості заставного майна).

Міжнародним банкам при перевірці роботи українських підприємств часом складно зрозуміти умови, в яких вони працюють. Скажімо, вся звітність надається в МВКО за міжнародними стандартами бухгалтерського обліку в доларовому еквіваленті. Це не завжди відображає реалії, оскільки бізнес ведеться

в національній економіці й розрахунки здійснюються у гривнях. Так, при девальвації гривні у 1998 році українські позичальники стикнулися з проблемою, коли баланс за нормами МСБО значно послабшав, а суми в національній валюті, необхідні для обслуговування іноземних боргів, збільшилися майже втричі.

Отож **проблему валютного ризику** при одержанні іноземних позик можна вважати найголовнішою для українських підприємств. Наприклад, якщо валютою позики є долар США, а основними постачальниками обладнання за проектом — виробники країн Європи, перед підприємством постає проблема покриття валютного ризику. Вітчизняні банки на жаль, майже не пропонують послуг хеджування, таких як опціонні чи форвардні валютні контракти. Крім того, при укладенні договорів застави та страхування майна МВКО вимагають розраховувати їх вартість у доларах, тоді як Державна податкова адміністрація і Служба безпеки України можуть вважати це за правопорушення. Останніми роками у багатьох підприємств, які мають кредитні угоди з нерезидентами, виникали проблеми з ДПА, пов'язані з віднесенням курсових різниць від перерахунку заборгованості в іноземній валюті до валових витрат, що спричинилося до збитків за результатами фінансово-господарської діяльності. Податкова адміністрація вбачала у цьому спробу уникнути податків. Однак при розгляді справ цих підприємств у Вищому арбітражному суді України встановлено, що курсові різниці були віднесені на валові витрати відповідно до закону [4].

Ще однією проблемою українських позичальників у міжнародних фінансових організаціях донедавна було **нарахування податку на додану вартість**. Міністерство фінансів України спільно з Державною митною службою лише у вересні 1999 року врегулювало процедуру нарахування ПДВ на товари, імпортовані за позиками МВКО. Раніше, впродовж майже шести років, підприємства були змушені штучно затримувати виконання проектів, оскільки митниця нараховувала ПДВ на повну вартість імпортованих товарів. Ці витрати, як правило, не передбачалися у бюджеті-проекті, і товар (іноді протягом тривалого часу) осідав на складах Держмитниці.

Отож, зазначимо, перед учасниками процесу кредитування МВКО під державні гарантії постають суттєві перешкоди. Лише за умови їх усунення українські позичальники зможуть

отримувати кредити на вигідніших умовах, а державний бюджет поповниться надходженнями від підприємств, які отримали позики міжнародних валютно-кредитних організацій під гарантії уряду.

Література.

1. Гребеник Н. Основні засади грошово-кредитної політики на 1999 рік // Вісник НБУ. — 1999. — № 5. — С. 3—9.
2. Закон України "Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій" № 2402-ХІІ від 03.06.1992 р. — Відомості Верховної Ради України. — 1992 — № 33. — С. 474.
3. Лисовенко В.В. Государственные гарантии как инструмент государственной финансовой поддержки предприятий // Экономика предприятия. — 1999. — № 6. — С. 17—24.
4. Постанова Вищого арбітражного суду України "Щодо віднесення курсових різниць за фінансовими кредитами до валових доходів та витрат підприємства" № 04 -1/5-22-2 від 13.07.2000 р. — Галицькі контракти. — 2000. — № 39. — С. 76.
5. Постанова Кабінету Міністрів України "Про впорядкування залучення і використання іноземних кредитів, повернення яких гарантується Кабінетом Міністрів України, вдосконалення системи залучення зовнішніх фінансових ресурсів та обслуговування зовнішнього державного боргу" № 414 від 05.05.1997 р.
6. Постанова Кабінету Міністрів України "Про заходи відносно додаткового забезпечення гарантійних та інших зобов'язань КМУ, які надаються для забезпечення зобов'язань юридичних осіб-резидентів, і вдосконалення системи відшкодування ними витрат державного бюджету" № 1879 від 27.11.1998 р.
7. Постанова Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції державної боргової політики на 2001—2004 роки" № 1483 від 28.09.2000 р.
8. 13—19 % сможет платить предприятие за валютный кредит, если создаст новые рабочие места для шахтеров и найдет банк, который захочет кредитовать // Бизнес. — 3 апреля 2000. — С. 14.
9. Указ Президента України "Про членство України в Європейському банку реконструкції та розвитку" № 379/92 від 14.07.1992 р.
10. The European Bank for Reconstruction and Development Annual Report, 1999.

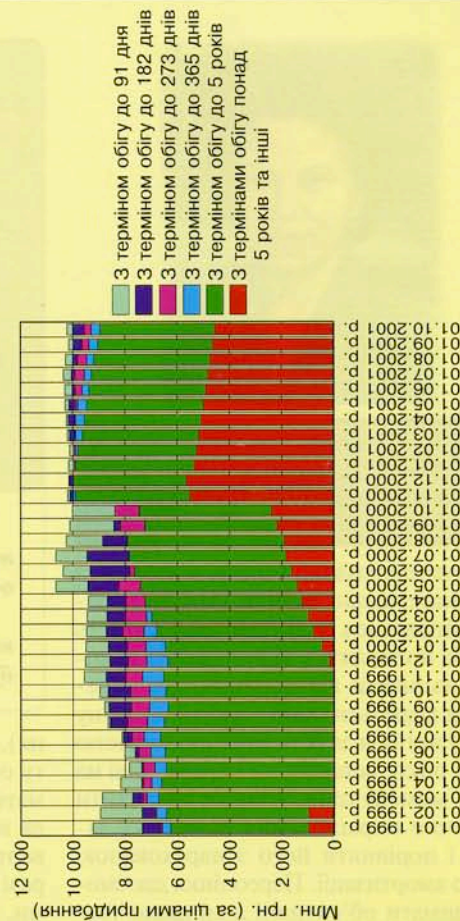
Ринок державних цінних паперів України у вересні 2001 р.

Номер аукціону	Дата проведення аукціону	Пропозиція				Результати аукціону			
		Виставлено облігацій, шт.	Номінал облігацій, грн.	Проголошена ставка дохідності, %	Термін погашення облігацій	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.	Відсічна дохідність, %	Середньо-зважена дохідність, %
68	05.09.2001 р.	16 000	1 000	—	28.11.2001 р.	16 000	15 424.16	16.00	16.00
69	05.09.2001 р.	17 000	1 000	—	06.03.2002 р.	17 000	15 654.62	17.00	17.00
70	05.09.2001 р.	—	1 000	—	04.09.2002 р.	0	—	0.00	0.00
71	12.09.2001 р.	16 000	1 000	—	16.01.2002 р.	16 000	15 151.52	16.00	16.00
72	12.09.2001 р.	17 000	1 000	—	03.04.2002 р.	0	—	0.00	0.00
73	19.09.2001 р.	16 000	1 000	—	26.12.2001 р.	16 000	15 352.16	15.50	15.50
74	19.09.2001 р.	17 000	1 000	—	27.03.2002 р.	17 000	15 607.02	17.00	17.00
75	26.09.2001 р.	16 000	1 000	—	26.12.2001 р.	7 620	7 337.84	15.50	15.21
76	26.09.2001 р.	17 000	1 000	—	03.04.2002 р.	0	—	0.00	0.00
77	26.09.2001 р.	—	1 000	18.0	26.03.2003 р.	0	—	0.00	0.00
Разом		X	X	X	X	89 620	84 527.32	X	X

Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики за січень – вересень 2001 р.*

Період	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.
Січень	0	0.00
Лютий	234 639	217 787.42
Березень	51 964	48 192.95
I квартал	286 603	265 980.37
Квітень	52 811	50 150.43
Травень	88 000	82 713.54
Червень	67 000	61 737.13
II квартал	207 811	194 601.10
I півріччя	494 414	460 581.48
Липень	33 435	31 445.52
Серпень	49 250	46 479.38
Вересень	89 620	84 527.32
III квартал	172 305	162 452.22
Жовтень	0	0.00
Листопад	0	0.00
Грудень	0	0.00
IV квартал	0	0.00
Усього з початку року	666 719	623 033.70

Сума облігацій внутрішньої державної позики, що перебувають в обігу (на 1 жовтня 2001 р.)

*За станом на 01.10.2001 р.

На замовлення "Вісника НБУ" матеріали підготовлено працівниками департаменту монетарної політики Національного банку України.

Світлана Петрова

Головний економіст департаменту бухгалтерського обліку Національного банку України

У ході експлуатації основні засоби та нематеріальні активи можуть переоцінюватися. Тобто змінену вартість активів приводять у відповідність із новими умовами відтворення. До переоцінки вдаються, щоб усунути змішану оцінку активів за їх первісною вартістю в різні роки, встановити справедливі на даний момент ціни, а також визначити фактичне спрацювання основних засобів і порівняти його з нарахованою сумою амортизації. Переоцінка дає змогу отримати об'єктивні дані щодо технічного стану основних засобів.

Банки самостійно приймають рішення стосовно необхідності переоцінки, а отже, приведення залишкової вартості активів у відповідність зі справедливою вартістю.

Банк переоцінює об'єкт основних засобів, якщо залишкова вартість останнього значно (більш як на 10%) відрізняється від його справедливої вартості на дату балансу. (Дата балансу — дата, на яку складений баланс банку). Датою балансу є кінець останнього дня звітного періоду. Отже, переоцінку необхідно здійснювати за станом на 31 грудня. У ході інвентаризації основних засобів та нематеріальних активів слід визначити об'єкти, які підлягають переоцінці.

Справедлива вартість активу — це сума, за якою можна обміняти актив або оплатити зобов'язання в результаті операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами. Справедливою для придбаних ідентифікованих активів є ринкова вартість (земля, будівлі). Для машин та устаткування — теж ринкова вартість, а за відсутності даних про неї — відновна (сучасна собівартість придбання), за вирахуванням суми зносу на дату оцінки. Для інших основних засобів — відновна вартість (сучасна собівартість придбан-

Переоцінка необоротних матеріальних та нематеріальних активів банками України

Із прийняттям та введенням у дію Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби" банки отримали змогу самостійно оцінювати власні необоротні матеріальні та нематеріальні активи.

У статті розкривається сутність переоцінки необоротних матеріальних і нематеріальних активів, особливості її здійснення та облікування в бухгалтерському обліку банків.

ня), за вирахуванням суми зносу на дату оцінки. Справедливою вартістю нематеріальних активів є поточна ринкова вартість. За її відсутності — оцінна вартість, яку банк сплатив би за актив у разі проведення операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами, за наявною інформацією. Справедлива вартість визначається на підставі оцінки незалежних експертів, інформації підприємств-виробників або організацій, що збувають активи, а також за даними прайс-листів тих газет, які друкують інформацію про ціну, надану їм конкретними торговельними організаціями, а в разі відсутності даних (наприклад, за активами, що вже були

рактиками, призначенням та умовами використання основних засобів або нематеріальних активів.

Переоцінена первісна вартість і сума зносу об'єкта основних засобів визначається шляхом множення його первісної вартості та суми зносу об'єкта основних засобів на індекс переоцінки. Індекс переоцінки визначається шляхом ділення справедливої вартості об'єкта, який переоцінюється, на його залишкову вартість.

Розглянемо на прикладі облік операцій з переоцінки (дооцінки) основних засобів.

У ході інвентаризації основних засобів з'ясовано, що первісна вартість комп'ютера становить 1000 грн., нараховано знос — 100 грн. Отже, його залишкова вартість дорівнює 900 грн. Справедлива вартість комп'ютера — 1300 грн. У даному випадку залишкова вартість більш як на 10 процентів відрізняється від його справедливої вартості на дату складання балансу — на 14 відсотків. Банк приймає рішення про проведення переоцінки.

Розраховуємо індекс переоцінки: справедлива вартість : залишкова вартість = 1300 : (1000 – 100) = 1300 : 900 = 1.444.

Розраховуємо переоцінену первісну вартість: первісна вартість × індекс переоцінки = 1000 × 1.444 = 1444 грн.

Розраховуємо переоцінену суму зносу: нарахована сума зносу × індекс переоцінки = 100 × 1.444 = 144 грн.

Переоцінена залишкова вартість = 1444 – 144 = 1300 грн., що відповідає справедливій вартості.

Суть переоцінки зводиться до приведення вартості основних засобів і нематеріальних активів у відповідність із їх справедливою вартістю. Перегляду підлягає залишкова вартість об'єкта, оскільки саме вона порівнюється і приводиться у відповідність зі справедливою вартістю об'єкта

в експлуатації) або специфічного використання активу — на підставі оцінки незалежних експертів.

У разі переоцінки об'єкта основних засобів на ту ж дату переоцінюються всі об'єкти цієї групи. Група основних засобів або нематеріальних активів складається з однотипних за технічними ха-

Різниця між розрахованою переоціненою первісною вартістю і первісною вартістю становить: $1444 - 1000 = 444$ грн.

На суму різниці, яка становить 444 грн., банк здійснює таку проводку: дебет рахунку 4400 "Основні засоби"; кредит рахунку 5100 "Результати переоцінки основних засобів".

Різниця між розрахованою сумою зносу і нарахованою: $144 - 100 = 44$ грн.

На суму різниці (44 грн.) банк здійснює таку проводку: дебет рахунку 5100 "Результати переоцінки основних засобів"; кредит рахунку 4409 "Знос основних засобів".

Якщо залишкова вартість об'єкта основних засобів дорівнює нулю, його переоцінена залишкова вартість визначається шляхом додавання справедливої вартості цього об'єкта до його первісної (переоціненої) вартості без зміни суми зносу об'єкта. Тобто на час переоцінки об'єкт основних засобів є повністю амортизованим — залишкова вартість дорівнює нулю, — однак стан об'єкта дає змогу оцінити його за справедливою вартістю. У цьому разі банк здійснює дооцінку залишкової вартості об'єкта основних засобів до справедливої вартості. Причому індекс переоцінки не розраховується, а на величину справедливої вартості збільшується відповідно первісна і залишкова вартість об'єкта основних засобів без зміни нарахованого зносу. Так, на дату переоцінки залишки за об'єктом основних засобів становили за рахунком 4400 "Основні засоби" — 1000 грн. і за рахунком 4409 "Знос основних засобів" — 1000 грн. Справедлива вартість цього об'єкта дорівнює 1500 грн. Отже, банк здійснює проводку на суму 500 грн. за дебетом рахунку 4400 "Основні засоби" та кредитом рахунку 5100 "Результати переоцінки основних засобів". Після відображення результатів переоцінки в бухгалтерському обліку залишки за цим об'єктом становитимуть за рахунком 4400 "Основні засоби" — 1500 грн., за рахунком 4409 "Знос основних засобів" — 1000 грн. та за рахунком 5100 "Результати переоцінки основних засобів" — 500 грн.

Дані щодо змін первісної вартості та суми зносу основних засобів вносяться до реєстрів їх аналітичного обліку, тобто бухгалтерський облік переоцінки ведеться за кожним об'єктом основних засобів.

Суми дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів включаються до складу додаткового капіталу, а сума уцінки — до витрат, крім випадків чергових дооцінок чи уцінок вартості цього об'єкта. Якщо його балансова

вартість у результаті переоцінки (дооцінки) збільшується, це відображають як зростання додаткового капіталу. Результати дооцінки основних засобів відображаються такою проводкою: дебет рахунків 4400 "Основні засоби"; 4500 "Інші необоротні матеріальні активи"; кредит рахунку 5100 "Результати переоцінки основних засобів"; одночасно: дебет рахунку 5100 "Результати переоцінки основних засобів"; кредит

Банки повинні переоцінювати об'єкт основних засобів, якщо його залишкова вартість більша як на 10% відрізняється від справедливої вартості на дату балансу. Банки можуть переоцінювати за справедливою вартістю на дату балансу ті нематеріальні активи, щодо яких існує активний ринок

рахунків 4409 "Знос основних засобів"; 4509 "Знос інших необоротних матеріальних активів".

Уцінка основних засобів провадиться за рахунок дооцінки за цим об'єктом, а при недостатності суми дооцінки — за рахунок витрат банку (рахунок 7499 "Інші небанківські операційні витрати", аналітичний рахунок "Переоцінка основних засобів"). Здійснюється така проводка: дебет рахунків 5100 "Результати переоцінки основних засобів"; 7499 "Інші небанківські операційні витрати"; аналітичний рахунок "Переоцінка основних засобів"; кредит рахунків 4400 "Основні засоби"; 4500 "Інші необоротні матеріальні активи"; одночасно: дебет рахунків 4409 "Знос основних засобів"; 4509 "Знос інших необоротних матеріальних активів"; кредит рахунку 5100 "Результати переоцінки основних засобів".

Суму попередніх уцінок, що перевищує суму попередніх дооцінок залишкової вартості об'єкта основних засобів, під час чергової дооцінки вартості цього об'єкта основних засобів відносять до доходів звітного періоду (рахунок 6499 "Інші небанківські операційні доходи"), відображаючи різницю між сумою чергової (останньої) дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів і сумою перевищення у складі іншого додаткового капіталу (рахунок 5100 "Результати переоцінки основних засобів").

Суму попередніх дооцінок, що перевищує суму попередніх уцінок залишкової вартості об'єкта основних засобів, під час чергової уцінки його залишко-

вої вартості спрямовують на зменшення додаткового капіталу (рахунок 5100 "Результати переоцінки основних засобів") із включенням різниці між сумою чергової (останньої) уцінки залишкової вартості цього об'єкта і сумою перевищення до витрат звітного періоду (рахунок 7499 "Інші небанківські операційні витрати").

Під час вибуття раніше переоцінених об'єктів основних засобів різниця між сумою (перевищення) попередніх дооцінок і сумою попередніх уцінок залишкової вартості цього об'єкта основних засобів відноситься до нерозподіленого прибутку з одночасним зменшенням додаткового капіталу. При цьому здійснюється така проводка: дебет рахунку 5100 "Результати переоцінки основних засобів"; кредит рахунку 5040 "Прибуток чи збиток минулого року, що очікує затвердження".

Розглянемо на прикладі облік операцій із переоцінки основних засобів (див. приклад).

Комерційний банк придбав автомобіль за 15000 грн. Протягом строку використання автомобіль переоцінювався. Банк реалізував автомобіль за 17000 грн. (Розрахунки умовні).

Розраховуємо першу дооцінку на суму 900 грн. (операція 4).

Первісна вартість = 15000.

Залишкова вартість = $15000 - 2000 = 13000$.

Справедлива вартість = $13000 + 900 = 13900$.

Індекс переоцінки = $\frac{\text{справедлива вартість}}{\text{залишкова вартість}} = \frac{13900}{13000} = 1.069$.

Переоцінена первісна вартість = $\text{первісна вартість} \times \text{індекс переоцінки} = 15000 \times 1.069 = 16035$.

Переоцінена сума зносу = $\text{нарахована сума зносу} \times \text{індекс переоцінки} = 2000 \times 1.069 = 2138$.

Переоцінена залишкова вартість = $16035 - 2138 = 13897$, або 13900 (умовно).

Різниця між розрахованою переоціненою вартістю і первісною вартістю = $16035 - 15000 = 1035$.

Банк на суму різниці здійснює проводку:

дебет 4400, кредит 5100 на 1035 грн.

Різниця між розрахованою сумою зносу та нарахованою = $2138 - 2000 = 138$, або 135 (умовно).

Банк на суму різниці здійснює проводку:

дебет 5100, кредит 4409 на 135 грн.

На частоту переоцінок основних засобів впливає коливання справедливої вартості основних засобів, які переоцінюються. Перед складанням річного звіту на дату проведення інвентари-

Приклад. Облік операцій із переоцінки основних засобів

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума (грн.)
		Дебет	Кредит	
1	Оплата рахунків постачальника	3511	кор. рах.	15000
2	Оприбуткування автомобіля	4400	3511	15000
3	Нарахування амортизації	7423	4409	2000
4	Відображення дооцінки на суму 900 грн.	4400	5100	1035
		5100	4409	135
5	Відображення уцінки на суму 450 грн.	5100	4400	520
		4409	5100	70
6	Відображення уцінки на суму 500 грн.	5100	4400	527
		7499	4400	50
		4409	5100	77
7	Відображення дооцінки на суму 600 грн.	4400	6499	50
		4400	5100	637
		5100	4409	87
8	Відображення реалізації автомобіля за ціною 17000 грн.	4409	4400	2075
		кор. рах.	4400	13550
		кор. рах.	6490	3450
		5100	5040	550

зації обов'язково перевіряють реальну вартість основних засобів. Аби правильно відобразити в обліку результати дооцінки (уцінки) об'єктів основних засобів, банки мають накопичувати інформацію щодо раніше зроблених дооцінок (уцінок) за цим об'єктом.

Після первісного визнання нематеріальний актив слід відображати за переоціненою сумою, яка є його справедливою вартістю на дату переоцінки, за вирахуванням будь-якої подальшої накопиченої амортизації та будь-яких подальших накопичених збитків від зменшення корисності. Банки можуть зробити переоцінку за справедливою вартістю на дату складання балансу тих нематеріальних активів, щодо яких є активний ринок. У разі переоцінки окремого об'єкта нематеріальних активів слід піддати цій процедурі всі інші активи групи, до котрої він належить (крім тих, щодо яких немає активного ринку). Якщо справедливу вартість переоціненого нематеріального активу більше не можна визначити посилаючись на активний ринок, то залишковою вартістю активу має бути його переоцінена вартість на дату останньої переоцінки з посиланням на активний ринок за вирахуванням будь-якої подальшої накопиченої амортизації та подальших накопичених збитків від зменшення корисності. Активний ринок передбачає такі умови: предмети, що продаються та купуються на ньому, є однорідними; у будь-який час можна знайти зацікавлених продавців і покупців; інформація про ринкові ціни — загальнодоступна.

Переоцінювати слід із достатньою регулярністю, щоб залишкова вартість суттєво не відрізнялася від тієї, яка була б визначена при використанні спра-

ведливої вартості на дату балансу. Якщо банк здійснив переоцінку об'єктів групи нематеріальних активів, то надалі вони підлягають щорічній переоцінці. Група нематеріальних активів — це сукупність однотипних за призначенням та умовами використання нематеріальних активів.

Переоцінена первісна вартість та знос об'єкта нематеріальних активів визначаються так, як і порядок переоцінки основних засобів. Сума дооцінки залишкової вартості об'єкта нематеріальних активів відображається у складі додаткового капіталу, а сума уцінки — у складі витрат звітного періоду, крім випадків наступних переоцінок.

Результати дооцінки нематеріальних активів відображаються такою проводкою: дебет рахунку 4300 "Нематеріальні активи"; кредит рахунку 5101 "Результати переоцінки нематеріальних активів"; одночасно: дебет рахунку 5101 "Результати переоцінки нематеріальних активів"; кредит рахунку 4309 "Знос нематеріальних активів".

Уцінка нематеріальних активів здійснюється за рахунок дооцінки за цим об'єктом, а при недостатності суми дооцінки — за рахунок витрат банку (рахунок 7499 "Інші небанківські операційні витрати", аналітичний рахунок "Переоцінка нематеріальних активів"). Виконується така проводка: дебет рахунків 5101 "Результати переоцінки нематеріальних активів"; 7499 "Інші небанківські операційні витрати", аналітичний рахунок "Переоцінка нематеріальних активів"; кредит рахунку 4300 "Нематеріальні активи"; одночасно: дебет рахунку 4309 "Знос нематеріальних активів"; кредит рахунку 5101 "Результати переоцінки нематеріальних активів".

Сума попередніх уцінок, що перевищує суму попередніх дооцінок залишкової вартості об'єкта нематеріальних активів, під час чергової дооцінки його вартості включається до складу доходів звітного періоду (рахунок 6499 "Інші небанківські операційні доходи") з відображенням різниці між сумою чергової (останньої) дооцінки залишкової вартості цього об'єкта і сумою перевищення у складі додаткового капіталу (рахунок 5101 "Результати переоцінки нематеріальних активів").

Сума попередніх дооцінок, що перевищує суму попередніх уцінок залишкової вартості об'єктів нематеріальних активів, під час чергової уцінки залишкової вартості цього активу спрямовується на зменшення додаткового капіталу (рахунок 5101 "Результати переоцінки нематеріальних активів") із занесенням різниці між сумою чергової (останньої) уцінки залишкової вартості об'єкта нематеріальних активів і сумою перевищення до витрат звітного періоду (рахунок 6499 "Інші небанківські операційні витрати").

У разі вибуття об'єктів нематеріальних активів, які раніше були переоцінені, різниця (перевищення) між сумою попередніх дооцінок і сумою попередніх уцінок залишкової вартості цього об'єкта нематеріальних активів включається до складу нерозподіленого прибутку з одночасним зменшенням додаткового капіталу. Це відображається такою проводкою: дебет рахунку 5101 "Результати переоцінки нематеріальних активів"; кредит рахунку 5040 "Прибуток чи збиток минулого року, що очікує затвердження".

Про введення в обіг ювілейної монети “400 років Кролевцю”

Національний банк України, продовжуючи серію “Стародавні міста України”, 6 вересня 2001 р. ввів у обіг ювілейну монету “400 років Кролевцю” номіналом 5 гривень. Місто Кролевець — нині районний центр на Сумщині — засновано 1601 року. У 1644-му йому було надано магдебурзьке право. Кролевець широко відомий виробами художнього ткацтва — тканинами, рушниками.

Монету виготовлено з нейзильберу. Діаметр монети — 35.0 мм, вага — 16.54 г, якість виготовлення — звичайна, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На лицьовому боці (аверсі) монети зображено арку з колонадою (центральный вхід до міського парку відпочинку), під нею — фрагмент орнаменту, що використовується на кролевецьких рушниках; угорі розміщено малий Державний герб України, напис у чотири рядки:

УКРАЇНА / 2001 / 5 / ГРИВЕНЬ та логотип Монетного двору НБУ.

На зворотному боці (реверсі) монети зображено герб міста в обрамленні характерних для кролевецьких рушників елементів геометрично-рослинного орнаменту з птахами та розміщено написи: угорі — **400 РОКІВ**, унизу — **КРОЛЕВЕЦЬ** (напис цього слова — стилізований).

Художник — Лариса Корень. Скульптори — Володимир Дем’яненко, Святослав Іваненко.

Ювілейна монета “400 років Кролевцю” номіналом 5 гривень є дійсним платіжним засобом України й обов’язкова до приймання за її номінальною вартістю без будь-яких обмежень до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Про введення в обіг ювілейної монети “Михайло Драгоманов”

Національний банк України, продовжуючи серію “Видатні діячі України”, 26 вересня 2001 р. ввів у обіг ювілейну монету “Михайло Драгоманов” номіналом 2 гривні, присвячену 160-річчю від дня народження видатного українського політичного діяча, вченого-історика, літературознавця та етнографа Михайла Петровича Драгоманова (18.09.1841 — 20.06.1895).

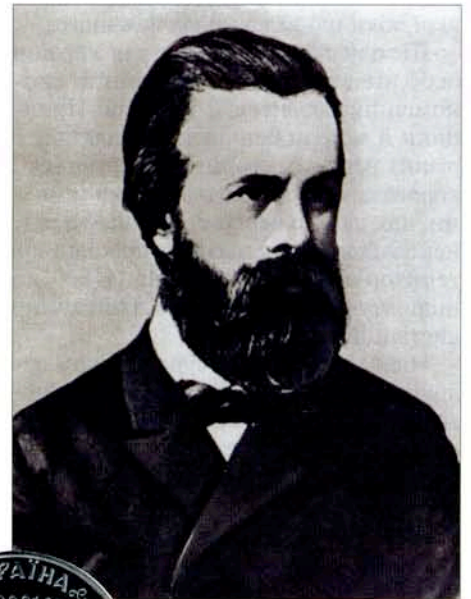
Монету виготовлено з нейзильберу. Діаметр монети — 31.0 мм, вага — 12.8 г, якість виготовлення — звичайна, тираж — 30 000 штук. Гурт монети — рифлений.

На лицьовому боці (аверсі) монети в центрі в оточенні стилізованого рослинного орнаменту зображено малий Державний герб України, напис у чотири рядки: **УКРАЇНА / 2001 / 2 / ГРИВНІ** та логотип Монетного двору НБУ.

На зворотному боці (реверсі) монети зображено портрет М.П.Драгоманова, який сидить за столом, тримаючи в руці книжку; по колу — напис: **МИХАЙЛО ДРАГОМАНОВ 1841—1895**.

Художники — Юлія Скоблікова, Олександр Івахненко. Скульптори — Володимир Дем’яненко, Святослав Іваненко.

Ювілейна монета “Михайло Драгоманов” номіналом 2 гривні є дійсним платіжним засобом України й обов’язкова до приймання за її номінальною вартістю без будь-яких обмежень до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Раїса Ладохіна

Спеціаліст із розробки програм Barents Group of KPMG Consulting — USAID

НЕОБХІДНІСТЬ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ

Банківський нагляд, який, згідно із чинним законодавством, здійснює Національний банк України, є порівняно новою сферою діяльності в Україні, ринкова економіка якої перебуває у процесі становлення. Триває процес запровадження національних стандартів бухгалтерського обліку, які базуються на міжнародних. Нарощується ресурсна база вітчизняних банків, рівень якої поки що далекий від бажаного.

Ще однією характерною для України особливістю є нерівномірний економічний розвиток її регіонів. Принципи й методи банківського нагляду в різних регіонах країни опановуються і впроваджуються не однакою темпами, що, у свою чергу, спричиняє певну непослідовність у підходах працівників територіальних управлінь НБУ до інспектування банків та здійснення дистанційного нагляду.

Найважливішим ресурсом, яким володіє банківський нагляд, є люди, тобто фахівці, спроможні забезпечити надійне і безпечне функціонування банківської системи. Зрозуміло, цій справі потрібно навчитися. Сьогодні базою для професійної діяльності спеціалістів банківського нагляду є вища освіта в галузі фінансів та кредиту, бухгалтерського обліку тощо. Однак загальноекономічної освіти замало для ефективної роботи в такій специфічній сфері, як банківський нагляд.

Україна прагне стати рівноправним членом міжнародної спільноти, однією з передумов чого є відповідність її органів банківського нагляду ключовим (базовим) Базельським принципам нагляду

Окремі аспекти реалізації Комплексної програми навчання та підвищення кваліфікації працівників банківського нагляду

Одним із найважливіших завдань банківського нагляду будь-якої країни є створення належного кадрового потенціалу, забезпечення такого рівня знань і навичок своїх працівників, який відповідав би потребам сучасного нагляду за банківською індустрією, що постійно змінюється і вдосконалюється. Адже у банківській сфері щодень з'являються нові продукти, послуги, а отже, виникають і нові ризики.

Сучасний стан і перспективи розвитку кадрового потенціалу органів банківського нагляду пост-радянських країн, зокрема України, мають свою специфіку. Їх враховано у Комплексній програмі навчання та підвищення кваліфікації працівників банківського нагляду, над шляхами реалізації якої розмірковують автори статті.

та регулювання діяльності банків. Згідно з ними “кожен орган нагляду повинен мати операційну незалежність та адекватні ресурси” (принцип 1(2)). Для цього він має “фінансуватися так, щоб це не шкодило його автономності або незалежності”. Таке фінансування, за Базельськими принципами, передбачає наявність “бюджету та програми підготовки кадрів, яка передбачає регулярне навчання персоналу” (див. “Методологію

Тетяна Шпаковська

Завідувача сектором менеджменту та зовнішніх зв'язків генерального департаменту банківського нагляду Національного банку України

роз'яснення до Основних принципів”, принцип 1(2), Суттєвий критерій 3).

Окрім іншого, специфіка банківського нагляду в Україні полягає у спеціалізації діяльності його працівників. Серед них є методологи, аналітики, інспектори, представники інших служб. Зрозуміло, підходи, якими вони користуються у своїй роботі, мають бути послідовними і спиратися на єдину філософію та методику нагляду. Тобто давно назріла необхідність у комплексній програмі підготовки персоналу, яка б послідовно охоплювала всі сфери банківського нагляду.

На виконання Указу Президента України “Про заходи щодо зміцнення банківської системи України та підвищення її ролі в процесах економічних перетворень” розроблено “Основні напрями реформування банківського нагляду на 2001—2003 роки”, затверджені постановою Правління НБУ № 491 від 15.12.2000 р. Ними зокрема передбачено:

- ♦ ввести атестацію працівників банківського нагляду з метою визначення їх відповідності посадам;

- ♦ розробити комплексну програму навчання та підвищення кваліфікації працівників банківського нагляду із залученням висококваліфікованих вітчизняних та зарубіжних викладачів і спеціалістів-практиків. Організувати вивчення сучасних методів і підходів банківського нагляду у відповідних службах розвинутих країн. Застосувати економічні та моральні заохочення для підвищення мотивації до праці фахівців банківського нагляду.

Генеральним департаментом банківського нагляду НБУ в липні 2001 року підготовлено та затверджено “Комплексну програму навчання та підвищення кваліфікації працівників банківського нагляду”, якою визначено основні принципи підготовки кадрів служб банківського нагляду. Зауважимо, що у ство-

ренні зазначеної програми брали участь авторитетні вітчизняні й зарубіжні фахівці, зокрема радники Varents Group of KPMG Consulting — USAID.

СУТНІСТЬ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАННЯ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ

Програмою передбачається створення спеціального підрозділу служби банківського нагляду НБУ (сектора менеджменту та зовнішніх зв'язків), завдання якого — забезпечувати навчання і підвищення кваліфікації її кадрів.

Основні принципи Комплексної програми навчання та підвищення кваліфікації працівників банківського нагляду такі:

- ◆ безперервність та поетапність професійної освіти;
- ◆ випереджальний характер навчання;
- ◆ підготовка висококваліфікованих працівників банківського нагляду з поглибленим знанням певного напрямку банківської справи;
- ◆ поєднання теорії та практики;
- ◆ гнучкість процесу підготовки кадрів (тобто оперативне реагування на потреби служби банківського нагляду НБУ в спеціалістах із нових напрямів діяльності);
- ◆ відповідність працівників банківського нагляду критеріям Кодексу професійної етики працівників банківського нагляду.

Комплексною програмою визначено організаційні форми підвищення кваліфікації кадрів банківського нагляду, а саме:

- ◆ короткострокові семінари;
- ◆ середньо- і довгострокові курси;
- ◆ програми перепідготовки та стажування;
- ◆ наукові, науково-практичні та методичні конференції і симпозиуми, що проводяться Національним банком України спільно з вищими навчальними закладами, вітчизняними й іноземними банками, міжнародними організаціями тощо;
- ◆ тренінг-семінари персоналу.

Значимо, що перші кроки на шляху реалізації Комплексної програми були зроблені ще на стадії її розробки. Так, у червні 2001 року за сприяння Varents Group — USAID проведено семінар, мета якого — навчити досвідчених практиків банківської справи — працівників центрального апарату та Головного управління НБУ по м. Києву і Київській області — основам викладання. На початку липня проведено ще один семінар — на тему "Рейтингова система CAMELS". У ролі викладачів на ньому виступили працівники НБУ — учасники попереднього семінару. Ця, на перший погляд не-

значна, подія має принципове значення. Адже вперше тренінг із питань банківського нагляду проводили не зарубіжні, а вітчизняні спеціалісти — колеги слухачів, які зібралися в аудиторії.

Щодо зарубіжних інструкторів. Віддамо належне постійним іноземним радникам в Україні та представникам служб банківського нагляду і центральних банків розвинутих країн Європи й Америки, які приїждять до нас для передачі досвіду. Вони багато зробили для підвищення професійного рівня українських банківських спеціалістів. Проте не варто покладатися лише на іноземну допомогу.

По-перше, запрошені з-за кордону фахівці не в змозі задовольнити потреби всіх бажаючих у підвищенні власної кваліфікації. По-друге, іноземні лектори не завжди орієнтуються в реальній економічній ситуації, яка склалася в Україні.

Дехто із зарубіжних інструкторів має неадекватне уявлення про рівень знань, навичок і досвіду учасників семінарів. Траплялися випадки, коли зарубіжний лектор викладав висококваліфікованим банківським спеціалістам, присутнім в аудиторії, тривіальні, відомі їм зі студентської лави ази банківської справи.

Іноземна допомога важлива й потрібна, але вона не може замінити вітчизняної освітньої системи, зокрема системи підготовки кадрів банківського нагляду.

АТЕСТАЦІЯ КАДРІВ ТА МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАОХОЧЕННЯ УЧАСНИКІВ ТРЕНІНГУ

Атестація (тобто оцінка роботи) працівників банківського нагляду України вже практикується, однак її форма і зміст потребують суттєвого вдосконалення. На нашу думку, слід ширше застосовувати метод акредитації (сертифікації), апробований в економічно розвинутих країнах. Він полягає в тому, що працівник, претендуючи на ту чи іншу посаду, відповідний рівень заробітної плати тощо, повинен продемонструвати належний рівень знань та професійних навичок. Щоб запровадити таку програму, необхідно, з одного боку, розробити відповідні методики оцінки кваліфікації працівників, а з другого — підготувати фахівців, які могли б компетентно оцінювати кваліфікацію колег. Комплексною програмою, про яку йдеться, передбачається такий напрям роботи, і вона може бути базою для їх започаткування.

Ще один аспект проблеми пов'язаний із матеріальним і моральним заохоченням працівників, які братимуть активну участь у проведенні семінарів та тренінгів. Зрозуміло, це мають бути досвідчені люди, які знають і розуміють методи та підхо-

ди, що використовуються в банківському нагляді. Крім того, вони повинні мати хист до викладацької роботи і пройти курс спеціальної підготовки. Все це пов'язано з витратами часу, сил, потребує творчої, інтелектуальної праці. Тому слід подбати про певне матеріальне заохочення (можливо, у вигляді надбавки до зарплати або додаткових премій) тих, хто на практиці доведе свою спроможність ефективно працювати за програмою підготовки кадрів банківського нагляду.

Для проведення атестації важливе значення має наявність необхідних навчальних матеріалів. У цьому плані вже багато зроблено. Силами працівників Національного банку, його територіальних управлінь за участі постійних радників Varents Group — USAID розроблено низку навчальних курсів за різними напрямками банківського нагляду.

Важливою передумовою успішної реалізації програми та проведення атестації кадрів є створення належної бази даних. У ній необхідно постійно поновлювати інформацію про кожного працівника, відображаючи, зокрема, вжиті ним заходи щодо підвищення свого професійного рівня.

І насамкінець поміркуємо про те, який структурний підрозділ Національного банку має взяти на себе відповідальність за успішне втілення Комплексної програми навчання та підвищення кваліфікації працівників банківського нагляду. Загалом це питання перебуває в компетенції департаменту персоналу НБУ, який володіє сучасними методами організації та управління програмами підготовки кадрів і дбає про задоволення кадрових потреб усіх департаментів системи.

Однак безупинний процес підготовки і підвищення кваліфікації працівників служби банківського нагляду має свою специфіку. Він потребує спеціального аналізу та прогнозування перспективних напрямів наглядової роботи, постійного оновлення бази даних тощо. Цією специфічною справою мали б займатися вузькі спеціалісти. На нашу думку, зазначені функції слід покласти на сектор менеджменту та зовнішніх зв'язків генерального департаменту банківського нагляду НБУ, зміцнивши його кваліфікованими менеджерами-організаторами і надавши статус як мінімум відділу. Серйозний, відповідальний підхід до підготовки та підвищення кваліфікації працівників служби банківського нагляду НБУ сприятиме його інтенсивному розвитку й ефективному функціонуванню. □

Автори дякують директору департаменту реорганізації та ліквідації банків НБУ І.Ю.Горячку за допомогу в підготовці статті.

Пропозиції

Олег Васюренко

Проректор — директор Харківської філії Української академії банківської справи.
Доктор економічних наук

Костянтин Вишняков

Доцент Харківської філії Української академії банківської справи.
Кандидат економічних наук

Правові аспекти підготовки та працевлаштування молодших спеціалістів і бакалаврів банківської справи

Закон України "Про освіту" та постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 1997 року № 507 заклали правову основу підготовки молодших спеціалістів і бакалаврів з економіки, в тому числі за спеціальністю "Банківська справа". Згодом було підготовлено та прийнято низку документів (мова про них — у цій статті), які деталізували та конкретизували механізм реалізації запланованої програми. З одного боку, мети досягнуто, з другого виявилось, що ці документи суперечать діючим правовим актам. Унаслідок виникла проблема місця молодшого спеціаліста і бакалавра у банківській системі. Останні три роки засвідчили її актуальність. Автори публікації розкривають причини виникнення проблеми та пропонують шляхи її розв'язання.

З метою реалізації Закону України "Про освіту" та постанови Кабінету Міністрів України від 24 травня 1997 року № 507 Міністерство освіти України 7 жовтня 1997 року затвердило "Освітньо-професійну програму вищої освіти за професійним спрямуванням бакалавра з економіки і підприємництва", а 22 червня 1998 року — "Освітньо-професійну програму підготовки молодшого спеціаліста за напрямом "Економіка і підприємництво" (надалі — ОПП).

ОПП розроблені та рекомендовані Науково-методичною комісією з економічної освіти за участю провідних фахівців вищих навчальних закладів, Національного банку, Міністерства фінансів. Програми встановлюють нормативи обов'язкового мінімуму змісту і рівня підготовки бакалаврів та молодших спеціалістів.

Стратегію підготовки кадрів для банківської системи визначено "Концепцією підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців для банківської системи України", затверд-

женою 30 грудня 1997 року НБУ та Міністерством освіти України (надалі — Концепція). Нею передбачено п'ять освітньо-кваліфікаційних рівнів підготовки спеціалістів банківської справи: молодший банківський працівник, молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст і магістр.

Серед нових принципів підготовки фахівців найважливішими є такі:

- ♦ безперервність та ступеневість банківської освіти;
- ♦ підготовка висококваліфікованих банківських спеціалістів широкого профілю з відповідною спеціалізацією;
- ♦ поєднання теорії і практики шляхом упровадження дуальної моделі навчання.

У Концепції вперше чітко сформульовано основні вимоги до фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів залежно від посад, які вони можуть займати у банках. Так, молодший банківський працівник може працювати на посадах касира, контролера, операціоніста, молодший спеціаліст — економіста другої категорії, бухгалте-

ра, старшого контролера-касира, бакалавр — економіста першої категорії, керівника нижчої та середньої ланок.

Загалом у Концепції враховано передовий досвід підготовки та професійної діяльності фахівців банківської справи України, інших країн.

В ОПП визначено компетенцію молодшого спеціаліста та бакалавра. При цьому для досягнення необхідної кваліфікації передбачено вивчення збалансованої системи гуманітарних, соціально-економічних, фундаментальних і професійно орієнтованих навчальних дисциплін у вищих закладах освіти II—IV рівнів акредитації.

Як зазначено в ОПП, компетенція бакалавра з економіки та підприємництва визначається високим потенціалом його фундаментальної освіти і ґрунтовною професійною підготовкою до планово-економічної, організаційно-управлінської та дослідницької діяльності. За такої підготовки бакалавр може працювати на посадах економіста з планування, фінансової роботи, бухгалтера, бухгалтера-ревизора та інших відповідно до "Довідни-

ка тимчасових тарифно-кваліфікаційних характеристик посад спеціалістів, службовців та професійних працівників для всіх бюджетних установ та організацій”, затвердженого наказом Міністерства праці № 73 від 30.09.1993 р.

Може виникнути запитання: чи в змозі вищі навчальні заклади підготувати молодших спеціалістів і бакалаврів, які б відповідали кваліфікаційним вимогам? Спробуємо на прикладі Харківської філії Української академії банківської справи довести їх спроможність забезпечити ці вимоги.

Можливості академії у справі підготовки фахівців базуються на використанні сучасних технологій навчання, інформаційних потоків, матеріальної і нормативно-методичної бази, інтенсивної практичної підготовки, наукової діяльності та високої кваліфікації науково-педагогічного колективу.

Зазначимо лише деякі аспекти підготовки фахівців у цьому навчальному закладі, а саме:

- ♦ комплексне використання навчально-методичних аудіо-, відео- та інших засобів навчання, комп'ютерної техніки;

- ♦ прикладний характер комп'ютеризації навчального процесу, орієнтований на моделювання сучасної банківської діяльності. Реальні програми “Операційний день банку”, “Банк — клієнт”, “АРМ-2”, “АРМ-3” та інші дають змогу відтворювати процеси проходження електронних платежів, відпрацьовувати теми з дисциплін “Банківські операції”, “Облік у банках”, “Платіжні системи” тощо, закріплюючи таким чином теоретичні знання та професійні навички);

- ♦ сучасне інформаційне забезпечення навчального процесу та наукової діяльності шляхом використання через електронну пошту інформаційних потоків НБУ, системи Інтернет, періодичної преси;

- ♦ високий рівень нормативно-методичного забезпечення навчального процесу, який базується на методичних розробках спеціалістів НБУ та викладачів вузу;

- ♦ традиційно високий рівень професійної підготовки під час проходження студентами навчальної практики у навчально-тренувальному банку академії та технологічної практики в комерційних банках;

- ♦ ґрунтовна професійна підготовка викладацького складу, зумовлена постійним підвищенням кваліфікації в Навчальному центрі НБУ, Регіональному центрі підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників банків при академії, під час міжнародних семінарів і стажування у банківських установах країни та за кордоном.

Усе це дає змогу академії гарантувати належну підготовку молодших спеціалістів і бакалаврів банківської справи та її відповідність кваліфікаційним вимогам Концепції та ОПП.

Без сумніву, більшість вищих навчальних закладів II—IV рівнів акредитації у змозі готувати молодших спеціалістів і бакалаврів відповідної кваліфікації. Наявна правова, навчально-методична й організаційна база підготовки молодших спеціалістів, бакалаврів та спеціалістів банківської справи, створена завдяки зусиллям НБУ, Міністерства освіти України, фактично знімає питання щодо місця молодших спеціалістів і бакалаврів у системі підготовки фахівців і сфері банківської діяльності. Та є одна прикрість, яка може звести нанівець людські зусилля, витрати держави, організацій, фізичних осіб на підготовку цих фахівців. Вона стосується підготовки і видання “Довідника кваліфікаційних характеристик професій” (вип. 71, розділ “Банківська діяльність. Національний банк України”) та “Кваліфікаційних характеристик професій працівників НБУ”, — К., 1998 р. (надалі — Документи).

Документи розроблено Центром продуктивності Міністерства праці та соціальної політики України (м. Краматорськ) і Національною академією наук України. Вони містять кваліфікаційні характеристики керівників і працівників за розділами: “Завдання та обов'язки”, “Повинен знати”, “Кваліфікаційні вимоги”.

Хочемо привернути увагу керівництва НБУ, Міністерства освіти і науки України, спеціалістів банківської сфери, розробників до низки недоліків зазначених документів:

- ♦ не враховано вимоги Концепції та ОПП щодо кваліфікаційних рівнів і посад молодшого спеціаліста й бакалавра банківської справи;

- ♦ на посадах економістів і бухгалтерів не передбачено використання бакалаврів, на посадах завідувачів кас і сховищ, касирів, контролерів — молодших спеціалістів; натомість на посади касирів запропоновано брати людей із середньою освітою після 3-місячного індивідуального навчання. Хто ж їх навчатиме?

- ♦ на посади економістів із банківських операцій запропоновано брати фахівців, підготовлених за напрямом “Економіка і підприємництво”. Але ж за цим напрямом — 10 фахових спеціалізацій, у тому числі “Економічна теорія”, “Економіка підприємництва”, “Управління трудовими ресурсами”.

Вочевидь цих недоліків можна було б уникнути за співпраці розробників Документів із Науково-методичною

комісією з економічної освіти, банківськими установами та вищими навчальними закладами, які готують фахівців банківської справи.

Якщо зважати, що розроблені кваліфікаційні характеристики вже стали орієнтиром для банківських та інших фінансових установ при формуванні їх кадрового складу, то працевлаштування молодших спеціалістів і бакалаврів перетворюється на нерозв'язну проблему.

Відтак Україна виявляється чи не єдиною державою у світі, де всі банківські посади обійматимуть спеціалісти з повною вищою освітою.

Для прикладу: в Німеччині у сфері банківської діяльності більшість посад займають спеціалісти з професійною освітою, яка за рівнем підготовки відповідає рівню наших молодших спеціалістів. На відміну від України, заможна Німеччина не може дозволити собі зайвих витрат на підготовку, а тому непродуктивне використання спеціалістів вищої кваліфікації.

Зробимо висновки:

1. *В Україні створено належну правову та організаційну базу, яка дає змогу вищим навчальним закладам II—IV рівнів акредитації готувати молодших спеціалістів і бакалаврів банківської справи достатнього кваліфікаційного рівня, щоб працювати в банківських установах на посадах, зазначених у Концепції та ОПП.*

2. *“Кваліфікаційні характеристики професій працівників НБУ” не відповідають положенням Концепції та ОПП щодо вимог кваліфікаційних рівнів і посад молодших спеціалістів та бакалаврів банківської справи.*

З огляду на це вносимо пропозиції:

1. Відкоригувати “Довідник кваліфікаційних характеристик професій” (вип. 71, розділ “Банківська діяльність. Національний банк України”) та “Кваліфікаційні характеристики професій працівників НБУ”, аби узгодити їх із Концепцією та ОПП, залучивши до цієї роботи науково-методичну комісію з економічної освіти Міністерства освіти і науки України, провідних фахівців банківських установ та вищих навчальних закладів, які готують фахівців банківської справи.

2. Провести науково-практичну конференцію з проблемних питань підготовки й перепідготовки фахівців банківської справи та формування кадрового складу банківських установ України. До участі в ній варто було б залучити науковців і практиків із Росії, Німеччини, Польщі та інших країн світу.

Вітаємо! /

Головний корпус Української академії банківської справи. Виступають студенти юридичного факультету.

Українській академії банківської справи — п'ять років

Театралізоване студентське шоу. Свою спеціальність представляють студенти-фінансисти.

П'ять років: мало це чи багато? На подібні риторичні запитання в більшості випадків можна відповісти цілком конкретно: так чи ні. Тільки не в нашому.

Всього п'ять років тому в Сумах було відкрито Українську академію банківської справи. Всього! Справді, що за вік для академії? Але ж іще Лев Толстой стверджував, що до п'яти років у новонародженого формується характер. Стосовно ж академії, то в ній поєдналися й ідея її засновників, і воля тих, хто втілював у життя прекрасну мрію, і талант науковців, які очолили цей унікальний вуз, і сповнене жагою життя прагнення студентів — завтрашніх банкірів, фінансистів, економістів, юристів — стати професійною інтелектуальною елітою країни.

Три роки тому начальник регіонального управління НБУ в Сумській області Іван Сало привів мене на те місце, де за проектом мав стояти головний корпус академії. Із притаманною йому розважливістю довго розповідав про те, що цей, здавалося б звичайнісінький, будинок — колишня головна садиба родини першого полковника Сумського слобідського полку Герасима Кондратьєва, збудована в дев'ятнадцятому столітті, що в двадцятому вона була зруйнована, що в різні часи в цій будівлі

мешкали ревком, окружний суд, потому — міський та обласний суди, а донедавна вона була Будинком учителя. Хто б міг уявити тоді, що через кілька років у центрі Сум, на вулиці Петропавлівській, засяє білосніжними колонами, казковою аркадою вікон і входів чудова архітектурна перлина — окраса міста,

що повернута з віків, дбайливо відреставрована дзвіниця, яка височить над головним корпусом академії, щогодинно озиватиметься мелодією, котра об'єднає всіх, хто прийшов сюди вчитися і вчити.

Проект Національного банку, започаткований Віктором Ющенком, підтриманий Володимиром Стельмахом і

Святковий торт до дня народження академії — від студентів-менеджерів.

Ректор Української академії банківської справи А.О.Єпіфанов виступає з вітальною промовою на урочистих зборах, присвячених 5-річчю УАБС.

Голова НБУ В.С.Стельмах вручає декану юридичного факультету УАБС В.В.Сухоносу ювілейну срібну медаль "Національний банк України".

втілений ректором академії Анатолієм Єпіфановим із командою однодумців, — став реальністю! Академія заявила про себе на всю Україну — величними задумами, конкретними справами, динамізмом, перспективою.

У день п'ятиріччя, як прийнято всюди у свято, в Українській академії банківської справи підбивали підсумки, осягали здобутки. А вони справді вражаючі, особливо якщо зважити, що академії — лише п'ять...

◆ Навчальний заклад III рівня акредитації Національного банку України нині готує фахівців вищої освіти за такими спеціальностями:

- банківська справа;
- фінанси;
- економічна кібернетика;
- менеджмент зовнішньоекономічної діяльності;
- регіональна економіка;
- правознавство.

Спеціалізований вуз із підготовки та перепідготовки фахівців — академія цілковито відповідає вимогам державної акредитації і вже сьогодні повертає кредит довіри, наданий йому урядом, Національним банком, Міністерством освіти і науки, Міністерством економіки та Міністерством фінансів України. За результатами рейтингу вищих навчальних закладів освіти "Софія Київська" Українська академія банківської справи нагороджена дипломом лауреата, увійшовши до десятки кращих вітчизняних економічних закладів освіти.

◆ Академія має дві філії: Харківську і Черкаську.

Харківська філія, яку нині очолює доктор економічних наук Олег Васюренко, — це навчальний заклад, заснований майже шістьдесят років тому. За цей час тут підготовлено понад 34 тисячі фахівців для фінансово-кредитної системи.

Черкаська філія, яку нині очолює

кандидат економічних наук Микола Дмитренко, — навчальний заклад із більш як 30-річною історією. За цей час тут підготовлено понад 6 тисяч висококваліфікованих спеціалістів.

Обидві філії готують фахівців зі спеціальностей:

- банківська справа;
- облік та аудит;
- фінанси.

◆ Гордість академії — аспірантура та докторантура. Тут готують науково-педагогічні та наукові кадри вищої кваліфікації зі спеціальностей:

- фінанси, грошовий обіг та кредит;
- економіка та управління науково-технічним прогресом.

У вузі діє вчена рада із захисту кандидатських і докторських дисертацій.

Учені, викладачі та спеціалісти академії видають монографії, книги, навчальні посібники, збірники наукових

праць. Щороку науковці УАБС публікують понад 200 наукових розробок у більш як 60 друкованих виданнях України, Росії, Ізраїлю, Франції та інших країн.

◆ На базі УАБС систематично проводяться всеукраїнські та міжнародні науково-практичні конференції, виїзні засідання відділення економіки НАН України тощо. Нещодавно спільно з Інститутом держави і права ім. В.М.Корецького проведено другу національну науково-теоретичну конференцію "Українське адміністративне право: актуальні проблеми реформування". Традиційною для академії стала також міжнародна науково-практична конференція "Росія — Україна: проблеми й можливості наукового та економічного співробітництва".

Днями представники редакції періодичних видань НБУ повернулися з четвертої всеукраїнської науково-практич-

Почесну грамоту Національного банку України і пам'ятну срібну гривню ректору УАБС А.О.Єпіфанову вручає голова НБУ В.С.Стельмах.

ної конференції “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України”*. Щороку на цій конференції збираються, крім фахівців Національного банку, вчені Національної академії наук, провідних економічних вузів Києва, Харкова, Донецька, Львова, Тернополя.

♦ Важливу роль у діяльності академії відіграють міжнародні зв'язки. Із 1998 року в рамках регіонального академічного партнерства УАБС співпрацює з бізнес-школою університету Нортумбрія (м. Ньюкасл, Великобританія). За цей час спільно з британськими колегами створено п'ять модулів, які інтегровано у навчальні курси академії.

Налагоджено зв'язки і з навчальними закладами Німеччини. Викладачі УАБС протягом кількох років відвідують семінари Дойче Бундесбанку, які проводяться на базі банківської школи у місті Хахенбург. Започатковано цікавий проект з Економічною академією землі Шлезвіг-Гольштейн у місті Кілі.

Академія тісно співпрацює також зі всеросійським фінансово-економічним інститутом та Санкт-Петербурзьким державним університетом

* Звіт про неї читайте у наступному номері “Вісника НБУ”.

економіки і фінансів.

♦ Усе це — здобутки, за якими незримо повсякчас присутні люди. Їх хочеться назвати окремо.

Ректор, доктор економічних наук Анатолій Єпіфанов; проректор із підготовки наукових кадрів, доктор економічних наук, професор Володимир Міщенко; проректор з економіки та фінансів, доктор економічних наук, професор Станіслав Ярошенко; проректор із навчальної роботи, кандидат біологічних наук, доцент Борис Дадашев; проректор із зовнішніх зв'язків, кандидат економічних наук, доцент Володимир Нечепуренко; проректор із наукової роботи, кандидат економічних наук, доцент Микола Мінченко; проректор із виховної роботи Петро Олексенко; проректор із адміністративно-господарської роботи Володимир Панченко.

П'ять років... Із точки зору історії — зовсім небагато. Та з огляду на те, що зроблено для створення академії і чого за цей час тут набуто й досягнуто — дуже багато. Тож у день п'ятиріччя здобутки колективу УАБС щедро віншувалися — нагородами, щирим словом, піснею.

За вагомий внесок у підготовку висококваліфікованих кадрів для банківської системи України, впровадження у на-

вчальний процес сучасних освітніх технологій та з нагоди 5-ї річниці утворення Української академії банківської справи Правління Національного банку України нагородило Почесною грамотою НБУ з врученням пам'ятної срібної гривні ректора А.О.Єпіфанова, Почесною грамотою НБУ з врученням пам'ятної срібної монети “Ольга” із серії “Княжа Україна” — завідувача кафедри фінансів С.В.Науменкову, Почесною грамотою НБУ з врученням ювілейної срібної монети “10-річчя Національного банку України” — доцента кафедри економічної теорії Т.І.Гончарук та викладача Харківської філії УАБС З.М.Карасьову, пам'ятною срібною гривнею — завідувача бібліотеки УАБС Н.О.Петрину, ювілейною срібною медаллю “Національний банк України” — проректора з економіки та фінансів С.П.Ярошенка і декана юридичного факультету В.В.Сухоносу.

Нагороди на урочистому засіданні з нагоди 5-ї річниці УАБС у Сумському музично-драматичному театрі ім. Шепкіна вручив Голова Національного банку В.С.Стельмах.

Людмила Патрикац,
“Вісник НБУ”.

БАНКІРИ І МИСТЕЦТВО

Експозиція в НБУ/

Україна — головна тема творчості

Простора зала цокольного поверху будинку Національного банку України по вулиці Інститутській, 9 у Києві рідко буває порожньою. З легкої руки Віктора Ющенка, який має налку пристрасть до живопису і сам майстерно володіє пензлем, вона частенько слугує за виставкову галерею, де раз-по-раз увагу любителів прекрасного привертють експозиції творів прикладного мистецтва, скульптури, народного одягу святкового та буденного призначення з різних регіонів країни, виробів ткацького, ковальського, різьбярського, писанкарського мистецтва, вишиванок, бісерного гаптування, живопису. Отже, на наших очах започатковано ще одну гарну традицію.

Цього разу до “банківської галереї” завітав зі своїми творами лауреат Державної премії України, заслужений художник України, професор Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури України Феодосій Гуменюк. Основна тема його творчості — Україна, її історія, минуле та сьогодення, героїчне і буденне. Феодосій Гуменюк запропонував на суд глядачів живописні полотна, написані в останні роки.

зрікся”.

Продовжив своє навчання Феодосій, за порадою вчителя, у Ленінградському інституті живопису, скульптури та

архітектури ім. І.Рєпіна. Вступ до цього вузу був для Гуменюка важливим кроком у житті: саме тут з'явилося справжнє, сповнене глибокої схвильо-

Алла Янович
Мистецтвознавець

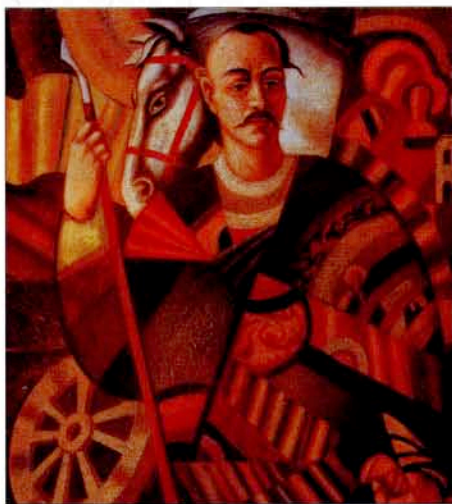
Феодосій Гуменюк народився в 1941 році в селі Рибчинцях на Поділлі, у 1950-му родина переїхала до Дніпропетровська, де майбутній художник отримав перший фах, навчаючись у художній школі, а згодом у Дніпропетровському художньому училищі. Про свого вчителя Якова Калашника Феодосій згадує як про майстра, твори якого “зчиняли в Дніпропетровську творчі (й не тільки) бурі. Калашника не розуміли, бо не хотіли розуміти, одностудіям його діставалося, мені — теж: навіть з училища виганяли за те, що його не

ваності й ностальгічної туги розуміння духовності рідної землі, її історії, героїко-романтичного фольклору. Відтак у першій половині 1970-х з'явилися такі значущі роботи художника, як "Вірність Україні", "Козак Мамай". Потому були пошуки епічних композицій, які нагадували настінні розписи (картина "Гетьман України Дорошенко").

В ці роки у творчості Феодосія Гуменюка бачимо прагнення до глибокого осмислення творчих принципів художників різних епох — від італійського

"Моя Україна". 1979.

"Северин Наливайко". 1991.

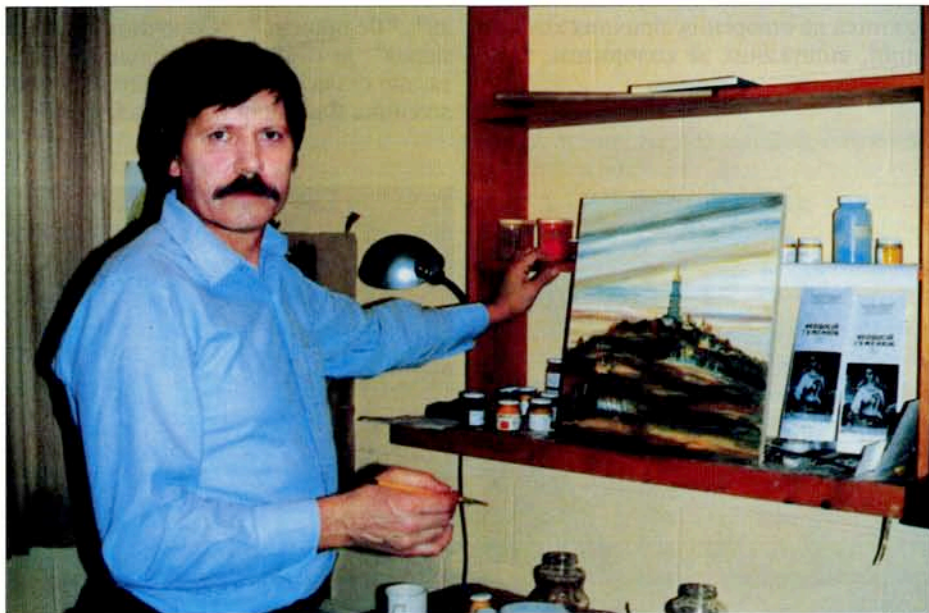
Відродження до авангардистів сучасності — Михайла Бойчука, Георгія Нарбута, Казимира Малевича.

Наступні полотна — "Гонта і Залізник", "Гетьман Іван Виговський", "Сивий гетьман Мазепа" — є переломними у творчості художника. Складні внутрішні взаємостосунки персонажів, висока

"Мотря Кочубеївна і Мазепа". 1987.

художність та поетичність образів, їх національний колорит свідчать про появу в мистецтві непроминальних творів,

Ф.Гуменюк у майстерні в Оттаві. Канада, 1989.

Експозиція в НБУ.

"Колядники". 1987.

"Вірність Україні". 1972.

автор яких мріє про суспільство високих людських ідеалів та історичної правди. Якщо ж усвідомити, що це було в застійні 1970-ті, — треба віддати шану сміливості митця. Після закінчення інституту Феодосій Гуменюк об'єднується з художниками-конформістами,

бере участь у виставках “неофіціалів” у Ленінграді та Москві. Один із тогочасних ленінградських мистецтвознавців писав: “Живучи і працюючи в Ленінграді, художник обстоює причетність до традицій національного українського живопису. Він прагне злитися із цією традицією, відмежовуючись від устремління найближчого художнього оточення. У зусиллях самоствердження національні орієнтири творчості Гуме-

“Маруся Чурай”. 1986.

нюка постають підкреслено різко. Часом вони здаються декларацією. Часом у кращих творах традиція координує живий і справжній пошук митця”.

Після повернення в Україну митець протягом шести років працював у Дніпропетровську. Коли ж у 1983 році знову приїхав до Ленінграда, з приємністю зауважив, що його не забули: картини художника з’явилися на неофіційних, а згодом і на офіційних виставках.

У 1993 році майстра запросили очолити майстерню історичного живопису Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури, і він остаточно повернувся на Батьківщину. Ревна відданість митця українській тематиці не могла не бути відзначеною в Україні. Він отримує звання заслуженого художника України, лауреата Державної пре-

“Посвячення в гетьмани”. 1988.

“Писанка. Свічник”. 1994.

“Пейзаж”.

мії. Творчість художника — це сотні полотен, з яких лише невелику частку експоновано у приміщенні Національного банку. Це переважно натюрморти і пейзажі. Пензель ніби дотикається до рідної землі. Вона знову надихає художника на створення ліричних композицій, вишуканих за колоритом, тон-

“Гетьмани”. 1990.

ких за настроєм. Як і в тематичних полотнах, ми бачимо виняткове почуття ритму, гармонії кольору.

Сподіваємось, однак, що перша зустріч із творчістю Феодосія Гуменюка в Національному банку України є

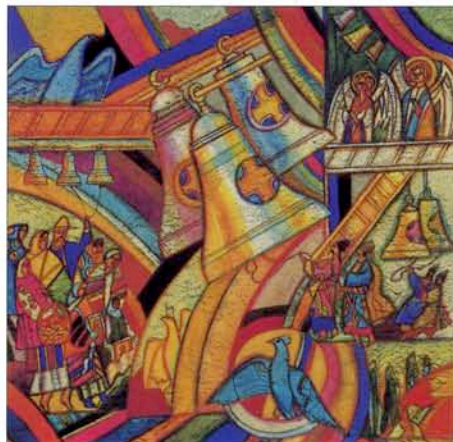

“Натюрморт”.

“Лавра”.

не останньою, попереду — нові експозиції. І наші глядачі зможуть побачити в стінах НБУ “Різдво”, “На Івана Купала”, “Великдень”, “Сорочинський ярмарок”, де буяє стихія народного життя, що стала сенсом творчого буття художника Феодосія Гуменюка.

“Великодні дзвони”. 1993.

Аннотации

Юрий Яременко. *Еще раз о законе, который ждали 10 лет.*

Автор — член Совета Ассоциации украинских банков — предлагает некоторые изменения и дополнения к недавно принятому Закону Украины “О банках и банковской деятельности”.

Виктор Козий. *Ровесник независимости.*

Статья посвящена 10-летию юбилею Акционерного коммерческого банка “Трансбанк”.

Светлана Компаниец. *Станислав Аржевитин: “Мы здесь надолго”.* Публикация посвящена 10-летию банка “Ажио”, вехам его развития.

Изменен порядок лицензирования банков.

Изменения и дополнения к “Официальному списку коммерческих банков Украины и перечню операций, на осуществление которых коммерческие банки получили лицензию Национального банка Украины”, внесенные за период с 1 сентября по 1 октября 2001 г.

Перечень банков, получивших банковскую лицензию и разрешение Национального банка Украины на осуществление операций за период с 1 сентября по 1 октября 2001 г.

Нумерация операций, на которые Национальный банк Украины предоставляет банкам письменное разрешение на осуществление операций.

Динамика финансового состояния банков Украины на 1 октября 2001 года.

Аналитические материалы в форме графиков, характеризующие финансовое состояние банковской системы Украины по основным показателям активов и пассивов банков.

Отчет Фонда гарантирования вкладов физических лиц за I полугодие 2001 года.

Цифровые материалы в форме таблиц, характеризующие баланс и отчет о финансовых результатах деятельности Фонда гарантирования вкладов физических лиц за первое полугодие 2001 года.

Александр Черняк, Евгения Корниенко. *Прогнозирование внешне-торгового сальдо Украины: комбинированный подход с применением VAR-моделей.*

Проанализировано воздействие основных макроэкономических индикаторов на показатели внешней торговли Украины. Предложена модель, при помощи которой можно определить зависимость физических объемов импорта (экспорта) от реального эффективного курса, валового внутреннего продукта и внешнего спроса.

Олег Бакун. *Уроки по экономике и управлению от Института МВФ.* Информация о семинаре “Макроэкономическая и финансовая политика на переходном этапе”, проведенном Институтом МВФ для специалистов НБУ, Кабмина, министерств экономики и финансов, других ведущих организаций и ведомств Украины.

Василий Лагутин, Татьяна Кричевская. *Доверие к монетарной политике: выбор денежно-кредитной стратегии в Украине.*

Анализируются основные стратегии укрепления доверия к монетарной политике центрального банка страны. По мнению авторов, дальнейшее денежно-кредитное стимулирование экономического роста, кроме прочего, в значительной мере будет зависеть от прозрачности внедряемой монетарной политики.

Эконометрические исследования и эконометрика.

Информация о семинаре, проведенном Банком Англии совместно с Национальным банком Украины для специалистов центральных банков Армении, Беларуси, Молдовы, Румынии, России и Украины.

Дмитрий Крохмалюк. *Государствообразующий потенциал Украинского казачества.*

Сообщение о возрождении и развитии в Украине традиций казачества, о присвоении группе работников НБУ казаческих воинских званий и вручении наград и отличий Гетмана Украинского казачества.

Алексей Кузнецов. *Трансатлантическое измерение евро.*

Анализируется эффективность общей денежной политики Европейского центрального банка, причины и риски неблагоприятного экономического развития в еврозоне.

Михаил Савлук. *После встречи с Вильгельмом Ханкелем.*

Автор размышляет о перспективах евро и доллара, их борьбы за роль единой резервной и платежной валюты в мировом экономическом пространстве.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины один раз в месяц (за сентябрь 2001 года)

Роман Яворский. *Опыт Украины в борьбе с “отмыванием” средств, добытых преступным путем.*

Рассмотрены меры, предпринимаемые на законодательном уровне, а также Национальным банком Украины в борьбе с легализацией незаконно добытых средств.

Официальный курс гривни к иностранным валютам, устанавливаемый Национальным банком Украины ежедневно (за сентябрь 2001 года).

Основные монетарные параметры денежно-кредитного рынка Украины в сентябре 2001 г.

Учетная ставка НБУ, механизмы и объемы рефинансирования Национальным банком Украины коммерческих банков, средние процентные ставки НБУ и коммерческих банков, динамика роста денежной массы и другие монетарные показатели по состоянию на 01.10.2001 г.

Лариса Конопатская, Нонна Бондарь. *Актуальные проблемы страхования депозитов коммерческих банков.*

Анализируются пути улучшения правового обеспечения защиты депозитов коммерческих банков в Украине.

Ирина Савицкая, Елена Коломиец. *Расчеты за электроэнергию: ломка стереотипов.*

Авторы исследуют состояние дел в энергетической отрасли отечественной экономики через год после принятия Закона “О внесении изменений к Закону Украины “Об электроэнергии”.

Александр Евтух. *Типовые риски ипотечного капитала и управление ими.*

Аналитическое обозрение основных рисков ипотечного кредитования. Автор предлагает комплекс мер, направленных на минимизацию этих рисков в Украине.

Елена Пересада. *Особенности кредитования международными банками проектов под гарантию правительства Украины.*

Рассмотрены функции и операции участников процесса международного кредитования под государственные гарантии, предложены варианты усовершенствования процедуры получения гарантий Кабинета Министров, даны рекомендации потенциальным украинским заемщикам.

Рынок государственных ценных бумаг Украины в сентябре 2001 г.

Аналитические материалы в форме таблиц и графика о результатах аукционов по размещению облигаций внутреннего государственного займа в сентябре 2001 года.

Светлана Петрова. *Переоценка необоротных материальных и нематериальных активов банками Украины.*

Отображена сущность переоценки необоротных материальных и нематериальных активов, особенности ее проведения и бухгалтерского учета.

О выпуске в обращение юбилейной монеты “400 років Кролевицю”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание юбилейной монеты номиналом 5 гривень, посвященной 400-летию города Кролевец Сумской области. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

О выпуске в обращение юбилейной монеты “Михайло Драгоманов”.

Официальное сообщение о выпуске в обращение и нумизматическое описание юбилейной монеты номиналом 2 гривни, посвященной 160-летию со дня рождения выдающегося украинского политического деятеля, ученого-историка, этнографа М.П. Драгоманова. Фотоизображение аверса и реверса монеты.

Раиса Ладوخина, Татьяна Шпаковская. *Некоторые аспекты реализации Комплексной программы обучения и повышения квалификации работников банковского надзора.*

Авторы предлагают ряд мер, направленных на совершенствование обучения и повышения квалификации работников службы банковского надзора.

Олег Васюренко, Константин Вишняков. *Правовые аспекты подготовки и трудоустройства младших специалистов и бакалавров банковского дела.*

Авторы обращают внимание на недостатки некоторых нормативных актов, регламентирующих требования к подготовке и трудоустройству младших специалистов и бакалавров банковского дела, раскрывают причины возникновения проблемы и предлагают пути ее решения.

Людмила Патрикац. *Украинской академии банковского дела — пять лет.*

В материале рассказывается о достижениях академии, называются имена тех, кому в честь 5-летия этого учебного заведения Председатель Национального банка Украины В.С. Стельмах вручил награды.

Алла Янович. *Украина — главная тема творчества.*

Знакомство с живописью заслуженного художника Украины, профессора Академии искусств Украины Феодосия Гуменюка, картины которого экспонировались в помещении Национального банка Украины.

Annotations

Yuriy Yaremenko. *Once Again about the Law Expected for 10 Years.*

The author (member of the Council of the Ukrainian Banks Association) proposes some changes and addenda to the recently adopted Law of Ukraine "On Banks and Banking Activities."

Viktor Koziy. *Contemporary of the Independence.*

This article is dedicated to the 10th anniversary of the Joint-Stock Commercial Bank "Transbank."

Svitlana Kompaniyets. *Stanislav Arzhevitin: "We Intend to Work for a Long Time Here."*

This publication is devoted to the 10th anniversary of the "Agió" bank and important stages of its development.

The Procedure of Banks Licensing is Changed.

Changes and Addenda to the "Official List of Ukrainian Commercial Banks and Operations Licensed by the National Bank of Ukraine" from September 1 to October 1, 2001.

List of Banks and Operations Licensed and Permitted by the National Bank of Ukraine from September 1 to October 1, 2001.

Enumeration of Operations Conducted on the Written Permission of the National Bank of Ukraine Granted to Banks.

Dynamics of Financial Status of Ukrainian Banks as of October 1, 2001.

The analytical materials are presented in diagrams characterizing the financial status of the Ukrainian banking system by main indicators of banks' assets and liabilities.

Report of the Fund for Ensuring Deposits of Individuals for the First Half of 2001.

Materials in tables characterizing the balance sheet and statements on financial results of the Fund for Ensuring Deposits of Individuals for the first half of 2001.

Oleksander Cherniak, Yevheniya Korniyenko. *Forecasting of the Foreign Trade Balance of Ukraine: a Combined Approach Using the VAR-Models.*

The impact of main macroeconomic factors on Ukrainian foreign trade indicators is analyzed. A model is proposed enabling to define a dependence of the physical volumes of imports (exports) on the real efficient rate, gross domestic product and foreign demand.

Oleh Bakun. *Lessons of the Economy and Management from the IMF Institute.*

Information on the seminar "Macroeconomic and Financial Policies in Transition" held by the IMF Institute for experts of the NBU, Cabinet of Ministers, Ministry of Economy and Ministry of Finance and other leading organizations and departments of Ukraine.

Vasyl Lahutin, Tetiana Krychevska. *Confidence in the Monetary Policy: Choice of Money and Credit Strategy in Ukraine.*

The main strategies are analyzed for strengthening confidence in the monetary policy of the country's central bank. In the author's opinion, the subsequent money and credit encouragement of an economic growth will considerably depend on the transparency of the implemented monetary policy.

Econometric Investigations and Econometrics.

An information on the seminar held by the Bank of England jointly with the National Bank of Ukraine for experts of central banks of Armenia, Belarus, Moldavia, Romania, Russia and Ukraine.

Dmytro Krokhmaluk. *State-Creating Potential of Ukrainian Cossacks.*

An information on the revival and development of Cossack traditions in Ukraine, on conferring Cossack military ranks to a group of the NBU employees and presenting them with awards and decorations from the Hetman of Ukrainian Cossacks.

Oleksiy Kuznetsov. *Transatlantic Value of Euro.*

This article analyzes the efficiency of common money policy of the European Central Bank, reasons and risks of the unfavorable economic development in the Eurozone.

Mykhailo Savluk. *After a Meeting with Wilhelm Hankel.*

The author considers the prospects of EURO and Dollar, their struggle for the role of a single reserve and payment currency in the world economic environment.

Official Exchange Rates Set Monthly by the NBU for the Hryvnia against Foreign Currencies (September, 2001).

Roman Yavorsky. *Experience of Ukraine in the Struggle against Criminal "Laundering" of Funds.*

This article considers measures taken at the legislative level and by the National Bank of Ukraine in the struggle against legalization of the illegally obtained funds.

Official Exchange Rates Set Daily by the NBU for the Hryvnia against Foreign Currencies (September, 2001).

Main Monetary Parameters of Money and Credit Market of Ukraine in September, 2001.

The NBU discount rate, mechanisms and volumes of refinancing commercial banks by the NBU, average interest rate of the NBU and commercial banks, dynamics of money supply growth and other monetary indicators are presented as of October 1, 2001.

Laryssa Konopatska, Nonna Bondar. *Actual Problems of Insuring Deposits of Commercial Banks.*

The ways are analyzed for improving legal support of protecting deposits of commercial banks in Ukraine.

Iryna Savytska, Olena Kolomiets. *Payment for Electric Power: Breaking of Stereotypes.*

The authors investigate the state of affairs in the power branch of the national economy in a year after the adoption of the Law "On Inserting Amendments to the Law of Ukraine "On Electric Power."

Oleksander Yevtukh. *Typical Risks of Mortgage Capital and Management.*

The analytical review of the main risks of mortgage crediting. The author proposes a set of measures aimed at minimizing these risks in Ukraine.

Olena Peresada. *Peculiarities of Crediting Projects by International Banks on a Security of the Ukrainian Government.*

This article considers the functions and operations of participants in the process of international crediting guaranteed by the state, proposes variants for improving the procedure for obtaining the guarantees of the Cabinet of Ministers and gives recommendations to potential Ukrainian borrowers.

State Securities Market of Ukraine in September, 2001.

The analytical materials are presented in the form of tables and a diagram on the auction results of domestic T-bills placement in September, 2001.

Svitlana Petrova. *Revaluation of Nonworking Tangible and Intangible Assets by Ukrainian Banks.*

This article shows the essence of nonworking tangible and intangible assets revaluation, the peculiarities of making the revaluation and its accounting.

Issue of the Commemorative Coin "Krolevets is 400 Years Old."

An official information on issue and a numismatic description of the commemorative coin of 5 hryvnias denomination dedicated to the 400th anniversary of Krolevets in the Sumy Region. Photos of the coin's reverse and obverse are presented.

Issue of the Commemorative Coin "Mykhailo Drahomanov."

An official information on issue and a numismatic description of the commemorative coin of 2 hryvnias denomination dedicated to the 160th birth anniversary of an outstanding Ukrainian political figure, scientist, historian and ethnographer. Photos of the coin's reverse and obverse are presented.

Raisa Ladokhina, Tetiana Shpakovska. *Some Aspects of Realizing the Complex Program of Training and Raising the Qualification Level of Experts in Bank Supervision.*

The authors propose a number of measures aimed at improving training and raising the qualification level of experts in bank supervision.

Oleh Vasiurenko, Konstiantyn Vyshniakov. *Legal Aspects of Training and Job Placement for Junior Specialists and Bachelors in Banking.*

The authors take note of shortcomings in some standard acts regulating requirements to training and job placement for junior specialists and bachelors in banking, reveal the reasons of problems and suggest the ways for their solution.

Lyudmyla Patrikats. *Ukrainian Banking Academy is 5 Years Old.*

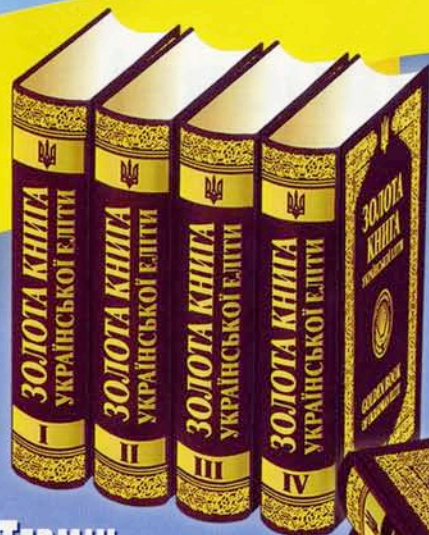
This article informs about the achievements of the Banking Academy and persons awarded by Volodymyr S. Stelmakh, Governor of the National Bank of Ukraine, on the occasion of the 5th anniversary of this educational institution.

Alla Yanovych. *Ukraine is the Main Theme of Creative Work.*

An acquaintance with paintings of Feodosiy Humeniuk, merited artist of Ukraine, Professor of the Academy of Arts of Ukraine, whose pictures were exhibited in the premises of the National Bank of Ukraine.

5-7 грудня 2001 року • Національний палац «Україна»

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРОЕКТ ЗОЛОТА КНИГА УКРАЇНСЬКОЇ ЕЛІТИ

ТЕРМІН

**УКЛАДАННЯ УГОД
НА УЧАСТЬ У ВИДАННІ
— ДО 30 ВЕРЕСНЯ
2001 РОКУ**

**ВИДАННЯ СЕРІЇ «ЗОЛОТА КНИГА»
ПРЕДСТАВЛЯЮТЬ УКРАЇНУ СВІТОВІ
ТА СТВОРЮЮТЬ ВАШ ІМІДЖ**

Провідні експерти з Public Relations вважають Національний проект «ЗОЛОТА КНИГА» *найпотужнішою системою створення та розповсюдження у світі презентаційно-іміджевої інформації про виробничі та інвестиційні можливості співпраці з Україною.*

**II МІЖНАРОДНИЙ ФОРУМ
ЕКОНОМІЧНОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА**

**«ПАРТНЕРСТВО В ІМ'Я
ЗЛАГОДИ ТА РОЗВИТКУ»**

Міжнародний форум економічного співробітництва «Партнерство в ім'я злагоди та розвитку» — один з найбільш престижних комплексних бізнес-заходів у Східній Європі — проходить з 5 по 7 грудня 2001 року в Національному палаці «Україна».

**МІЖГАЛУЗЕВА
ВИСТАВКА
ТОВАРІВ І ПОСЛУГ**

**«УКРАЇНА ПРОПОНУЄ
СПІВРОБІТНИЦТВО»**

Міжгалузєва виставка товарів і послуг «Україна пропонує співробітництво» — щорічний захід, організований за європейською моделлю виставкової діяльності.

**ПЕРШИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
КОНКУРС**

**«ЗОЛОТІ ТОРГОВІ
МАРКИ»**

Національний конкурс «Золоті торгові марки» — презентаційна програма оцінки, підтримки і популяризації торгових марок, продукція та послуги яких мають відмінну якість.

Учасники видання «Золота книга української еліти» мають ексклюзивні можливості з представлення в межах запланованих заходів власної конкурентоспроможної продукції та послуг, новітніх технологій і розробок, інвестиційних проектів і програм виробничої, науково-освітньої, містобудівної, екологічної та соціальної спрямованості.

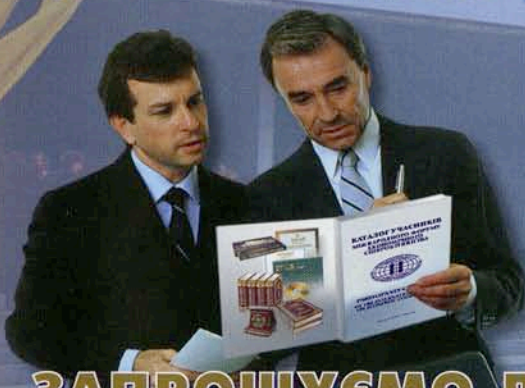
ОРГКОМІТЕТ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОЕКТУ:

Україна, 01030, Київ, вул. І. Франка, 42-Б
Тел./факс: +38 (044) 246-9613, 246-9629, 246-9633, 246-8741,
238-0321, 238-0361, 216-7901, 536-1545, 536-1544
E-mail: info@goldenbook.org.ua
<http://www.goldenbook.org.ua>

ЗАПРОШУЄМО ДО УЧАСТІ В ПРОЕКТІ

ЄВРОІМІДЖ

ПЕРЕДПЛАТА-2002

Шановні читачі!

Триває передплата на 2002 рік на офіційні видання Національного банку України:

- журнал
"Вісник Національного банку України"
Індекс у Каталогі періодичних видань України — 74132
- журнал
"Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності"
Індекс у Каталогі періодичних видань України — 74132
- журнал
"Бюлетень Національного банку України"
Індекс у Каталогі періодичних видань України — 22602
- щоквартальник
"Платіжний баланс України"
Індекс у Каталогі періодичних видань України — 22601

Передплата на наші видання приймається усіма відділеннями зв'язку України та регіональними організаціями.

Вісник
Національного банку України

Залишайтеся з нами!